МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

На правах рукопису

Кавиліна Ганна Костянтинівна

УДК:370.711р378.169.14+372.21+700

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ РІЗНОВІКОВИХ ГРУП ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

13.00.04 - теорія і методика професійної освіти

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник –
Інжестойкова Валентина Олексіївна
кандидат педагогічних наук, доцент,

Одеса 2015

ЗМІСТ

Вступ……..... 4

Розділ І. Теоретичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів…… 12

1.1. Феномелогія професійно-педагогічної діяльності майбутніх педагогів……

1.2. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп……

1.3. Специфіка образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи дошкільних навчальних закладів……

1.3.1.Сутність образотворчої діяльності в дошкільному навчальному закладі……

1.3.2. Специфіка організації образотворчої діяльності дітей у різновіковій групі.

1.4. Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів……

Висновки з розділу І……..…….…… 78

Розділ ІІ. Експериментальне дослідження підготовки майбутніх вихователів дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп…….. 81

2.1. Діагностика рівнів готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах…… 81

2.2. Реалізация експериментальної моделі підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з

дітьми різновікових груп…… 100

2.3. Порівняльна характеристика рівнів сформованості готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного закладу на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту. 137

Висновки з розділу II…… 156

Висновки…… 161

Список використаних джерел…… 166

Додатки…… 190

Вступ

Актуальність дослідження. Перетворення, що відбулися в Україні в ідеологічній, соціально-економічній і духовній галузі зумовлюють необхідність нового підходу до оцінки рівня професійної підготовки фахівців дошкільної освіти і передбачають розвиток їхнього творчого мислення, прагнення до саморозвитку. Основним завданням освітнього процесу на сучасному етапі є підготовка компетентного, творчо розвиненого, духовно багатого, здатного цілеспрямовано реалізовувати свої можливості у професійній діяльності вихователя дітей дошкільного віку.

Вдосконалення підготовки майбутніх бакалаврів спеціальності 6.010101 «Дошкільна освіта» зорієнтована на виконання директивних документів уряду в галузі освіти зокрема, Законів України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про вищу школу», Базовим компонентом дошкільної освіти.

На сучасному етапі, поряд з установами, де є чіткий розподіл за віковими групами, наявні дошкільні навчальні заклади, в яких групи укомплектовані дітьми двох-трьох вікових періодів (змішана, різновікова група). Такі малокомплектні дошкільні навчальні заклади існують здебільшого в сільській місцевості. Вікові особливості дітей у різновікових групах визначають специфіку педагогічної діяльності вихователів. У зв'язку з цим зростає потреба у підготовці фахівців дошкільної освіти, які зможуть працювати з дітьми різного віку, враховуючи їхні вікові та психологічні особливості, організовувати і проводити заняття з образотворчої діяльності, відповідно до індивідуальних можливостей дітей та вікову різницю.

Значний вклад у дослідження проблеми організації роботи з дітьми різновікових груп в різних видах діяльності внесли А. Арушанова, В. Гербова, А. Давидчук, Т. Доронова, Л. Зданевич, І. Зотова, Т. Макеєва, О. Рейпольська, Г. Смольникова, В. Щур, С. Якобсон та ін.

Науковці (А. Богуш, Л. Виготський, Н. Голота, В. Давидов, О. Дронова, В. Інжестойкова, О. Кононко, Н. Луцан, Г. Сухорукова, Л. Янцур,

Л. Парамонова та ін.) розглядають образотворчу діяльність як таку, в якій розвиваються художні здібності, спостережливість, ініціатива, самостійність, вміння дитини оволодівати засобами пізнавально-естетичної діяльності (О. Проскура, О. Савченко). Учені зазначають, що вихователь виступає у ролі посередника між дитиною і світом мистецтва, завдання якого полягає в такій організації процесу пізнання мистецтва, який сприятиме природному й органічному прояву власних духовних сил дитини, її художніх здібностей. На думку вчених вихователь має не тільки систематизувати розрізнені знання дитини про мистецтво, але й організувати роботу із засвоєння ними нових знань, набуттю почуттєвого досвіду, естетичних переживань, розвитку спостережливості, почуття кольору, просторових відношень, композиції тощо.

Науковці (В. Баранова, Н. Дьяченко, В. Ждан, Л. Пантелєєва, М. Поддяков, Н. Халезова, Н. Сакуліна, О. Трусова, Є. Фльорина та ін.) виокремили образотворчу діяльність як найбільш сприятливу для розвитку дитини, що охоплює різнобічно її особистість, вона насичена емоціями, вимагає від дітей активної роботи думки, вольових зусиль.

Завдання вищого педагогічного навчального закладу полягає в професійній підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи.

Натомість, результати аналізу наукового фонду з досліджуваної проблеми свідчать, що методична підготовка майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу не була предметом спеціальних досліджень.

Водночас у педагогічній практиці наявна низка суперечностей між: потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях дошкільної освіти в галузі образотворчої діяльності та недостатньою розробленістю її теоретичних і методичних засад, щодо їх підготовки у вишах; необхідністю використання сучасних інформаційних технологій та впровадження нових підходів у процесі підготовки майбутніх вихователів до організації

образотворчої діяльності з дітьми в різновіковій групі дошкільного навчального закладу та відсутністю відповідного методичного супроводу такої підготовки.

Отже, актуальність досліджуваної проблеми, необхідність розв'язання наявних суперечностей зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: **«Підготовка майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри сімейного та естетичного виховання дітей «Теоретико-методичні засади формування особистості в умовах сім΄ї » (№ 0111U009914), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тема дисертації була затверджена Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 7 від 28.02.2013 року) й узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 3 від 26.03.13 року).

Мета дослідження: науково обгрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність і структуру феномена «готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп», уточнити поняття «організація образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп», «різновікова група».

2. Визначити компоненти, критерії, показники та схарактеризувати рівні готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових групп дошкільних навчальних закладів.

3. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових групп дошкільних навчальних закладів.

4. Розробити й апробувати модель і експериментальну методику підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових групп дошкільних навчальних закладів.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових групп дошкільних навчальних закладів.

Предмет дослідження – експериментальна методика підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових групп дошкільних навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження: підготовка майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів буде ефективною, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

— міждисциплінарна інтеграція нормативних дисциплін психолого-педагогічного циклу з фаховими дисциплінами професійно-художньої спрямованості;

— моделювання навчально-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи;

— занурення студентів в активну професійно-художню діяльність.

Методи дослідження: у ході дослідження використовувався комплекс теоретичних методів: аналіз філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої та методичної літератури з проблеми підготовки майбутніх вихователів дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп; емпіричні: моделювання педагогічних ситуацій, бесіди, спостереження, діагностування, ділові ігри з метою розробки експериментальної методики; прогностичні методи: експертна оцінка, тести; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) з метою перевірки ефективності змісту професійної підготовки майбутніх вихователів

дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи в дошкільному навчальному закладі; методи математичної статистики для порівняння і доведення достовірності кількісного та якісного аналізу експериментальних даних.

База дослідження. Експериментально-дослідна робота проводилась на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, Миколаївського національного педагогічного університету імені В. О. Сухомлинського та Рівненського державного гуманітарного університету Експериментальним дослідженням було охоплено 150 студентів 1-4 курсів (спеціальності «Дошкільна освіта»). **Наукова новизна дослідження**: вперше комплексно досліджено процес підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчого мистецтва з дітьми різновікової групи дошкільних навчальних закладів; визначено сутність і структуру феномена «готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів»; компоненти (креативний, рефлексивний, організаторський) і відповідні показники; критерії готовності (когнітивний, культурологічний, організаційно-творчий); рівні готовності (високий, достатній, середній, низький); визначено та обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчого мистецтва (міждисциплінарна інтеграция нормативних дисциплін психолого-педагогічного циклу з фаховими дисциплінами професійно-художньої спрямованості; моделювання навчально-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи; занурення студентів в активну професійно-художню діяльність); *розроблено* експериментальну модель підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів, яка обіймає такі етапи: підготовчий, навчальний, завершальний. Подальшого розвитку набула методика викладання образотворчої діяльності в дошкільному навчальному закладі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та апробуванні методики підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів; впровадження спецкурсу в навчально-виховний процес бакалаврату; визначені в дослідженні критерії та показники готовності майбутніх вихователів дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу і запропоновані методики їх діагностики можуть бути використані науковцями й викладачами вищих навчальних закладів для її оцінки. Розроблена експериментальна модель підготовки майбутніх вихователів дошкільної освіти може бути використана в процесі фахової підготовки спеціалістів інших педагогічних професій за умови врахування специфіки їхньої майбутньої діяльності.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (акт про впровадження № 4609 від 12.12.14), Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (акт про впровадження № 30/543 від 07.04.2015), Рівненський державний гуманітарний університет (акт про впровадження № 51 від 23.03.2015), Одеський дошкільний навчальний заклад № 4 Одеської міської ради Одеської області (акт про впровадження № 01-45/96 від 22.12.14), Одеський дошкільний навчальний заклад № 117 Одеської міської ради Одеської області (акт про впровадження № 04-41/72 від 22.12 .14).

Достовірність результатів дослідження забезпечувалася теоретико-методологічним обґрунтуванням основних понять; використанням системи взаємодоповнювальних методів, адекватних предмету, меті й завданням дисертаційної роботи; якісним і кількісним аналізом експериментальних даних; дослідно-експериментальною перевіркою висунутої гіпотези.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження доповідалися на міжнародних конференціях

(«Современные тенденции в педагогической науке Украины и Израиля: путь к интеграции», Одеса 2010 р.), всеукраїнських («Науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячених педагогічній спадщині К.Д. Ушинського», Одеса, 2005 р., «Науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячених педагогічній спадщині К.Д. Ушинського», Одеса, 2007 р., «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів», Умань, 2010 р; «Декоративно-прикладне мистецтво в національній системі художньо-педагогічної освіти:досвід і перспективи», Одеса 2010 р; «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти», Херсон, 2011 р.), конференціях; у зарубіжному фаховому науко-методичному журналі («Концепт», 2014 р.), обговорювалися на засіданнях кафедр сімейного та естетичного виховання, теорії і методики дошкільної освіти, на щорічних аспірантських семінарах Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського, впродовж 2008-2014 років.

Основні результати дослідження викладено у 10 публікаціях автора, з них 4 – у фахових виданнях України, 1-зарубіжне фахове електронне видання, 4 – апробаційного характеру, 1 – додатково відображає наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (230 найменувань, з них 6 іноземними мовами), 11 додатків на 33 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 173 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 9 малюнків, що обіймають 5 самостійних сторінок. Загальний обсяг дисертації – 231сторінка.

РОЗДІЛ І.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ РІЗНОВІКОВИХ ГРУП ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

1.1. Феномелогія професійно-педагогічної діяльності майбутніх педагогів

Українське суспільство перебуває під впливом потужних глобалізаційних змін умов життя, посилення конкурентних засад та утвердження дослідницко-іноваційного типу розвитку, переосмислення цінних орієнтацій і життєвих стратегій кожної особистості. Нові виклики вимагають адекватної модернізації системи вищої освіти, підготовки нової генерації висококваліфікованих кадрів у всіх галузях і ланках освіти. У період незалежності України створено нормативно-правові засади та психолого-педагогічні засади (Закон України «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти») функціонування і розвитку сучасної вітчизняної системи дошкільної освіти, яка законодавчо визнана первинною ланкою системи безперервної освіти, що, у свою чергу посилює вимоги до підготовки педагогічних кадрів для дошкільних навчальних закладів.

Умови глобальної конкуренції на ринку праці вимагають від педагогів дошкільної освіти не тільки високого рівня професійної компетентності, сформованості цілісної системи універсальних знань, умінь, навичок і відповідності запитам дошкільних освітніх установ, а й потребують підготовки такого педагога, який глибоко розуміє і знає свою роль у суспільстві, вміє творчо використовувати здобуті знання на практиці, працювати з вихованцями та їхніми батьками, з педагогічним колективом, який цінує колективний досвід, думку колег, використовує передовий педагогічний досвід, критично оцінює досягнуте.

Аналіз наукового фонду з проблеми підготовки педагогічних кадрів вищої кваліфікації засвідчив, що підвищення якості підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, формування їхньої готовності до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп залежить не тільки від наявності нових засобів і підходів до визначення мети і змісту роботи з дітьми, а й від суттєвої перебудови вже наявних способів організації навчально-виховного процесу вищої педагогічної школи, тобто від удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутнії вихователів. Останнє передбачає перехід від екстенсивної організації професійно-педагогічної підготовки до її інтенсифікації та інновації, нового підходу до власне професійно-педагогічної діяльності, яка б сприяла формуванню «нового вчителя», «нового педагога і вихователя» (В. Андрущенко)

Розглянемо сутність і характеристику професійно-педагогічної діяльності. Логіка дослідження вимагає розкрити сутність супутних понять, як-от: діяльність, професія, професійно-педагогічна діяльність.

Зазначимо, що проблема діяльності досліджувалася в різних напрямах: філософському (Л. Анцифірова, М. Демін, М. Каган та ін.), психологічному (Г. Балл, Л. Виготський, А. Зелінський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.), педагогічному (О. Абдуліна, Н. Кузьміна, Л. Спірін, В. Сластьонін, О. Щербаков та ін.). Філософи розглядають діяльність людини у зв’язку з її поведінкою, практичною діяльністю та активністю. На відміну від філософів психологи чітко розмежовують активність і діяльність. Найбільш повно і ґрунтовно дослідив категорію діяльності О. Леонтьєв [125]. За його словами, «діяльність входить до системи відношень суспільства, поза якими людська діяльність зовсім не існує» [125,с.82]. Вчений зазначає, що діяльність кожної людини залежить від її міста в суспільстві, умов праці, від того як вона складається в неповторних індивідуальних обставинах. О. Леонтьєв вперше визначив основну характеристику діяльності – ii предметність та структуру діяльності: мотив, мету, завдання, дії, операції, умови. За О. Леонтьєвим, «діяльність – це вид соціально-зумовленої

взаємодії цілісної особистості, суб’єкта з довкіллям, що виникає під впливом якоїсь потреби і спрямований на досягнення мети, що відповідає цій потребі, шляхом перетворення об’єктів діяльності» [125,с.85].

Залежно від предмета діяльності розрізняють і різні види людських діяльностей, серед їх розмаїття особливе місце посідає професійна діяльність. Одже, розглянемо дефініцію «професія».

Термінологічні джерела тлумачать «професію» як вид трудової діяльності, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, різноманітність ефективних професійних навичок і вмінь, володіння сучасними алгоритмами і способами розв’язання професіональних задач, набутих у процесі навчання і виховання як передумови виконання кваліфікованої праці в певній професійній галузі [46].

Професію набувають у процесі професійної освіти, яку трактують як підготовку в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури, невід'ємна складова частина єдиної системи освіти. Це сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації [46].

Професійна діяльність людини як і будь-яка інша, має свою структуру: мету, предмет, умови, засоби, дії, операції.

Професійну діяльність розуміємо як цілеспрямовану активність людини в конкретній трудовій галузі, що зумовлюється потребами життєдіяльності в суспільстві, спрямовану на реалізацію цих потреб з наступною зміною і перетворенням змісту цієї діяльності.

Проблема професійної діяльності досліджувалася багатьма вченими (Г. Балл, Ф. Думко, Є. Клімов, М. Нечаєв, Н. Нічкало, С. Скидан та ін.).

Є. Климов класифікував види професійної діяльності за предметом і метою праці, за характером дій знаряддям праці та її умовами [106]. У межах виокремлених ним професій учений визначив п’ять сфер професійної діяльності: «Людина – Природа», «Людина – Техніка», «Людина – Знак»,

«Людина – Образ», «Людина – Людина».[106].

Зазначимо, що професійно-педагогічна діяльність належить до сфери «Людина – Людина», оскільки в процесі цієї діяльності відбувається взаємодія і спілкування педагога з тими, кого він навчає.

Проблему професійно-педагогічної діяльності в різних її аспектах досліджували такі вчені, як В. Андрущенко, Є. Барбіна, І. Богданова, А. Богуш, Ф. Гоноболін, І. Зимня, І. Зязюн, Т. Ільїна, Е. Карпова, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Ліненко, І. Пальшкова, Л. Спірін, В. Сластьонін, О. Щербаков, Р. Хмелюк, Г. Яворська та ін. Вчені визначили сутність і структуру професійно-педагогічної діяльності, так, Л. Спірін під професійно-педагогічною діяльністю розуміє зв'язок , що опосередковує взаємовідносини суб’єкта і об’єкта виховання в педагогічній системі і характеризується як історично-обєктивний свідомий і активний процес перетворення об’єкта виховання у процесі управління його фізичним розвитком і соціальним спрямуванням до мети суспільства [207].

Вчені (Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Л. Спірін, О. Щербаков та ін..) визначили у структурі професійно-педагогічної діяльності такі компоненти: пізнавальний, ціннісно-орієнтаційний, практико-перетворювальний (Л. Спірін); конструктивний, організаторський, комунікативний (Н. Кузьміна); інформаційний, розвивальний, орієнтацій ний, мобілізаційний, дослідницький (О. Щербаков).

Підготовка майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності здійснюється у вищих педагогічних навчальних закладах. Результатом такої підготовки виступає сформованість майбутніх фахівців до означеної діяльності в різних закладах освіти: від довкілля до вищої школи.

Схарактеризуємо поняття «готовність до професійно-педагогічної діяльності».

Проблема готовності майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності була предметом дослідження багатьох російських (О. Абдуліна, Ю. Алфьоров, Ф. Гоноболін, К. Дурай-Новакова, Т. Ільїна, Н. Кузьміна,

В. Сластьонін, Л. Спірін, О. Щербаков та ін.) і українських учених (Л. Ахмедзянова, І. Богданова, І. Зязюн, Е. Карпова, Н. Кічук, Л. Кондрашова, З. Курлянд, А. Ліненко, Р. Хмелюк,О. Цокур, Г. Яворська та ін.).

У словникових джерелах «готовність» розглядається як настанова, яка спрямована на виконання тієї чи іншої дії, припускає наявність знань, умінь, навичків; готовність до протидії; згода зробити що-небудь, бажання сприяти чому-небудь [181].

У філософському аспекті професійна готовність розглядається як об′єктивний процес, основою якого є:

– відповідність змісту, форм і методів загальнопедагогічному рівню розвитку педагогічної науки і практики, характеру і змісту педагогічної праці;

– виховання і розвиток майбутніх педагогів у процесі загальнопедагогічної підготовки;

– взаємозв′язок цілей, функцій, змісту й методів загальнопедагогічної готовності студентів педагогічних вищих навчальних закладів;

– залежність якості загальнопедагогічних знань, умінь і навичок від характеру, змісту, форм і методів організації навчально-виховної,навчально-практичної, самостійної практичної діяльності студентів [67,с.105].

У науковій літературі готовність до педагогічної діяльності визначається як цілісне інтегроване утворення особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибіркову прогнозуючу мобілізаційність у момент її включення в діяльність певної спрямованості. Готовність постає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об′єктивації її предмета і способів взаємодії з ним.[146,с. 191-196].

У науковій психолого-педагогічній літературі наявні три підходи до визначення структурних складових поняття «готовність»:

– як сукупність знань, умінь і навичок (А. Дурай-Новакова, . Лістунов,

В. Сластьонін) [63,119,179];

– як настанова, функціональний стан педагога (Д. Узнадзе, К. Платонов) [150,197];

– як складне особистісне утворення (Т. Гуменникова, Л. Кандибович, Л. Кондрашова і Л. Кадченко, Ю. Сенько) [45, 84,104,172].

За К. Платоновим готовність до праці – це результат трудового виховання, професійного навчання, психологічної підготовки і психологічної мобілізації; професійна готовність – це суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання професійної діяльності, прагне її виконувати [150].

В. Сластьонін визначає готовність до професійно-педагогічної діяльності як складне соціально-психологічне явище, що містить комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-педагогічних знань, умінь і навичок [178, 179].

У дослідженні Л. Комлік готовність майбутнього педагога до роботи в різновіковому колективі дітей визначається як цілісна система стійких професійних якостей особи, яка володіє індивідуальними особливостями. Розглядаючи готовність до педагогічної діяльності, Л. Комлік вказує на такі її прояви, як позитивне ставлення до праці педагога, рівень оволодіння педагогічними знаннями, вміннями і навичками, самостійність у вирішенні професійних завдань [103].

За О. Лістуновим готовність майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності це результат спеціальної підготовки, що охоплює сукупність професійних знань, умінь і навичок, розвиток основних психічних функцій, професійну спрямованість, виховання і самовиховання, професійне самовизначення. Автор виокремлює такі групи взаємопов’язаних компонентів: когнітивний (відображає знання про професію, структуру педагогічної діяльності, складає систему методологічних, предметних, методичних знань і пізнавальних умінь практико-зорієнтованої діяльності, що формують цілісну особистість); ціннісно-мотиваційний (професійно-

значущі потреби і мотиви педагогічної діяльності, які сприяють перетворенню отриманих знань у стійкі професійні погляди, переконання, ідеали та значення). Ці трансформації, на думку автора, пов'язані особистісним ставленням і є основою спрямованості майбутнього педагога, визначають характер його професійної діяльності, поведінки, відображають рівень розвитку педагогічної культури особистості); операційно-діяльнісний (сформований сукупністю способів і прийомів ефективної педагогічної діяльності, що забезпечують найбільш високу дієздатність, адаптивність до умов, що змінюються) [119].

К. Дурай-Новакова, трактує готовність до педагогічної діяльності як закономірний результат професійної підготовки, розвитка професійної спрямованості та професійного самовизначення. На її думку готовність до педагогічної діяльності – це складне структурне утворення, ядро якого складає позитивне ставлення особистості до майбутньої педагогічної діяльності, достатньо стійкі мотиви діяльності, наявність професійно-педагогічних знань, навичок, умінь їх застосування на практиці [63].

Науковці (Л. Кондрашова, Л. Кадченко) розуміють «готовність до педагогічної праці» як складне особистісне утворення, що містить у собі ідейно-моральні й професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, самовладання, педагогічний оптимізм, налаштованість на педагогічну працю, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів своєї праці, потребу в професійному самовихованні, що забезпечують високі результати педагогічної діяльності [84,104].

На думку інших учених (Г. Грама, А. Ліненко, І. Луценко, Н. Кічук) готовність – це складне соціально-педагогічне явище, що містить в собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, які забезпечують реалізацію запропонованих засобів роботи.

З. Курлянд ввела в педагогічний обіг поняття «усталена й тимчасова

готовність» [110]. До позитивних рис усталеної готовності, за її словами, входить відповідність структурному складу змісту та умов роботи за спеціальністю, легкість актуалізації і включення до процесу виконання завдання, пластичність, поєднання стійкості з динамізмом. Позитивними рисами тимчасової готовності, за Курлянд, є відносна стійкість, співвідношення структури й оптимальних умов досягнення мети, певний вплив на процес професійної діяльності. Головну роль у формуванні професійної готовності студентів, як уважєає вчена, відіграє розвиток професійної стійкості майбутнього педагога. Автор розглядає професійну стійкість готовності педагога як синтез властивостей і якостей його особистості, що дозволяє самостійно, без емоційної напруги, впевнено виконувати свою професійну діяльність у різних ситуаціях з мінімумом помилок протягом тривалого часу [110].

Ліненко А. тлумачить поняття «готовність студентів педагогічних вишів до професійної діяльності» як цілісну інтегровану якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивний та вольовий стан у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає поступово під впливом досвіду людини, її позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні власних мотивів і потреб у ній, об’єктивації у знаннях і вміннях предмета діяльності і способів взаємодії з ним. Готовність, з одного боку, є проявом особистісних характеристик, оскільки складається з емоційно-інтелектуального, вольового, мотиваційного компонентів, включає інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, упевненості в успіху, потребу у виконанні поставлених завдань на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізацію сил, подолання невпевненості тощо. З іншого – операціонально-технічною характеристикою, оскільки передбачає володіння педагогічним інструментарієм (професійні знання, вміння, навички і засоби педагогічного впливу [**Error! Reference source not found.**120].

За Ю. Сенько, «готовність до педагогічної діяльності» – це

новоутворення майбутнього фахівця, що є фундаментом його професійної компетентності [172]. Автор уважає, що і готовність, і компетентність є рівнями професійної майстерності.

Отже, аналіз психолого-педагогічного наукового фонду з досліджуваної проблеми дає підстави для висновку, що готовність майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності є складним особистісним утворенням, яке обіймає сформовані професійні якості особистості, набуту систему фахових знань, умінь, навичок, позитивну настанову і мотиви професійної діяльності, розвинуті комунікативними вміннями.

1.2.Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп.

Професійно-педагогічну діяльність вихователя дошкільного навчального закладу та його підготовку у вишах учені досліджували в різних напрямах: мовленнєва підготовка майбутніх вихователів (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Загородня, Н. Ємельянова, І. Луценко, Т. Котик та ін.); професійно-педагогічна діяльність вихователя (Л. Артемова, О. Богініч, Т. Поніманська, Л. Хоружа, Ю. Косенко та ін.); підготовка вихователя до управлінської діяльності і культури (Н. Денисенко, Г. Закорченна, Т. Понамаренко), екологічного виховання (Н. Лисенко), економічного виховання (Н. Грама, Г. Григоренко та ін.), роботи з неблагополучними сім'ями (Т. Жаровцева), розвиток методичної культури майбутніх вихователів дошкільної освіти в умовах магістратури (І. Княжева), підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання (В. Нестеренко) та ін.

Низка досліджень останніх років присвячена проблемі формування різних видів компетенцій, компетентностей майбутніх вихователів: комунікативно-мовленнєвої коптенції (А. Богуш, І. Луценко, Т. Пірожeнко,

О. Трифонова); професійної (Л. Артемова, О. Аматьєва, Г. Бєлєнька, О. Дронова, Н. Гузій, О. Кучерявий, Г. Підкурганна, Т. Пониманська, О. Чекан та ін.), музично-педагогічної (Р. Савченко, Т. Танько). Зазначимо, що вченими визначено сутність професійно-педагогічної діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як: «дитино центричну діяльність, перебіг якої відбувається у спеціально організованих процесах суб'єкт – суб'єктної взаємодії й забезпечується зорієнтованими на дошкільне дитинство педагогічними технологіями, дидактичними засобами, педагогічними, літературними джерелами, навчально-розвивальним обладнанням» [133,с.29]; від трудової діяльності у сфері «Людина-Людина», зокрема, в її педагогічній галузі, що зумовлена потребами життєдіяльності особистості в суспільстві, спрямованої на розвиток, виховання і навчання дітей дошкільного віку, зміст якої складає базовий компонент дошкільної освіти» [70,с.8]; «Специфічна діяльність, що опосередковує відносини вихователя дошкільного навчального закладу і дітей у навчально-виховній роботі, спрямованій на розвиток, виховання і навчання дітей дошкільного віку з урахуванням їхніх вікових, фізіологічних, психічних особливостей і пов'язану з різними видами діяльності дітей і спілкуваннм» [182,с.6].

Отже, професійну-педагогічну діяльність майбутніх вихователів дошкільного навчального закладу розуміємо як інтегроване, особисто-ціннісне багатокомпонентне утворення, що характеризується набутою системою фахових знань, умінь інавичок у процесі навчання у виші, які забезпечують різнобічне виховання, навчання і розвиток дітей.

Науковцями (І. Богданова, Е. Карпова, А. Ліненко та ін.) було визначено й такі поняття як підготовка, підготовленість, готовність до професійно-педагогчної діяльності. Найбільш ґрунтовно визначено поняття «підготовка» і «підготовленість» у дослідженні І. Луценко [133]. Автор розглядає підготовку майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку як методологічно обґрунтований цілеспрямований процес, що відбувається у межах загальної

професійно-педагогічної підготовки за напрямком «Дошкільна освіта» і відбиває її сутейні характеристики. У процесі теоретичного моделювання, зозначає автор, вона набуває специфічних рис, спричинених самостійною метою, завданнями, спеціально розробленим змістом , детермінованими педагогічними умовами, методиками їх реалізації [133,с.29].

Щодо поняття «підготовленість», то її І. Луценко трактує як індивідуальний результат професійної підготовки, що характеризується такими параметрами: оптимальність щодо наявних суб'єкт-обєктних умов професійного навчання;реальна спроможність до успішного виникнення діяльності за професійним стандартом; практична готовність до розв'язання професійних завдань з організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей в умовах дошкільного закладу [133,с.29].

У дослідженні В. Нестеренко підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання розглядається як спеціально організований процес передання досвіду педагогічної діяльності, що пов'язана з професіє вихователя дошкільного закладу та її функціонуванням у сфері дошкільної освіти. При цьому, у процесі такої підготовки обов'язковим є наявність змісту навчання як у порядкованого і матеріалізованого певного досвіду діяльності у формі відповідних знань, умінь і навичок; суб'єкта навчання – того хто має бажання оволодіти цим досвідом та іншого суб'єкта, який володіє цим досвідом і своїми діями здатний організувати інших [151,с.12].

Так, фахову підготовку до професійно-педагогічної діяльності майбутніх вихователів будемо розуміти як організований і цілеспрямований навчально-виховний процес у вищих навчальних закладах, спрямований на здобуття студентами професійних знань, умінь і навичок, сформованість відповідних компетенцій, які забезпечують ефективний розвиток, виховання і навчання дітей дошкільного віку.

Підготовленість майбутніх вихователів до професійно-педагогічної діяльності розглядаємо як етап розвитку особистості, готової до цієї

діяльності, як завершений результат підготовки.

Отже, науковцями (Луценко І., Нестеренко В., Савінська Т.) було визначено теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх вихователів; доведено, що сутністю такої підготовки майбутніх фахівців у сучасних умовах вишів є система змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення готовності майбутніх вихователів до педагогічної діяльності з дітьми.[133,151,182].

Звернемося до досліджень, у яких висвітлено проблему готовності майбутніх вихователів до професійно-педагогічної діяльності в дошкільних навчальних закладах.

Дослідження І. Луценко присвячено підготовці майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку [133]. Автором визначено сутність і структуру дослідженого феномена, провідні функції комунікативно-мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми, методичні принципи організації професійно- мовленевого спілкування вихователя з дітьми;визначено педагогічні умови, розроблено модель і методику підготовки майбутніх вихователів до спілкування з дітьми; сформульовано сутність понять «професійна готовність».

За словами І. Луценко, готовність вихователя дошкільного навчального закладу до професійної діяльності – це цілісне особистісне утворення, що є єдністю особистісного й процесуального аспектів діяльності, в якому в оптимальному співвідношенні поєднуються теоретичний і практичний компоненти [133,с.29].

Предметом дослідження дослідження Н. Ємельянової була підготовка майбутніх вихователів до роботи над засвоєнням старшими дошкільниками народознавчої лексики. У дослідженні схарактеризовано види і структуру професійно-педагогічної діяльності та визначено її результат як готовність до цієї діяльності. За Н. Ємельяновою, готовність майбутніх вихователів до професійної діяльності з дітьми дошкільного віку – це особливий психічний

стан особистості, наявність у неї моделі щодо структури відповідної дії та спрямованості свідомості на її виконання; цілеспрямоване виявлення особистості, що обіймає настанову, погляди, переконання, систему відносин, мотивацію, емоційно-вольові та розумові якості, професійну компетентність, навички і вміння її практичного втілення [70,с.8].

У дослідженні Н. Грами, присвяченому професійній підготовці майбутніх вихователів до формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку, готовність до професійної діяльності тлумачиться як особливе новоутворення у структурі особистості, що визначає спрямування та характер професійно-педагогічної діяльності, схильність вихователя до сприйняття майбутньої діяльності у сфері математичної підготовки дітей, її послідовної актуалізації в емоційно-вольових актах [47].

Предметом дослідження Т. Жаровцевої було обрано підготовку майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з неблагополучними сім’ями [72]. У роботі визначено сутність поняття «готовність майбутнього вихователя до роботи з неблагополучними сім'ями, яку автор потрактовує як цілісну систему стійких інтегративних особистісних утворень(якостей), що володіє індивідуальними для кожного випускника ВНЗ ієрархічними особливостями й дозволяє йому забезпечити в процесі педагогічної діяльноті взаємодії з дітьми та їхніми батьками [72].

Науковцем визначено чинники, які позитивно впливають на формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями, як-от:

- толерантність викладача у стосунках зі студентами;
- навність рефлексії в педагогічній діяльності ;
- потреба педагога у творчій діяльності;
- здатність до педагогічного проектування і емпатії;
- варіативність функціонально-рольових позицій взаємодії викладача зі студентами; педагогічна мобільність;
- критичний склад мислення викладача;

– професійна компетентність і спрямованість [72,с.310-311].

У дослідженні Зданевич Л. професійна готовність майбутнього вихователя до роботи з дезадаптованими дошкільниками визначається як багатоаспектний системний феномен, що характеризується: належним рівнем професійної компетентності, наявністю сформованої та інтегрованої системи спеціальних знань, умінь і навичок (з професійно-орієнтованих дисциплін), зокрема, психолого-педагогічних дій та соціальних відносин, особистісних і професійних якостей, що зумовлює рівень результативності й ефективності навчального процесу у ВНЗ та забезпечує саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення, самореалізацію у майбутній професійній діяльності, а також детермінує певний психічний стан майбутнього фахівця, в якому відображається сформованість педагогічного менталітету [80].

Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку, була предметом дослідження А. Залізняк [75]. Вчена подає своє бачення феномена «готовність майбутнього вихователя до професійної діяльності» як складне особистісне утворення, що містить різноманітні знання щодо сутності морального виховання старшого дошкільника , характеризується застосуванням необхідних професійно-педагогічних умінь та навичок, включає особистісні якості, що забезпечують високі результати взаємодії вихователя з батьками [75,с.6]. Критеріями оцінки сформованості рівнів означеної готовності автором було обрано: обсяз знань, усвідомленість знань,інтерес до педагогічної теорії [75].

На нашу думку, визначення сформованості готовності не може бути ефективним, адже озброєння вихователя тільки знаннями і теорією недостатньо для работи з батьками в морально-етичній сфері особистості.

Обмеженим є, на нашу думку, і визначення готовності майбутніх вихователів до використання комп’ютерних технологій в організації пізнавальної дяльності старших дошкільників, яке подано в дисертаційному дослідженні І. Мардарової. Автор розглядає готовність як новоутворення в

структурі особистості, що забезпечує використання вихователями цих технологій у вирішенні завдань професійної діяльності [140].

Ми погоджуємося з думкою Л. Плетеницької, яка, аналізуючи різні підходи до визначення поняття «готовність», зауважує, спостереження за роботою випускників вишів, які сьогодні працюють в дошкільних установах, засвідчують, що підготовка вихователя до роботи в дошкільній установі на народознавчих засадах не завжди відповідає його особистісній готовності і запитам педагогічної практики. Вихователь може одержати знання, вміння та навички, але при цьому не бути психологічно готовим до виконання своїх професійних обов'язків. Отже, готовність студента-випускника – це суттєва передумова його діяльності після закінчення вищого навчального закладу» [166].

На переконання С. Кари, до структури готовності в будь-якій професійній сфері повинні входити сформовані у процесі навчання узагальнені індивідуальні здатності і здібності, які особистість(педагог) може використати у своїй професійно-педагогічній діяльності , як-от: дидактичні здатності (вміння доступно передавати учням знання); академічні здібності (здібності до певної галузі науки); перцептивні здібності (вміння відчувати внутрішній світ дитини); мовленеві здатності (якісно і чітко висловлювати свої думки та почуття за допомогою мови, а також міміки і пантоміміки); організаторські здібності (організовувати та згуртовувати дитячий колектив, правильно планувати свою роботу і роботу з дітьми);авторитарні здатності (здатність до безпосереднього емоційно-вольового впливу на дітей, учнів та вміння бути для них авторитетним); комунікативні здібності (вміння спілкуватися з дітьми, знаходити правильний підхід до них, встановлювати з ними доцільні, з педагогічнго погляду, взаємовідносини, а також наявність педагогічного такту); прогностичні здатності (передбачення своїх дій та дій дітей, виховне проектування особистості учнів, прогнозування розвитку тих чи тих якостей вихованця); здатність до розподілу уваги одночасно між кількома видами педагогічної діяльності, що також притаманно вихователю у

роботі з різновіковим колективом дітей [102].

Отже, аналіз різних підходів до трактування феномена «готовність майбутніх вихователів до професійної діяльності з дітьми» засвідчив наявність таких складових: особистісну, фізіологічну (усвідомлена настанова), психічну (розвиток психічних процесів), педагогічну (сформованість різних видів змістових компетенцій), соціально-культурних (вміння орієнтуватися в соціумі, спілкуватися з усіма учасниками педагогічного процесу).

Відтепер повернемося до ключового поняття дослідження «готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів». Оскільки в дослідженні йдеться про організацію образотворчої діяльності, з'ясуємо передусім дефініцію поняття «організація».

У термінологічних джерелах організація (від фр.organization; від лат. organizo – повідомляю, влаштовую) визначена як різновид соціальних систем, об'єднання суспільних груп людей, держав на базі суспільних інтересів, що спільно реалізовують загальну мету, програми, проекти і які діють на основі принципів і правил [187].

У «Філософській енциклопедії» зазначається, що організація є «впорядкування, налагодження, приведення в систему деякого матеріального чи духовного об'єкта, розташування, співвідношення частин якогось об'єкта»[202,с160].

Термін «організація» використовується в кількох значеннях: по-перше, діяльність, результат діяльності, галузь діяльності; по-друге, деяка соціально-економічна освіта, зорієнтована на досягнення певної господарської, комерційної чи некомерційної мети. Організація складається з осіб, які мають перед собою якусь мету; працюють в одній команді, групі; використовують певні знання і технічні прийоми; виступають як єдиний і цілісний організм [51]. Визначаючи семантичне значення слова «організація», А. Богданов у своїй фундаментальній праці «Текстологія. Загальна організаційна наука» писав:

«Будь-яка людська діяльність об'єктивно є такою, що організовує чи дезорганізовує» [16].

Дефініція дієслова «організувати», утвореного від іменника «організація», тлумачиться , як діяти, створювати, засновувати щось, залучати до цього інших, спираючись на них; згуртовувати, об’єднувати інших(когось) з певною метою; зосереджувати, мобілізувати, спрямовувати когось на якусь діяльність; чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небдь [153,с.130].

Згідно тлумачного словника В.Даля «організувати або організовувати» означає влаштувати, встановити, привести в порядок, скласти, утворити, заснувати струнко [52].

Відповідно до цього А. Богданов зазначає, що найчастіше термін «організувати» означає згрупувати людей для якої-небудь мети, координувати і регулювати їх дії у дусі доцільної єдності. Натомість при глибокому аналізі, це поняття стає набагато ширшим і стосується «не тільки людських активностей», робочої сили, засобів виробництва, але і живої і неживої природи у всіх її проявах [16].

Зазначимо, що в педагогічному обігу вживається термін « організаційні форми навчання», який І. Лернер трактує як «взаємодію вчителя і учнів, що регулюється певним, заздалегідь встановленим режимом і порядком» [212].

За Л. Велитченко «організувати, означає змоделювати спілкування таким чином, щоб вивести на перший план особливості та якості особистості, які у своїй сукупності стануть підгрунтям для розвитку взаємовідносин у педагогічній діяльності» [26].

Аналогічної думки дотримується і М. Чередов, який зазначає, що форма організації навчання зумовлює «упорядкування, налагодження, приведення в систему» взаємодії учителя з учнями в роботі над певним змістом матеріалу. Організація навчання переслідує мету забезпечити найкраще функціонування процесу управління навчальною діяльністю з боку вчителя. Форма організації навчального процесу – спеціально організована

діяльність учителя і учнів, що проводиться в устленому порядку і в певному режимі[211].

Отже, **«організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп» будемо розуміти як взаємодію вихователя і дітей різного віку на заняттях з образотворчої діяльності з метою навчання їх малювання, ліплення, аплікації, сприймати та аналізувати твори мистецтва, що регулюється встановленим режимом та умовами роботи дошкільного навчального закладу**.

Відтепер визначимося з ключовим феноменом дослідження, щодо готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності з дітьми.

Готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів розуміємо як особистісне утворення, що забезпечує результативність процесу підготовки майбутніх вихователів і включає в себе професійно-художню спрямованість студентів, їхні мотиви, знання методики роботи з дітьми різного віку та практичні вміння реалізовувати в дошкільних закладах організацію і проведення занять з образотворчої діяльності.

Структурними компонентоми готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів було виокремлено: креативний, організаторський, рефлексивний. Схарактеризуємо їх.

Креативність тлумачиться у психологічних словниках як «здатність народжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Чинниками креативності є оригінальність, винахідливість, конструктивність, швидкість, чіткість, чутливість до проблеми, гнучкість мислення [236,с.226].

Крім того, на думку О. Дунаєвої, ознаками педагогічної креативності є здатність до створення нового, нетрадиційного підходу в організації навчально-виховного процесу, вміння творчо вирішувати будь-які професійні проблеми, взаємодіяти із вихованцями, колегами, батьками дітей, уміння

розвивати креативність у дітей, що мала б втілюватись у їхній поведінці, ставала нормою життя. Педагогічна креативність реалізується в оригінальному розв’язанні педагогічних завдань, в імпровізації, експромті, важливість її породжена творчим характером педагогічної діяльності [62].

Основними засобами впливу на розвиток креативності особистості майбутніх вихователів щодо організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп було визначено: стимулювання відтворення студентами змісту образотворчих творів відомих художників на основі їх власних уявлень; уміння розробляти творчі завдання із використанням творів мистецтва для розв'язання їх дітьми; вміння студентів добирати матеріал до занять з нетрадиційних технік малювання; організовувати ігри-заняття з використанням нетрадиційних технік малювання.

Організаторський компонент передбачає уміння вихователя залучати дітей до різних видів образотворчої діяльності й організовувати діяльність всієї групи. Для цього вихователю необхідно вміти розвивати у дітей стійкий інтерес до різних видів і жанрів мистецтва, образотворчої діяльності, формувати потребу в знаннях, організовувати етичні, трудові, естетичні, екологічні, спортивні та інші виховні справи; розвивати в вихованцях ініціативу планувати спільну роботу не тільки з однолітками, а й з дітьми старшого чи молодшого віку, вміти розподіляти доручення, проводити інструктаж, координувати спільну діяльність.

Основними засобами впливу на розвиток організаторських якостей особистості майбутніх фахівців щодо організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп, визначено: вміння студентів проводити заняття з образотворчого мистецтва із урахуванням вікового складу дітей, рівня підготовленості вихованців, їхніх індивідуальних особливостей, вміння логічно будувати процес передання інформації вихованцям, здійснювати індивідуальний підхід до кожної дитини.

Рефлексивний компонент передбачає сформованість у майбутніх вихователів рефлексії, що за психологічним словником визначається «аналіз

власного психічного стану, міркування, сповнене сумнів і суперечностей [226,с.427].

Рефлексія є механізмом взаєморозуміння – осмислення суб'єктом того, якими засобами і чому він справив те чи те враження на партнера зі спілкування [226,с. 427]. Це реальна здатність людини до само звітування про факти свідомості, що відчуваються до аналізу власних психічних станів. У соціальній психології рефлексія розглядається як форма усвідомлення дієвим суб'єктом (особою) того, як вони сприймаються іншими та оцінюється їхня діяльність, тобто рефлексія тлумачиться як «процес подвоєного, дзеркального взаємовідбиття суб'єктів, змістом якого виступає відтворення, копіювання особливостей один одного [226,с.428].

У дослідженні рефлексію розуміємо як здатність вихователя дати собі і своїм вчинкам об'єктивну оцінку, зрозуміти, як його сприймають діти, інші люди насамперед ті, з ким він взаємодіє у процесі педагогічного спілкування [97].

На важливій ролі рефлексії у процесі здійснення педагогічної діяльності наголошує Р. Неіл. Він відзначає, що процес рефлексії, тобто «комплексна розумова здатність до постійного аналізу і оцінки кожного кроку професійної діяльності» [222] є основною умовою, яка забезпечує ефективну діяльність педагога в різних непередбачуваних ситуаціях. Як підкреслює М. Уоллес, «практика стає витоком професійного зростання учителя лише в тій мірі, в якій вона є об'єктом структурованого аналізу: невідрефлексована практика безкорисна і з часом веде не до розвитку, а до професійної стагнації педагога» [226].

Вважаємо, що основними засобами впливу на розвиток рефлексивної якості особистості майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп є: уміння студентів об'єктивно оцінювати свої знання, уміння і навички необхідні для організації образотворчої діяльності в різновікових групах; уміння об'єктивно оцінювати можливості, враховуючи вікові особливості, рівень розвитку всіх

дітей різновікової групи; вуміння правильно сформулювати цілі, які потім можна буде трансформувати в конкретні завдання; уміння визначити ефективність методів, прийомів і засобів педагогічної діяльності; вуміння розробити і встановити свій стиль педагогічної роботи з дітьми різновікових груп; уміння визначати причини успіхів і невдач, помилок і труднощів у процесі реалізації поставлених завдань навчання і віховання.

Отже, готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи дошкільних навчальних закладів є багатокомпонентним утворенням, яке охоплює креативний, організаторський і рефлексивний компоненти.

1.3. Специфіка образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи дошкільних навчальних закладів

1.3.1. Сутність образотворчої діяльності в дошкільному навчальному закладі

Образотворча діяльність як один із напрямів навчально-виховної роботи дошкільних навчальних закладів, належить до сфери образотворчого мистецтва, до мистецьких дисциплін.

Термін «мистецтво» трактується у словниках як досвідченість, навченість, високоосвідченіть, прирученість до таємниць творчості. Мистецтво – це насамперед творча діяльність, у процесі якої створюють конкретно-чуттєві образи, що відзеркалюють дійсність і втілюють естетичне ставлення до довкілля [212].

Результатом будь-якої мистецької діяльності є створення художнього образу, зображення, що виражається через внутрішній стан та психічні якості людини, яка його творить.

Образотворчу діяльність дітей дошкільного віку розглядаємо як діяльність, що має модельований характер та художньо-образне втілення, як

процес створення дитиною об’єктивно нового продукту, в який дитина вкладує набуті знання, художні уявлення, емоційне ставлення до виробу, який вона виготовляє, з використанням засвоєних на занттях під керівництвом вихователя(чи знайдених самою дитиною) образотворчих засобів і прийомів.

Учені (В. Баранова, О. Дронова, Р. Казакова, С. Макаренко, В. Мухіна, Л. Фесюкова, Л. Шульга та ін.) характеризують образотворчу діяльність дітей як соціально-педагогічне явище, що з одного боку формує творчу особистість кожної дитини, забезпечує розвиток її самосвідомості, надає можливість самореалізації, а з іншого – розвиває творчі здібності, забезпечує формування позитивно стійкої взаємодії дитини у співтворчості з однолітками й дорослими.

Отже, основою образотворчої діяльності є художньо-естетичне відображення довкілля у наочних образах, що відтворюють об’єктивно наявні властивості реального світу. Тому специфічною особливістю образотворчої діяльності є «видима» схожість і подібність реальному образу чи явищу. При цьому, краса світу речей та почуттів тих, хто його зображує, відкривається візуально, засобами і методами і прийомами образотворчої діяльності.

Водночас образотворче мистецтво через образотворчу діяльність виступає не тільки художньо-естетичним відображенням життя, але й за словами В. Ракитіна «великим педагогом, вихователем та творцем людської (дитячої) психології [150].

Вчений зазначає, що образотворче мистецтво та образотворча діяльність впливають на внутрішній світ особистості, виховують у неї здатність орієнтуватися в довкіллі, пробуджують здатність до прекрасного, стимулюють розвиток образного мислення і мовлення, художньої уяви, збагачують духовне життя людини.

У дошкільній педагогіці вплив образотворчої діяльності на творчий та естетичний розвиток особистості дитини розкрито як у працях класиків

(А. Бакушинський, Л. Виготський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Є. Фльорина та ін.), так і сучасних учених (Г. Беда, Н. Ветлугіна, Н. Голота, О. Дронова, В. Інжестойкова, Т. Казакова, Т. Комарова, В. Мухіна, Н. САкуліна, Г. Сухорукова, О. Трусова, Л. Янцур та ін.). Учені визначили специфічні особливості образотворчої діяльності дітей дошкільного віку, а саме: у процесі уієї діяльності змінюється ставлення дитини до малюнку (виробу) як до відображення об'єктивної дійсності; розвиваються уміння правильно (адекватно) співвідносити малюнок з реальною дійсністю, бачити саме те, що на ньому зображене; вдосконалена інтерпретація того, що зображено на малюнку; розуміння його змісту; вміння адекватно оцінювати й аналізувати результати образотворчої діяльності; формується адекватні оцінка й самооцінка.

У дошкільних навчальних закладах використовують такі види образотворчої діяльності: малювання (предметне, сюжетне, декоративне), ліплення (предметне, сюжетне, декоративне), аплікація (предметне, сюжетне, декоративно-орнаментальна).

Т. Комарова відзначала, що своєрідність образотворчої діяльності дітей дошкільного віку в тому, що дитина, маніпулюючи художніми матеріалами, які пропонує йому дорослий (олівцем, фломастером, пензликом, пластилином та ін.), починає оволодівати зображувальною діяльністю, відображаючи ознаки предметів і явищ навколишнього світу, художніми матеріалами як знаряддями, призначеними для передачі цих ознак [101].

За словами В. Інжестойкової образотворча діяльність виховує у дітей відчуття прекрасного; вміння помічати красиве в явищах природи, житті суспільства, у творах мистецтва (у живопису, графіці скульптурі, творах декоративного мистецтва); формування потреби відобразити побачене в малюнку, ліпленні, аплікації [88].

Видатні педагоги минулого Я. Коменський, Ф. Фребель, Й. Песталоцці надавали великого значення дитячому малюванню. Навчання дітей малювання розглядалося як підготовка руки до письма, а також як перша

сходинка загальної системи навчання образотворчої діяльності [136].

Цілеспрямований інтерес дослідників до дитячого малюнка виник у 80-90 роках XIX ст. Це були праці психолога В. Прейєра "Душа дитини" (1882), етнографа А. Ріхарда "Малюнки первісних народів" (1887), мистецтвознавця К. Річчі "Дети-художники" (1887) та інші. [4]

В. Бехтерєв у праці «Первоначальная еволюция детского рисунка в объективном изучении»(1910) розглядав дитяче малювання вже в ранньому віці, у дітей 3-4 років і визнавав необхідним навчати дитину техніки малювання вже в цьому віці. Він доводив, що дитина малює те, що бачить навколо себе, тому для оцінкі творчості дитини необхідно визначити умови , в яких би вона розвивалась [193, с.10].

У наш час дитячі малюнки досліджуються психологами, педагогами, мистецтвознавцями, фізіологами. Феномен дитячого малюнка полягає у його поліфункціональності в соціумі, у цінності для самої дитини, для батьків, фахівців у галузі дошкільної освіти. Так В. Мухіна, називає малювання складною синтетичною діяльністю, в якій виявляється особистість дитини і яка водночас істотно впливає на формування цієї особистості [137, с. 220].

Автор. відзначала, що для дитини малюнок є формою й засобом комунікації з іншими людьми та однолітками, її самовираження, самоствердження, а також відповідною дитячою картиною світу[137].

Малювання для дитини – своєрідна форма пізнання реальної дійсності, навколишнього світу, відчуття художнього мистецтва, і тому вимагає поглибленого вивчення, прогнозування і корекції навчання дітей. Малювання є чи не найцікавішим видом діяльності дітей дошкільного віку[137].

На думку О. Запорожця, образотворча діяльність подібно до гри дозволяє більш глибоко осмислити сюжети, що цікавлять дитину [70].

За Інжестойковою образотворча діяльність дитини звернена не тільки на віддзеркалення вражень, одержаних у довкіллі, але і на вираження ii ставлення до того, що зображується. У своїй творчості діти передають естетичні якості предметів, які вони побачили і виділили в процесі

сприйняття. Створюючи малюнок, ліплення, аплікацію, вони розповідають, чому їм подобаються зображене, що в них цікавого, чому вони їх радують і навпаки, що викликає негативне ставлення. Так поступово формується у дітей уміння висловлювати естетичні думки, давати естетичну оцінку створеним зображенням. Часто у дітей естетична оцінка переплітається з етичною, тому ставлення до того, що зображується, є проявом не тільки естетичної оцінки, але і суспільної спрямованості творчості, що має велике значення для соціально-етичного виховання дітей [80].

Будь-яке зображення створюється шляхом певних образотворчих і виразних засобів. Джерелом мистецтва є природа, але не будь-яка неусвідомлено-художня переробка природи людиною, а творчий підхід до предметів і явищ дійсності. Специфічною рисою образу як відзеркалення творчості є насамперед перероблений і закріплений суспільною пам'яттю суспільний досвід.

Образи, зазначає В. Інжестойкова, які виражають естетичне розуміння об'єктів зображення і почуття дітей, формуються на основі діалектичної єдності протилежностей як особливостей художнього образу. При виготовленні малюнку чи виробу зображувальними засобами, які притаманні дитячим виробам, поєднується чуттєве і раціональне, безпосереднє і опосередковане, конкретне і абстрактне, індивідуальне і загальне, форма і зміст. В процесі створення і здійснення образів важливу роль відіграють уява, художнє представлення і фантазія [88].

В. Інжестойковою було доведено, шо діти старшого дошкільного віку створюють у своїх малюнках художній образ, у якому відображають життєве узагальнення в їх внутрішніх зв'язках, з визначеними властивостями і ознаками при відповідному емоційному та естетичному ставленні до дійсності. Показниками художнього образу в малюнках дітей виступають: образна узагальненість предметів, істот, природних явищ засобами персоніфікації; емоційне та естетичне осмислення зображення; єдність форми і зміст (композиція); індивідуальний почерк зображення [87].

У процесі малювання, ліплення, аплікації, дитина переживає різноманітні почуття: радіє гарному зображенню, яке вона створює сама, засмучується, якщо щось не виходить. Найголовніше, створюючи зображення, дитина набуває нових знань; уточнюються і заглиблюються її уявлення про те, що її оточує; в процесі роботи вона починає осмислювати якості предметів, запам'ятовувати їх характерні особливості і деталі, оволодіває образотворчими навичками і вміннями, вчиться усвідомлено їх використовувати. [101].

Зазначимо, що процес зображення дошкільниками характеризується активністю, енергією, швидкістю виконання. Дитина приступає до роботи відразу, без попередніх роздумів. Її ще мало хвилює критичне ставлення до результату роботи, тому вона рідко вносить виправлення до малюнку, лише доповнює його [101].

Характер образотворчої діяльності дитини змінюється відповідно до етапів її психічного розвитку і відображає становлення і формування різних аспектів її особистості. Ці обставини зумовлюють своєрідність образотворчої мови дитини. Упроцесі образотворчої діяльності розвивається ручна уміліcть, зорово-рухлива координація. Найбільшою мірою цьому сприяють заняття, на яких діти створюють зображення не за частинами, а з цілого шматка пластиліну, однією лінією контура в малюванні. Дитина добре оволодіває письмом, якщо вміє проводити рукою ритмічні, рівномірні, плавні рухи. Формуванню такого роду рухів сприяє малювання рослин, декоративне малювання за мотивами вишивок, розписів і ін. У процесі малювання предметів різної форми, величини і пропорцій формуються уміння утримувати певний напрям [102,168,203].

Учені (Н. Сакуліна, Є. Фльорина та ін.) відзначають понятійний характер зображення в дитячому малюнку, підкреслюють значення життєвого досвіду, знань дитини з малювання.

На думку С. Левіна, дитина вибирає лише те, що може вмістити її сприйняття, які можуть передати малі засоби вираження. Але черпає вона

матеріал для свого малюнка в реальних предметах, у живій дійсності. Діти зображують частину, розуміючи ціле. [112,с.27].

Схематичність зображення, простота, узагальненість форми та інші „не є вдосконаленням" дитячого малюнка, дослідники пояснюють це труднощами технічного порядку: відсутністю сенсорного досвіду, необхідних навичок, незрілістю сприйняття. Слід відзначити і те, що дитина, малюючи, часто передає насамперед цікаві для неї або найсуттєвіші, на її думку, для цього об'єкта риси (наприклад, бантик, ґудзик на костюмі та ін.). Як зазначає

Мухіна В. „…хоча діти бачать предмети у всій повноті, свідомість сприймає не все. Увагу дитини передусім привертають такі властивості предметів, як яскраві барви, блиск, рух або його призначення. Внаслідок цього багато важливих боків предметів і явищ можуть залишитися непоміченими"[151].

Отже, „недосконаленість" форми в дитячому малюнку значною мірою визначаються суттю, інтересами дітей, своєрідною логікою їхнього мислення, конкретністю й образністю, відсутністю стійкої уваги. Побудова предметів, розташування їх у просторі дитина може передати лише в двомірному вираженні, в межах реальної площини, тому засобом графічної виразності в малюнку є, здебільшого, контур, розфарбований силует, кольорова пляма. Двохмірність зображення, лінійність і плоскість в більшій мірі надають дитячому малюнку декоративного характеру.

Значне місце у працях дослідників (О. Дронова, В. Інжестойкова, А. Івершинь, Г. Сухорукова, Л. Янцур) дитячого малюнка займають питання передання простору, глибини, об'єму. Розглядаючи особливості зображення дітьми окремих предметів, слід відзначити, що в цих малюнках відсутня різниця між площинними та об'ємними предметами. Не сприймаються дітьми і ті зміни зорового вигляду предметів, що зумовлені різним освітленням та особливостями нашого зору (тобто перспективні зміни форм предметів). Все це пояснюється особливостями дитячого сприйняття,

психіки, рівнем мислення, уяви: світло і перспективні зміни не сприймаються як невід'ємна властивість світу речей, тому залишаються поза увагою, як такі, що не існують. Більш значущими та зрозумілими для дітей є форми, які не змінюються, і не структурні, а дійсні фізичні властивості предметів. Їх суть: форма, величина, притаманний різноманітним предметам колір. Засобом стійкої характеристики об'єктів для дитини є лінії контуру на однорідно пофарбованій поверхні. Звідси – неповторність графічної форми вираження в дитячому малюнку: простір існує в ньому тільки в межах двомірного аркуша. Відсутність передання світла, лінії, площинне розфарбування предметів локальним кольором зумовлюють силуетність, площинність зображення. Потреба в просторі та ясності виражається також у чіткому візуальному відділенні одних предметів від інших, відсутністю відокремлення одних предметів і зображення інших, наміром у характеристиці об'єкта обрати найбільш простий для пізнання, виразний поворот (фронтальний чи профільний). Наприклад, людина найчастіше зображується у фас, завдяки чому дитина має можливість показати обидва ока, обидві руки і ноги людини. Тварину ж переважно малють у профілі, що також дає найбільшу інформацію про неї: чотири ноги і хвіст, характер форми тіла тварини. Чим старша дитина, тим більш широкою стає смужка землі, займаючи майже весь аркуш паперу. Горизонтально-фризове вирішення простору є дуже стійким у дитячому малюнку.

Але ще більш стійким способом зображення в малюнках дошкільників є відсутність у них єдиного погляду.Площиннісь землі або підлоги, площинні предмети (наприклад, килимок і купальщики, що лежать на ньому; тарілки, піднос, які стоять на столі, сама площина столу; клумба з квітками та ін.) зображуються в плані, зверху. Площинність немов, розгортається, показується повністю. Предмети, що не стоять, мають якусь вертикальну довжину (дерева, будинки, люди, тварини, глечики на столі) малюють, неначе побачені прямо (фронтально) або у профіль (збоку). Ці зображувальні прийоми, як вказує А. Смірнов, дозволяють дитині повніше розгорнути

сюжет, обіграти дію, якомога більше повідомити про предмет, задовольнити свої естетичні запити (показати, наприклад, візерунок на скатертині або килимі, красу і багатобарвність квітів на клумбі) [184].

Типовою особливістю дитячого малюнка є порушення вертикальності положення предметів. Наприклад, малюючи дерева вздовж дороги, що розміщується за діагональю аркушу паперу, труби на площинній частині даху будинків, дитина зображує їх під нахилом, але дотримується перпендикулярності відносно дороги, даху. Вибір кольору в дитячому малюнку здебільшого визначається ставленням до нього як засобу посилення функціональної характеристики предмета, а колір у малюнку використовується з метою прикрашення. Колір вибирається за своєю красою і в такому випадку естетичний мотив при виборі кольору посилюється. Дитина користується будь-яким приводом, аби розфарбувати малюнок.

Отже, особливостями образотворчої діяльності та основними рисами дитячих малюнків є: схематизм дитячого малюнка; розміщення предметів на одній лінії внизу аркуша; порушення пропорцій; декоративність зображення; порушення вертикальності; прозорість; гіперболізм.

Малюючи, дитина проявляє своє прагнення до пізнання довколишнього світу, і за малюнком певною мірою можна з'ясувати рівень цього пізнання. Чим розвиненіше у дітей сприйняття, спостережливість, чим ширше запас їхніх уявлень, тим більш повно і точно відображають вони дійсність у своїй творчості, тим багатше, виразніше їхні малюнки. В. Інжестойкова довела, що вже діти дошкільного віку у своїх малюнках створюють художній образ, у якому відображають життєві узагальнення в їх внутрішніх зв'язках, з певними властивостями і ознаками при відповідному емоційному і естетичному ставленні до дійсності [79].

Такий вид образотворчої діяльності як ліплення дозволяє зображати предмети у тривимірному просторі. В ході ліплення дитина може передати форму людини, тварин, птахів, фруктів, посуди і ін. Цінним є те, що властивості використаних у ліпленні матеріалів дозволяє неодноразово

змінювати форму, досягаючи бажаної виразності. У процесі аплікації, діти вчаться вирізати з паперу різноманітні сюжети, візерунки, орнаменти, наклеювати їх на кольорове тло, освоюють основні прийоми вирізування, правила роботи з клеєм, що сприяє розвитку акуратності, уваги, посидючості. У процесі занять аплікацією діти знайомляться з простими і складними формами різноманітних предметів, частини і силуети, яких вони вирізують і наклеюють. У дошкільників розвиваються відчуття кольору, ритму, симетрії і на цій основі формується художній смак, уміння добирати нестандартні поєднання форми і кольору[15], діти знайомляться з назвами і ознаками простих геометричних форм, отримують уявлення про просторове положення предметів і їх частин (ліворуч, праворуч, в кутку, в центрі і т. д.) і розміром (більше, менше). Ці поняття легко засвоюються дітьми в процесі створення декоративного візерунку або при зображенні предмета за частинами.

Виконання аплікативних зображень сприяє розвитку мускулатури руки, координації рухів. Дитина вчиться володіти ножицями, правильно вирізати форми, повертаючи аркуш паперу, розкладати форми на аркуші на однаковій відстані один від одного.

Під час занять з ліплення у дітей виховують творчість, навчають образотворчим і технічним умінням, визовують інтерес до цього виду діяльності. Під час ліплення у дітей розвиваються такі рухи, які дозволяють дітям перетворювати масу глини або пластиліну в зображення різної форми. Оволодіння технікою ліплення дозволяє дітям створювати різноманітні предмети дійсності, зображати нескладні сценки з життя і казок. Специфікою ліплення в дошкільному закладі є те, що діти практично завжди, на відміну від скульпторів, ліплять не живих істот, а довколишні предмети, не об'єкт естетичної насолоди, а предмет, з яким після цього можна грати. На заняттях дітей навчають використовувати стеку, усвідомлено добирати каркаси, які вживають для з'єднання розрізнених елементів і передання специфічних особливостей форми. Таким чином, пізнаючи в творчій діяльності

довколишню дійсність, дитина виявляє емоційно-естетичне ставлення до неї, відчуває себе «активним діячем», як вказує Л. Венгер, постійно відкриває щось нове [30, 31].

Розкриваючи особливості дитячої художньої творчості, Л. Виготський писав: „Ми бачимо, таким чином, проблему в усій її складності. Вона складається із двох частин: з одного боку, потрібно культивувати творчу уяву, з другого особливої культури потребує процес втілення образів, які здійснюються творчістю. Тільки там, де є достатній розвиток одного і другого, дитяча творчість може розвиватись правильно і давати дитині те, чого ми в праві від неї очікувати”[39,с. 57].

Таким чином, в образотворчій діяльності дітей дошкільного віку знаходять віддзеркалення такі специфічні особливості їх мислення, як конкретність, образність. Образотворча діяльність дитини найтіснішим образом пов'язана не тільки з окремими функціями (сприйняттям, пам'яттю, мисленням, уявою), в ній виявляються інтереси дитини, темперамент, деякі статеві відмінності. Вважаємо, що існує необхідність уважного ставлення майбутніх вихователыв до образотворчій діяльності дітей і робити це треба дуже грамотно, не втручатися в процес дитячої творчості.

У Базовому компоненті дошкільної осіви передбачено освітню лінію «Дитина у світі культури», в якій виокремлено номінацію «Світ мистецтва» [8]. Опишемо її зміст.

Сприйняття мистецтва: сприймає і усвідомлює мистецтво як результат творчої діяльності людини, виявляє емоції та почуття від побачених чи почутих мистецьких творів; вибірково ставиться до окремих видів мистецької діяльності. Сприймає твір мистецтва цілісно, елементарно аналізує засоби художньої виразності.Вирізняє специфіку образу мистецтва — образотворчого, музичного, танцювального, театрального, літературного. Яскравість образу пов’язує з кольорами, формою, пропорціями, звуками, ритмами, динамікою, темпами, рухами, мімікою, жестами, римами, монологами, діалогами. Вирізняє просту аналогію між

змістом твору і життям

Ціннісне ставлення до мистецтва: виявляє власне ціннісне ставлення до українських мистецьких традицій, фольклору, до мистецьких творів художників, композиторів, музикантів, співаків, танцівників, режисерів, акторів, поетів, письменників. Називає прізвища, твори улюблених вітчизняних та зарубіжних митців, пригадує їх зміст, порівнює твори. Вирізняє українське декоративно-прикладне мистецтво (петриківське, васильківське, київське, опішнянське, косівське, ужгородське), своєрідність українських пісенних жанрів (колискові, колядки, щедрівки, заклички), музично-танцювальних (гопак, гуцулка, полька, коломийка, хоровод). Виокремлює жанри народного, класичного і сучасного вітчизняного та світового мистецтва: портрет, пейзаж, натюрморт, побутовий; пісню, марш, танець; спектакль у лялькову, музично-драматичному, балетному театрі; казку, вірш, оповідання.

Художньо-продуктивна діяльність. Образотворча: виявляє інтерес до різних видів візуального мистецтва: декоративно-прикладного, живопису, графіки, скульптури, архітектури, дизайну. Відображає власні життєві враження, почуття, навички в образотворчій діяльності: малюванні, ліпленні, аплікації, конструюванні. Володіє технічними прийомами роботи з різними матеріалами, елементарною художньою майстерністю; створює образ різними засобами і техніками, творчо застосовує виражальні можливості лінії, кольору, композиції, ритму для реалізації свого задуму; застосовує дизайнерські уміння у грі та побуті. Фантазує, експериментує, змішуючи кольори, вигадуючи оригінальну композицію, змінюючи і створюючи нові форми

У випускника дошкільного закладу повинна бути сформована, як це передбачено в Базовому компоненті дошкільної осіви, художньо-продуктивнакомпетенція: сприймає мистецький твір з позиції краси, вирізняє його як естетичний. Виявляє себе емоційно сприйнятливим та естетично чуйним цінителем, слухачем, глядачем, виконавцем; емоційно-ціннісно

ставиться до проявів естетичного в житті. Реалізує здатність насолоджуватись мистецтвом, пізнавати образну специфічність мистецтва і дотичну інформацію. Переймає духовний потенціал мистецького твору у власний досвід, виховує в собі риси улюблених персонажів. Володіє комунікативними навичками спілкування з приводу змісту і краси твору, його засобів. Із задоволенням наслідує мистецькі зразки — образотворчі, музичні, танцювальні, театральні, літературні. Охоче інтегрує в творчих завданнях власні інтереси, уподобання, цінності, набутий мистецький досвід діяльності сприйняття і відтворення прекрасного (уміння, навички). Випромінює благополуччя під час мистецької творчої діяльності; має навички рефлексії стосовно власного мистецького досвіду; виявляє художню активність як складову особистісної культури.

Щоб реалізувати вимоги Державного стандарту дошкільної освіти майбутні вихователі повинні бути добре підготовлені до роботи з образотворчої діяльності з дітьми, оволодіти методиками і техніками цієї діяльності з урахуванням віку і вікового складу дітей.

1.3.2. Специфіка організації образотворчої діяльності дітей у різновіковій групі

Логіка започаткованого дослідження вимагає розглянути специфіку різновікової групи дошкільного навчального закладу та організаційну роботу вихователя з образотворчої діяльності з дітьми різного віку.

Дошкільний вік є базовим етапом становлення особистості дитини, який охоплює такі періоди: немовляти, ранній вік, молодший дошкільний, середній дошкільний, старший дошкільний. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту [74] групи у дошкільному навчальному закладі комплектують за віковими ознаками: перша молодша група (третій рік життя), друга молодша група (четвертий рік життя), середня група (п’ятий

рік життя), старша група (шостий рік життя).

Група дітей дошкільного закладу, за словами Т. Репіної, це генетично найбільш рання ступінь соціальної організації дітей, де в них розвивається спілкування і різноманітні види спільної діяльності , формуються перші стосунки з однолітками, що так потрібні для становлення її особистості, розвивається її перцепція [175].

Здебільшого в дошкільних закладах комплектують одновікові групи за Положенням і Статутом дошкільного навчального закладу.

Крім одновікових груп у малокомплектних дошкільних навчальних закладах, здебільшого в сільській місцевості комплектують різновікові (змішані) групи, і яких можуть перебувати діти різного віку, від першої молодшої до старшої.

О. Захарова визначає різновікову групу як соціально-психологічне середовище розвитку дитини-дошкільника, що характеризується співіснуванням різних систем соціальної взаємодії, в яку одночасно включені діти: «дитина-дорослий», «дитина-однoліток», «дитина-молодша дитина», «дитина-старша дитина», цим визначається специфіка освітнього процесу в ній. Ефект розвитку дітей в різновіковій групі, за О. Захаровою забезпечується освоєнням реальної ролевої позиції в процесі міжвікових взаємодій, а рівень освоєння реальної ролевої позиції служить найважливішим інтегрованим показником соціального розвитку дошкільника [72].

Вперше в дошкільній педагогіці проблема виховання дітей в різновіковій групі як предмет спеціального дослідження була представлена в роботах Т. Маркової, В. Нечаєвої, Н. Пантіної, Л. Пеньевської, Р. Жуковської на початку 70-х років.

У дослідженнях 80-х років XX століття (А. Арушанова, В. Гербова, А. Давидчук, А. Давидович, Т. Дороновоїа, Т. Макєєва, В. Стерлікова, В. Щур, Т. Якобсон) переконливо доведено на різному навчальному матеріалі, що різновікова дошкільна група має значний розвивальний

потенціал, який можна використовувати як один із чинників взаємонавчання [7,216,217,218].

Учені зауважують, що у процесі взаємонавчання молодші діти реально бачать, чим оволодів їх старший партнер і чому він може навчитися в найближчому майбутньому. Старша дитина може показати молодшій зразок дій, пояснити словесно способи виконання ігрового завдання, проконтролювати правильність виконання, надати їй допомогу. Контроль за діяльністю молодших є передумовою формування самоконтролю. У старших же дітей виникає і розвивається відчуття відповідальності за молодших. Молодші діти здебільшого цікавляться заняттями старших і хочуть з ними грати. Старші, особливо хлопчики, навпаки, часто сприймають взаємодію з молодшим байдуже і, навіть, негативно, оскільки не потребують його. Багато хто з дітей старшого дошкільного віку недостатньо орієнтується в потребах і можливостях молодших, тому нея йдуть на контакт з ними. Значна кількість старших дошкільників, контактуючи з молодшими, прагне реалізувати свою перевагу, не враховуючи можливості молодшого партнера, який не володіє ще таким рівнем розвитку. Вчені зазначають, що виникнення взаємодії і взаємонавчання в процесі спільної діяльності між дітьми різного віку вимагає особливої організації спільної діяльності з боку дорослого. [49].

Всі дослідники, які вивчали процес взаємодії дітей у різновікових групах дошкільного навчального закладу, показують, що розвивальний потенціал цих дитячих колективів не працює автоматично, а включається тільки в процесі керівництва з боку дорослого.

Різновікову групу дошкільного закладу розуміємо як соціально організоване групове об'єднання дітей різного дошкільного віку (від молодшого до старшого), яке має спільний освітній простір (групова комната), одного вихователя і помічника вихователя;спільні кімнати для занять, ігор, харчування, умивання, роздягання, спільне обладнання, іграшки і тим створюється можливість для спілкування, обміну досвіду старших дітей з молодшими; взаємодопомоги і взаємонавчання, виховання дружних

гуманних взаємовідносин у різновіковому колективі дітей.

Різновікові групи комплектують як двокомплектні (третій – четвертий, четвертий — п'ятий, п'ятий — шостий, шостий — сьомий роки) або такі, в яких перебувають діти всіх вікових груп (суміжні і контрасні). У такому разі може бути виділено кілька підгруп — молодша, середня і старша. Розподіл дітей на підгрупи залежить від кількості дітей одного віку. [163,с.8], а також від основних принципів комплектування груп у дошкільних навчальних закладах, які базуються на врахуванні: вікових ознак; індивідуальних особливостей розвитку; вікових та індивідуальних характеристик і родинних стосунків.

Провідна форма організації навчання в різновіковій групі, як і в одновіковій – заняття. Заняття – специфічна форма виховно-освітньої роботи з дітьми від 3 до 7 років. Заняття мають постійне місце в режимі дня. Тривалість заняття для дітей від 3 до 4 років -до 15 хвилин, 5 і 7 років -20-30 хвилин.

Здійснення програмних вимог в умовах різновікової групи є справою складною, такою, що вимагає від педагога знання програми для всіх вікових груп, уміння співвідносити програмні вимоги з віковими і індивідуальними особливостями всіх вихованців, здатності правильно розподіляти свою увагу, розуміти і бачити кожну дитину і всю групу, спрямовувати розвиток дітей згідно завданнь виховання і їх можливостей [171].

Сьогодні практично відсутні сучасні науково-методичні розробки і рекомендації з організації занять з образотворчого мистецтва в різновікових групах. В арсеналі вихователів, на жаль, наявні тільки класичні підручники, які розраховані на одновікові групи. Сучасні, періодичні видання, висвітлюють роботу в різновікових групах тільки через заняття та дидактичні ігри. Навіть ті матеріали, які вже з'являються в педагогічних журналах і дають вихователям конкретні поради, методичні рекомендації з організації роботи з образотворчого мистецтва в різновіковій групі, є недостатніми для відповіді на всі питання і розв'язання проблем, що виникають у роботі

вихователів із змішаними групами дітей. повтор

Організовуючи дидактичний процес, вихователь вирішує не тільки задачу планомірної і послідовної передачі (повідомлення) дітям програмних знань і умінь, але і забезпечує їх засвоєння і подальше закріплення в образотворчій діяльності дитини. Залежно від цілей на занятті може вирішуватися яке-небудь одне завдання - повідомлення нових знань або закріплення раніше отриманого. На заняттях вихователь здійснює показ способів та дій, організовує діяльність дітей в одному напрямі, ставить перед групою розумові і практичні завдання, організовує процес виконання цих завдань.

У малокомплектній дошкільній установі, як і в дошкільному закладі загального типу, використовуються фронтальні, групові і індивідуальні форми організації педагогічного процесу, які дають можливість по-різному будувати взаємодію і взаємини між вихователем і вихованцями, а також у середовищі дитячого колективу [7]. Фронтальні форми роботи дають вихователеві можливість одночасно впливати на багатьох дітей. На перший план тут виступають відносини «вихователь—група». Фронтальне навчання здебільшого, породжує авторитарний тип спілкування, оскільки можливості прямих контактів педагога з дітьми дуже обмежене. Взаємодія між дорослим і дитиною опосередковано багатьма чинниками. Одним з чинників є той, що навчальні завдання, які вихователь адресує всій групі, кожна дитина повинна вміти сприймати як завдання, звернені особисто до нього. В умовах різновікової групи вихователеві важко передбачати такі завдання, які були б доступними всім дітям. Готуючись до занять з образотворчого мистецтва в групі, де є дві вікові підгрупи, вихователь передбачає, що дати для старших і що запропонувати більш молодшим: адже ті та ті діти повинні бути зайняті цікавою і корисною справою.

Досвід показує, що на заняттях з образотворчого мистецтва діти створюють образи предметів і явищ, тому кожне заняття повинно бути емоційно забарвлене, яскраве, цікаве. Це посилює дію на формування

образних уявлень і образного рішення, викликає естетичні переживання дітей. В результаті освоєння способів передання предметів різної форми в малюнку та ліпленні в дітей виникають позитивні емоції, створюється гарний настрій. Вони радіють, що можуть намалювати, виліпити зрозуміле ім зображення; з нетерпінням чекають занять і з задоволенням малюють і ліплять у вільний час. Заняття проводяться і роздільно за віковими підгрупами і разом, залежно від того, чи є можливість на одному матеріалі активно працювати дітям і молодшого і старшого віку. Присутність на занятті без активного розумового навантаження так само шкідливо небезпечно, як і багаторазове механічне повторення звичних прийомів [54,с.135].

Варіантів поєднання занять одної та і іншої підгруп може бути багато, але відбір їх залежить від складу дітей і від умов, у яких знаходиться група. Заняття з образотворчої діяльності можуть бути одночасно і з всією групою і з окремими підгрупами. Вказівки, що і як виконувати, спочатку дають дітям молодшої підгрупи, щоб вони відразу приступили до роботи, а потім – старшим. Можна також раніше дати старшим дітям завдання, а коли вони почнуть працювати, запросити на заняття малюків.

Вважаємо, що заняття з образотворчого мистецтва, як і інші види діяльності дітей в різновіковій групі, необхідно організовувати так, щоб кожна дитина отримувала по можливості той об'єм знань, умінь, навичок, який визначений програмою для цього віку. Тому в умовах різновікової групи успіх навчвльного процесу залежить від правильної його організації.

Організаційну діяльність вихователя на заняттях з образотворчої діяльності дітьми різновікових груп розуміємо як напрям педагогічного керівництва діяльністю дітей різного віку на організованих заняттях з образотворчої діяльності підготовку до заняття, аналіз результатів діяльності дітей, що містить ціле покладання, планування роботи, складання конспектів занять, добір необхідних матеріалів до заняття, проведеня заняття; розподіл функцій постановки й формулювання проблеми та функцій контролю між вихователем і дітьми різного віку; виконання психологічних і гігієнічних

вимог до організації заняття; раціональне використання часу в залежності від вікової категорії дітей у різновіковій групі.

Крім того, специфіка організаторської діяльності вихователя з образотворчої діяльності вимагає здійснення індивідуального підходу до дітей відповідної вікової категорії та диференційованого підходу в доборі змісту, методів і прийомів на заняттях з образотворчої діяльності.

Індивідуальний підхід в роботі з дітьми різновікової групи розглядаємо в образотворчій діяльності як один із загально педагогічних і дидактичних принципів організації і здійснення педагогічного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей дітей різного віку (темпераменту і характеру, здібностей, мотивів і інтересів і ін..), гнучке використання педагогом різних форм і методів навчання, відповідно їхнього віку, вибору нестандартних і ефективних шляхів та способів їх досягнення, що в значній мірі впливають на творчий розвиток дітей.

Індивідуальний підхід до дітей різного віку, які об’єднується на одному занятті з образотворчої діяльності, передбачає максимум уваги молодшим дітям; пояснення матеріалу стисло і доступно старшим дітям, не залишити поза увагою і дітей середнього дошкільного віку.

Учені (А. Бударний, Л. Зозуляк, Т. Лісовська, В. Кузьменко, Є. Рабунський та ін.) розглядають індивідуальний підхід як дієву увагу до кожної дитини у процесі навчання, вияв її творчої індивідуальності, індивідуальну роботу з кожною дитиною як у ході заняття, так і за межами заняття. Крім того, індивідуальний підхід в образотворчій діяльності в різновіковій групі передбачає розумне чергування фронтальних занять з усією різновіковою групою, групових (двома суміжно віковими підгрупами (молодша і середня; середня і старша), індивідуально-групових (4-8 дітей), які об’єднують старших і молодших за умовами допомоги старшими дітьми молодшим та індивідуальних занять (1-4 дітей), які вирізняються або творчою обдарованістю, або ж мають не достатньо розвинені образотворчі вміння і навички.

У повсякденному житті вихователь різновікової групи дає доручення дітям старшої підгрупи допомогти окремим дітям у закріплені навичок ліпленн, малювання чи аплікації, залучає їх до створення альбомів дитячих виробів.

Диференційований підхід до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи розуміємо як цілеспрямований педагогічний вплив на підгрупу дітей, які перебувають у різновіковому обєднанні, з урахуванням їхніх схожих вікових, психічних, розумових, індивідуально-творчих і особистісних якостей, що проявляються в образотворчій діяльності з метою надання їм допомоги у вирішенні образотворчих завдань.

Диференційований підхід в образотворчій діяльності, як зазначають Т. Лісовська і Т. Степанова, складання різновікових і різнорівневих програм для дітей різновікової групи, які б передбачали різні завдання за однією і тією самою темою для дітей різного віку.

Отже, специфіка організаційної роботи з образотворчої діяльноті з дітьми різновікових груп вимагає ґрунтовної підготовки майбутніх вихователів до такої роботи у процесі навчання у вищих навчальних закладах.

Єфективність занять з образотворчого мистецтва у дітей різновікової групи дошкільного навчального закладу залежить від того, наскільки вихователь оволодіє знаннями специфіки розвитку дитини в умовах міжвікових взаємодій, увміє конструювати освітній процес з урахуванням взаємовпливу дітей різного віку та діагностувати хід їхнього розвитку, вносити необхідні зміни до змісту навчання і виховання.

1.4. Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів

Підвищення якості підготовки майбутнього вихователя до організації

образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу вимагає реалізації комплексу педагогічних умов, які створюються і реалізуються, саме в просторі навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових группах дошкільного навчального – розглядаємо як обставини, що впливають на формування готовності майбутніх вихователів до означеної роботи.

З метою формування готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових группах дошкільного навчального закладу було визначено такі педагогічні умови :

– міждисциплінарна інтеграція нормативних дисциплін психолого-педагогіного циклу з фаховими дисциплинами професійно-художньої спрямованості;

– моделювання навчальних-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп;

- занурення майбутніх вихователів в активну професійно-художню діяльність.

Перша педагогічна умова формування готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу передбачає побудову навчального процесу на основі інтеграції нормативних навчальних дисциплін з фазовими дисциплінами професійно-художньої спрямованості.

Інтеграція (від лат. integratio визначається як з'єднання, відновлення) є об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин і елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності. Інтеграція є складним міждисциплінарним науковим поняттям, що вживається в низці гуманітарних наук: філософія, соціологія, психологія, педагогіка, та ін. [52,124].

У науковому обігу наявні такі поняття: процес інтеграції, принцип інтеграції, інтеграційні процеси, інтеграційний підхід. Під інтеграцією в

педагогічному процесі дослідники розуміють один із аспектів процесу розвитку, пов'язаний з об'єднанням в ціле розрізнених частин. Цей процес може проходити як у рамках системи, що вже склалася, так і в межах нової системи. Суть процесу інтеграції - якісні перетворення усередині кожного елементу, що входить у систему. Принцип інтеграції припускає взаємозв'язок усіх компонентів процесу навчання, всіх елементів системи та зв'язок між системами, що приводить до визначення змісту навчання, його форм і методів. Інтеграційний підхід означає реалізацію принципу інтеграції в будь-якому компоненті педагогічного процесу, забезпечує цілісність і системність педагогічного процесу. Інтеграційні процеси є процесами якісного перетворення окремих елементів системи або всієї системи. Сьогодні актуальним для професійної педагогіки є завдання розвитку в майбутніх вихователів здібностей до інтеграції знань, їх синтезування і аналіз, встановлення взаємозв'язку між раніше отриманими знаннями і новими, використання інтегрованих знань у професійній діяльності.

Так, А. Єрьомкін у дослідженні проблеми міждисциплінарної інтеграції в професійній підготовці майбутніх педагогів, запропонував концепцію перебудови змісту, організаційних форм, методів і прийомів навчання студентів на основі міжпредметного підходу, науково обгрунтував дидактичну систему міжпредметних зв"язків та місце у викладанні педагогічних дисциплін, розробив методику використання міжпредметних зв"язків педагогічних дисціплін у навчальному процесі ВНЗ. На його думку, міжпредметні зв"язки здійснюються і за змістом навчального матеріалу в ході аналізу педагогічних фактів і явищ. Сутність використання міжпредметних зв’язків полягає ще й в тому, щоб сформувати "нове" знання в результаті злиття знань рівних дисциплін [66].

Л. Плетеницька в дослідженні підготовки студентів до народознавчої роботи в дошкільному закладі (на матеріалі народної математики) дотримується думки, що міжпредметні зв"язки – це інтеграція професійної підготовки студентів засобами суміжних дисциплін. Роль внутрішньо-

предметних зв’язків є вагомою, оскільки вони впливають на реалізацію основних функцій освіти. Визначення внутрішньо-предметних зв’язків необхідно ще й тому, що вони формують цілісне сприйняття до навколишнього світу, є засобом єдиної системи поглядів на той чи той предмет; сприяють встановленню логічних зв’язків між поняттями, дозволяють сформувати динамічну систему знань, умінь, навичок [150].

Інтеграція є найвищим ступенем втілення міжпредметних зв'язків. В ході навчання здійснюється інтеграція, в якій той, хто навчається, вимушений використовувати знання з різних предметів, виконувати різноманітні види художній діяльності; той, хто навчається, має справу не з готовим набором однотипних характеристик, а з пошуковою моделлю, що містить нескінченну безліч різноякісних даних, відбір і синтез яких він здійснює. Зміст інтеграції передбачає: стиснення, ущільнення інформації і часу; усунення дублювання і встановлення спадкоємності в розвитку знань і умінь; взаємопроникнення знань і умінь з одних дисциплін в інші; систематизація понять, фактів, умінь і навиків, вилучення знань і вмінь у становленні узагальнених інтеграційних властивостей.

Зауважимо, знання про розвиток особистості дитини майбутній вихователь набуває у процесі вивчення дисциплін психологічного та анатомо-фізіологічного циклів, яким чином розвивати й виховувати дітей усвідомлюють в процесі оволодіння змістом предметів педагогічного циклу і фахових методик; тому засвоєння педагогічних технологій здійснюється у взаємодії й інтеграції з іншими навчальними дисциплінами. Принцип інтеграції передбачає наявність знань студентів з психолого-педагогічних дисциплін («Вступ до спеціальності», «Педагогіка загальна», «Порівняльна педагогіка», «Педагогіка дошкільна», «Історія дошкільної педагогіки», «Психологія загальна», «Психологія дитяча», «Психологія педагогічна») та спеціальних методичних дисциплін («Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників», «Основи природознавства з методикою», «Теорія та методика музичного виховання»,

«Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва», «Дитяча література», «Дошкільна лінгводидактика», «Теорія та методика фізичного виховання дітей», «Методика ознайомлення дітей з українським народознавством у ДНЗ», «Декоративне мистецтво та основи дизайну», «Художня праця», «Культура мовлення та виразне читання», «Теорія та методика співпраці ДНЗ з родинами», «Теорія та технологія валеологічної освіти дошкільників», «Комп'ютерні технології в роботі з дітьми», «Основи наукових досліджень», «Інклюзивна освіта»), що складають цикл професійної та фахової підготовки («Основи педагогічної майстерності», «Методика ознайомлення дітей з українським народознавством у ДНЗ», «Методика ознайомлення дітей з довкіллям у ДНЗ», «Педагогіка раннього віку», «Теорія та технологія соціалізації дітей в умовах ДНЗ», «Теорія та технологія ігрової діяльності дитини у ДНЗ», «Психологія особистості», «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у ДНЗ»).

Результатом інтегрованого навчання є також формування у майбутніх вихователів цілісної системи професійної підготовки, засвоєння і подальшої реалізація інтеграційних знань, що характеризуються високим рівнем узагальнення, підвищення мотивації навчання, становлення їхньої суб'єктності в навчальному процесі, стійкого професійного інтересу до організації образотворчої діяльності в різновіковій групі навчального дошкільного закладу**,** актуалізації теоретичних знань, практичних умінь і навичок у галузі художньо-мистецької діяльності.

Таким чином реалізація визначеної педагогічної умови дозволить забезпечить інтеграцію всіх складових педагогічного процесу у процесі підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи дошкільного навчального закладу.

При визначенні наступної педагогічної умови: моделювання навчальних-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп виходили з того, що формування готовності до організації образотворчої діяльності майбутніх

вихователів тільки на базі теоретичних знань може призвести до відриву теорії від практичної підготовки майбутніх вихователів.

Модель – це штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, будучи подібний до досліджуваного об'єкта (або явища), відображає і відтворює в більш спрощеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами цього об'єкта. Поняття "моделювання" є досить широким і недостатньо конкретизованим. Різноманітні погляди на проблему моделювання знайшли відображення у працях багатьох учених (Л. Капченко, О. Дахін, О. Бернацька, А. Семенова, О. Козирев) [12, 53,92, 98].

Крім термінів "моделювання" та "модель", в обігу науково-педагогічної та методичної літератури вживається термін "проектування". В окремих наукових джерелах поняття "моделювання" та "проектування" називають "термінами-партнерами", оскільки проект розглядають як діяльність із створення (вироблення, планування, конструювання) певної системи, об'єкта чи моделі. За допомогою моделювання в процесі проектування (що передбачає створення майбутніх процесів та явищ) порівнюють й оцінюють варіанти рішень, імітують реальні процеси розвитку, приймають рішення про вибір альтернатив. Проектування ж спрямоване на те, щоб створювати моделі за планованих процесів і явищ. Досліджуючи сутність педагогічного моделювання та проектування, О. Дахін дійшов висновку, що проект як система є підсистемою моделі, і навпаки, проектування може складатися з окремих моделей [53]. З погляду педагогічної науки, моделювання найчастіше розглядають саме як один з етапів проектування, у процесі якого створюються прогностичні моделі педагогічних об'єктів і систем, які ще не існують, але які розробляють з метою впровадження у навчально-педагогічну діяльність. Ці моделі в кінцевому підсумку знаходять своє втілення в конкретних нормах – прямих вказівках викладачу, які можна вважати проектом практичної діяльності. В основі реалізації цього процесу – творча діяльність педагога, зумовлена

необхідністю розв’язання актуальної проблеми створення нових і доцільних форм діяльності на основі випереджувальних уявлень і теоретичного бачення різних варіантів, вибору за певними критеріями найоптимальнішого[53].

Уміння моделювати основні аспекти професійної діяльності є одним з головних кроків професійного становлення сучасного викладача, а моделювання навчальної діяльності є базовим компонентом професійної діяльності суб’єкта, який актуалізується в конкретній ситуації для вирішення поставленого завдання. Технологічний аспект моделювання представлений побудовою і вивченням моделей обєктів соціально-педагогічної практики, які конструюють для визначення (пізнання) чи поліпшення їх характеристик, раціоналізації способів їх побудови, їх перетворення та керування ними тощо. У процесі такої творчої діяльності педагог на власний розсуд використовує вже відому або розроблену власну логіку побудови та дослідження моделі навчального процесу. Проте неможливість швидкого створення дієвої технології навчання через необхідність охопити всю безліч елементів та взаємозв’язків, впливів та чинників, що вона зазнає у практичній реалізації, змушує педагога передусім моделювати, конструювати та реалізувати на практиці навчальний процес як низку дидактичних ситуацій. У процесі професійної діяльності цей ланцюг поступово перетворюється у логічно обґрунтований та структурований проект, тобто постає як технологія навчання[106].

Дидактична ситуація – це реальність педагогічного процесу, становить фрагмент, базову одиницю практичної діяльності викладача та тих, хто навчається. Вона є визначеною, цілеспрямовано створеною системою дидактичних умов, що зумовлюють діяльність суб’єктів навчального процессу у визначеному проміжку часу з метою розвитку особистості суб’єктів навчально-пізнавальної діяльності. З погляду об’єкта моделювання, дидактична ситуація виявляється і як цілісне педагогічне явище, і як визначена система елементів, що перебувають у певних взаємозв’язках та відношеннях один з одним. Перевага моделювання саме дидактичної ситуації полягає в

тому, що ситуація концентрує усі переваги і недоліки цілісного навчально-педагогічного процесу, а її модель є педагогічною системою, що характеризує побудову та функціонування навчального процесу. Зовнішня структура дидактичної ситуації містить такі складові: предмет опанування, засоби навчання, суб'єкт навчання, викладач, навчальна діяльність. Окремі науковці відносять до цієї структури також середовище як первинну соціальну основу будь-якого педагогічного впливу. Інтегративний та динамічний характер дидактичної ситуації виявляється у процесі її аналізу в таких аспектах: змістовний, діяльнісний, організаційний, управлінській та ін.[106].

За Л. Капченко моделювання і планування специфічно відображають, з одного боку, принципи управління, а з іншого – особливості планування як попередньої стадії та функції процесу управління. Він виявив та обґрунтував принципи планування роботи професійно-технічними навчальними закладами, які розподілив на три групи: методологічні, технологічні, а також соціально-психологічні. Методологічні принципи моделювання організаційно-педагогічної діяльності професійно-технічними навчальними закладами є науково-теоретичним фундаментом розробки систем, визначення структур, змісту, функцій, методів різних видів планування. Такими принципами є: системність; цілеспрямованість та підпорядкованість змісту моделей (планів) меті і завданням роботи професійно-технічними навчальними закладами; ієрархічна узгодженість усіх планів; реальність умов виконання; конкретність відображення; інформаційна достатність; передбачення наслідків дій; зворотний зв'язок при виконанні запланованого; функціонально-логічна структуризація [92].

Технологічні принципи спрямовують реалізацію планів роботи в професійно-технічних навчальних закладах, визначають методику організації підготовки планів діяльності різних структурних підрозділів і навчального закладу в цілому. Насамперед це: мінімізація кількості планів, їх комплексність і пропорційність; циклічність; безперервність поточного планування і корегування; субординаційна послідовність складання

планів[92].

Соціально-психологічні принципи планування роботи передбачають засоби мобілізації і активізації творчого потенціалу педагогічного та виробничого колективів; визначають заходи згуртування, створення сприятливого психологічного клімату серед працівників [92].

О. Бернацька, таким чином характеризує моделювання: це орієнтовне відтворення певних об’єктів, що через свою складність не піддаються чи погано піддаються дослідженню;модель відрізняється від простого опису повнотою і точністю виявлених властивостей; модель є цінним і досить надійним джерелом інформації про досліджуваний об’єкт; імітаційне моделювання є одним із засобів поліпшення навчання; використання моделювання в процесі навчання сприяє поглибленню знань з основ наук; воно сприяє зв’язку теорії з практикою, формуванню практичних навичок [12].

А. Семенова зазначає, що моделювання є опосередкованим теоретичним чи практичним дослідженням об’єкта (середовища), завдяки якому безпосередньо вивчається не сам предмет, а деяка допоміжна штучна або природна система, що: перебуває в реальній відповідності з об'єктом; здатна заміщувати його в певних відношеннях; надає, під час її дослідження, нову інформацію про об'єкт. У педагогіці моделювання репрезентує чіткий зв'язок елементів, що формують уявлення про те, як ефективно змінити педагогічну реальність з метою максимального наближення до узагальненої моделі, що ідеалізується. Розвиток теорії моделювання складних педагогічних систем професійної підготовки фахівців грунтується на багатоканальній взаємодії всіх суб'єктів в освітньому просторі. Педагогічний аспект парадигмального моделювання розглядається як процес побудови моделей відкритих нелінійних динамічних об'єктів системи освіти як „цілого у цілому" з позицій ігостнекласичної методології моделювання складних системних об'єктів у професійній підготовці майбутніх учителів [171].

О. Козирєва підкреслює важливість психолого-педагогичного

моделювання в сучасній системі педагогічної науки, автор зазначає, що саме завдяки моделюванню і педагогічному експерименту ми маємо сукупність інноваційних засобів, методів, методик і технологій педагогічної взаємодії (виховання, навчання, саморозвитку, самовизначення, самоудосконалення, самореалізації і так ін.). Науковець розглядає моделювання дефініцій - як перший ступінь, який забезпечує планомірне, позитивне, адекватне вивчення і перетворення об'єктивної соціально-педагогічної дійсності і, як наслідок, особливостей моделей внутрешнє-зовнішне. Моделювання дефініцій відноситься до словесно-логічного моделювання і забезпечує формування і розвиток культури самостійної роботи, професійно-педагогічної культури, культури розумової праці у студентів, що є, у свою чергу, одним з головних завдань сучасної школи, оскільки саме ця складова культурологічного ракурсу зумовлює всі нюанси подальшого самовдосконалення, самореалізації і взаємодії в різних сферах діяльності, у тому числі і соціально-професійній сфері. [99].

На думку О. Козиревої, моделювання як метод і засіб формування і розвитку культури самостійної роботи у студентів-майбутніх педагогів і педагогів-психологів має низку переваг:

- виявлення і усвідомлення спектру аксіакмеологічних структур особистості у процесі полісуб'єктних взаємин, опосередкованих соціокультурними нормами, традиціями і потребами;

- формування і розвиток інтересу і мотивації до проблем курсу, що вивчається, і педагогіки в цілому;

- формування сфери професійно-педагогічної творчості і співпраці, опосередкованої соціальним замовленням та індивідуально-особистісним розвитком студента;

- розвиток професійно-педагогічного мислення, професійно-педагогічної культури і компетенцій у процесі практико орієнтованої роботи зі студентами;

- підвищення якості навчання і науково-дослідної діяльності студентів [99].

У педагогіці моделювання широко використовується також у процесі

підготовки кадрів, що вимагає системного розгляду, з одного боку, професійної діяльності, до якої готують учнів (модель діяльності), з іншого - змісту освіти і навчання (модель підготовки). Для нашого дослідження цінним є комплексний підхід до розробки загальної моделі навчальних ситуацій. Реалізація його дозволяє розв'язувати багато істотних завдань в організації роботи над засвоєнням майбутніх вихователів методики керівництва образотворчою діяльністю у роботі з дітьми різновікових груп, а саме: моделювати навчальний процес; використовувати моделювання у розробці програм, тематичних планів, підручників, посібників, дидактичних матеріалів; створювати ситуації, необхідні для мовного спілкування на заняттях; відтворювати ситуації професійної діяльності шляхом використання ділових ігор; аналізувати навчальний процес у цілому та за елементами.

Умови, в яких майбутні фахівці отримують можливість самостійно аналізувати педагогічні процеси, опрацьовувати шляхи встановлення контакту, прийоми створення певного емоційного стану та його корекції, шляхи вирішення типових ситуацій взаємодії, дають змогу сформувати основу рольової поведінки майбутнього фахівця.

Отже, від того, яким чином буде організований процес пізнання студентом предмета власної професійно - педагогічної діяльності залежить можливість формування в нього певних професійних якостей. Тобто саме викладач, спираючись на об'єктивні процеси, що супроводжують розвиток новоутворень у структурі особистості майбутнього вихователя – професіонала, буде створювати в навчальному процесі умови для їх відтворення.

На підставі цих міркувань, було виокремлюємо другу педагогічну умову підготовки майбутнього вихователя до організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу, а саме: моделювання навчально-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільного

навчального закладу.

Третя педагогічна умова передбачає занурення майбутніх вихователів в активну професійно-художню діяльність. Професійно-художню діяльність розуміємо як особливий вид художньої діяльності, що виражається в художньому способі сприйняття, пізнання, втілення в матеріалі відповідно до естетичних принципів і закономірностей розвитку образотворчого мистецтва.

Професійно-художня діяльність є вирішальною ланкою підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп, які призначені підвищувати свій професіоналізм, вміння культивувати естетичні почуття дітей дошкільного віку.

Вважаємо, що до складу і структури професійної підготовки майбутніх вихователів для роботи з дітьми різновікової групи, їх вміння проводити заняття з образотворчого мистецтва входить педагогічна, методична і художня спрямованість всіх складових цілісного формування особистості педагога дошкільного закладу. Розглядаючи структуру професійно-художньої підготовки майбутніх вихователів, необхідно виділити два її основних компоненти: художнє мислення і художню діяльність.

Педагогічно-творча майстерність вихователя у процесі проведення занять з образотворчого мистецтва передбачає високий рівень розвитку його практичних художніх умінь у сфері художньої діяльності. Дітей потрібно не лише знайомити з поняттями "колір", "композиція", а й розкрити особливості змішування фарб майбутньому вихователю необхідно продемонструвати ці вправи за допомогою педагогічного малюнка на дошці, альбомному аркуші. Педагог повинен уміти розкрити послідовності зображення об'єктів на площині, роз’яснити особливості зображення з натури (на будь-якому етапі виконання).

Професійна підготовка майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності с дітьми різновікової групи зорієнтована на виховання професіонала, який поєднує в собі якості педагога, який володіє арсеналом зображувальних засобів та здібного реалізовувати педагогічні і

творчі аспекти керівництва різними видами художньої діяльності дітей.

Професійна готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в дошкільному навчальному закладі – передбачає формування умінь і навичок, у процесі вивчення спеціальних фахових дисциплін. Як познайомити дошкільників з творами майстрів мистецтва, як добирати твори мистецтва для роботи з дітьми на заняттях, які картини будуть доступні, які ні, які образотворчі засоби використовувати у своїй подальшій роботі, змішувати кольори, уникнути штампів в роботі, розуміти дитячі роботи, бачити художній образ у дитячих роботах, сприяти розвитку пізнавальної активності дошкільників, підвищювати якість знань дошкільників, забезпечувати виховну спрямованість змісту занять, все майбутні вихователі засвоють у процесі активної професійно-художньої діяльності.

Підготовка майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновіковій групі у вищому навчальному закладі здійснюється в кількох напрямах. З одного боку, майбутні вихователі отримують загальнопрофесійну підготовку на таких предметах, як: «Педагогіка дошкільна», «Психологія дитяча», «Педагогіка загальна», «Історія України», «Філософія», «Етіка та естетика», «Соціологія», «Іноземна мова» та ін. А з іншого вони оволодівають професією у процесі вивчення дисциплін як практичного, так і теоретичного плану: «Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва», «Декоративне мистецтво та основи дизайну», «Художня праця».

На кожному занятті з образотворчого мистецтва відбувається поєднання різних елементів діяльності, які майбутні вихователі будуть застосовувати в роботі з дітьми – теоретична інформація доповнюється виконанням живописних робіт, начерків; вони аналізують художні твори; розробляють та обговорюють різні варіанти методики їх проведення. Студенти засвоюють особливості емоційно-пізнавальної діяльності дошкільників при створенні художнього образу у своїх роботах. А саме:

– в образотворчій діяльності виявляються індивідуальні особливості

дитини, які визначають характер і художню якість дитячих робіт. При цьому процес створення художнього образу вимагає, насамперед, встановлення зв'язку між явищам, осмислення характерних ознак того, що зображується;

– уявлення, що сформувалися в процесі сприйняття предметів дійсності у дитини групуються за ознакою їх схожості, за виділеними естетичними властивостями (красива форма, гармонійне поєднання кольорів і так далі);

– сприйняття дітьми абстрагованого образу в мистецтві можливо тільки за умови освоєння ними основних властивостей і якостей предметів і явищ дійсності. Наприклад: зображення листя кльона, винограду не дає дитині повного уявлення про особливості їх форми, будови, фактури, як би майстерно воно не було виконане художником; дитина ніколи не зрозуміє музичного жарту або смутку, якщо вона не відчула цього сама або не спостерігала в інших людей;

– образна узагальненість предметів і явищ дійсності протікає у дитини найуспішніше при комплексному сприйнятті образу в різних видах мистецтва, цьому сприяє синкретічность дитячого сприйняття. Поєднання музики, художнього слова створюють умови для того, що емоційно «уживається» в характері персонажів, завдяки чого діти зможуть підібрати більш тонкі, такі, що відображають їх основні риси;

– при створенні образу колір для дітей є основним емоційним і композиційним засобом; саме тому вихователь повинен пом'ятати, що при створенні образу важливо, щоб при ознайомленні дітей з складовими предметів і явищ не втрачалася емоційна цілісність загального і часткового. Позбавлення емоційного забарвлення в процесі спостереження дитиною предметів втрачає інтерес дитини до образотворчої діяльності

Майбутні вихователі повинні не тільки аналізувати твори мистецтва, дитячі роботі, самостійно розробляти заняття, методику проведення занять з образотворчого мистецтва, а й здобувати мистецтвознавчі знання, розвивати вміння науково-дослідної роботі.

Практичні заняття з методики навчання образотворчого мистецтва

мають за мету навчити майбутніх фахівців організовувати образотворчу діяльність в дошкільному навчальному закладі. Студенти навчаються створювати у своїх малюнках, ліпленні, аплікаціях художні образи, самостійно складати конспекти занять з урахуванням вимог програми і методики навчання. Практичні заняття розвивають у студентів творчий підхід до розробки методів і прийомів навчання з урахуванням умов і підготовленості дітей, чітко уявляти цілі і завдання занятть і використовувати інноваційні прийоми.

Практичні заняття будуть сприяти закріпленню знань, отриманих на лекційних заняттях з методики, які доцільно використовувати при організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу.

На третьому та четвертому курсах передбачено навчання студентів зі спеціальності «Дошкільне виховання» передбачено проходження педагогічної практики в різновікових группах дітей дошкільного віку. Зміст практики визначається програмою педпрактики і відбито в методичних вказівках з організації педагогічної практики в різновікових групах. Програмою педпрактики передбачено ознайомлення студентів з навчально-виховною роботою дошкільних закладів (аналіз планів закладу; аналіз розкладу навчальних занять; вивчення: навчальної програми, навчально-методичних комплексів, психологічних аспектів навчально-виховної діяльності (урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, особливостей пізнавальної діяльності дітей, урахування мотивації, особливостей педагогічного спілкування у педагогічному колективі); вивчення окремих дітей та колективу групи; розробка планів-графіків проведення занять у період практики; підготовка дидактичних матеріалів; систематичний аналіз своєї практичної діяльності та досвіду учбово-виховної роботи дитячого закладу в педагогічному щоденнику; збір матеріалу до теми курсової роботи; визначення теми дипломної роботи чи реферату, розробка планів їх виконання, накопичення емпіричного матеріалу.

Під час педагогічної практики реалізуються всі види самостійної роботи студентів, кожен вид несе в собі вдосконалення уміння таких напрямків діяльності майбутнього вихователя: конструктивного, організаторського, дослідницького та комунікативного. В групах з різновіковим складом дітей, студенти застосовують психолого-педагогічні знання в навчально-виховній роботі з дітьми дошкільного віку; проводять експериментально-дослідну роботу; спостерігають і аналізують навчально-виховний процес в змішаних групі дошкільного навчального закладу, визначають ефективність педагогічного впливу; проводять психолого-педагогічне спостереження за дітьми; діагностують знання, уміння і навички з образотворчої діяльності у дітей різновікової групи; визначають мету та планують зміст роботи, цілеспрямовано добирають методи, засоби, прийоми організації навчально-виховного процесу з дітьми різновікової групи.

Таким чином, педагогічна практика у базових закладах є обов'язковим компонентом процесу фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів, важливим етапом їхнього професійного зростання. Практична підготовка забезпечує встановлення безпосереднього зв'язку між теорією та практикою, оскільки в умовах реальної професійної діяльності відбувається інтеграція теоретичних знань і практичних умінь студентів, що є важливим аспектом підготовки студентів до організації образотворчої діяльності дітей.

Більш детальніше педагогічна практика з дітьми різновікового складу розкрита в другій частині нашого дослідження на завершальному (творчому) етапі, де буде реалізована третя педагогічна умова: занурення майбутніх вихователів в активну професійно-художню діяльність.

Висновки з розділу І

Реформування дошкільної освіти, зменшення кількості дошкільних навчальних закладів, а також ініціатива батьків спричинили виникнення різновікових груп як у сільських ДНЗ, так і в міських багато комплектних дошкільних навчальних закладах.

Праця в змішаних вікових групах є досить складною, тому вона вимагає від вихователя професійної майстерності високого рівня, знання специфіки одночасної роботи з дітьми різного віку, уміння співвідносити програмові вимоги з індивідуальними особливостями вихованців, здатності розуміти й бачити кожного вихованця, а також усю групу в цілому.

У зв'язку з цим зростає потреба у вихователях, які будуть готові до організації образотворчої діяльності у різновіковому колективі, а саме: розуміти художній образ в малюнках дошкільників, вміти виділяти головне, бачити індивідуальність, неповторність, емоційність дитячих робіт, розуміти задум дитини, підтримувати нестандартні рішення дитини у виборі кольору, бачити створені дитиною виразні образи; бути уважними до дитячої творчості, знати специфіку роботи з різними віковими групами, вміти співвідносити програмові вимоги з віковими та індивідуальними особливостями вихованців.

1. Нами було доведено, що від того, яким буде сучасний педагог, як він здійснюватиме свою подальшу діяльність, чи зможе він враховувати вимоги, які ставить перед ним суспільство, теорія і практика педагогічної освіти буде залежати рівень естетичної вихованості та художніх можливостей дітей.

2. Визначено, що завдання педагога вищого педагогічного навчального закладу полягає в підготовці фахівців дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи, а саме, вміння планувати заняття на основі знань особливостей психо-фізіологічного розвитку дитини кожного віку, знань особливостей дитячої продуктивної діяльності, вміння зберігати індивідуальність, неповторність дитячих робіт, розуміти результати роботи дітей у прикладних видах художньої діяльності,

розуміти задум дитини, підтримувати нестандартні рішення у виборі кольору, бачити створені дітьми виразні художні образи, уміння розуміти й цінувати твори мистецтва. Тому майстерність майбутніх фахівців дошкільної освіті передбачає високий рівень розвитку художніх умінь у сфері художньої діяльності, а саме, вміти розривати особливості змішування фарб, практично демонструвати показ деяких прийомів зображування вправи за допомогою педагогічного малюнка на дошці, альбомному аркуші, розкривати сутність послідовності зображення на площині, роз'яснити прийоми зображення з натури (на будь-якому етапі виконання) тощо. Зрозуміло, що виконати ці професійні завдання на високому рівні зможе лише особистість, яка має сформований досвід такої діяльності.

3. Нами було визначено сутність і структуру феномена «готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів» – як особистісне утворення, що забезпечує результативність процесу підготовки майбутніх вихователів і включає в себе професійно-художню спрямованість студентів, їх мотиви, знання методики роботи з дітьми різного віку та практичні вміння реалізовувати в дошкільних закладах організацію та проведення занять з образотворчої діяльності і передбачає сформованість визначених показників.

4. Нами визначено такі компоненти готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців: рефлексивні, креативні, організаторські.

5. Визначено поняття: «фахова підготовка» у психолого-педагогічної літератури здебільшого розуміється як цілеспрямований організований процес, що дозволяє здійснювати підготовку особистості до професіональної діяльності. У контексті нашого дослідження підготовка майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп виступає як процес формування цілеспрямованності, здобуття студентами знань з психолого-педагогічних дисциплін, образотворчих знань, умінь і навичок, розуміння художнього образу в дитячих роботах, знання особливостей роботи з дітьми різного вікового складу, взаємовідносин між

дітьми, а також оволодіння студентами практичним досвідом роботи в дошкільних навчальних закладах.

6. Уточнені поняття: «організація» образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи – це взаємодія вихователя і вихованців на заняттях з образотворчого мистецтва та інших видах діяльності, що регулюється встановленим режимом та умовами роботи навчального закладу; «індивідуальний підхід» в роботі з дітьми різновікової групи ми розглядаємо, як майбутній вихователь розуміє сукупність смислових ставлень і установок в освітньому середовищі, які він набуває в процесі професійно-педагогічної підготовки та вибору нестандартних цілей і ефективних шляхів та способів їх досягнення;

7. Встановлено, що заняття з образотворчого мистецтва, як і інші види діяльності дітей в різновіковій групі, необхідно організовувати так, щоб кожна дитина отримувала, по можливості, той об'єм знань, умінь, навичок, який визначений програмою виховання дошкільного закладу освіти. Тому в умовах різновікової групи успіх навчального процесу багато в чому залежить від правильної його організації.

8. Визначено, що в образотворчій діяльності дітей дошкільного віку знаходять віддзеркалення такі специфічні особливості їх мислення, як конкретність, образність. Образотворча діяльність дитини найтіснішим чином пов'язана не тільки з окремими пізнавальними процесами (сприйняттям, пам'яттю, мисленням, уявою), в ній виявляються інтереси дитини, темперамент, деякі статеві відмінності, тому існує необхідність уважного відношення педагогів до образотворчої діяльності дітей і робити це треба дуже грамотно, не втручатися у процес дитячої творчості.

9. Доведено**,** що ефективність занять з образотворчого мистецтва у дітей різновікової групи дошкільного навчального закладу залежить від того, наскільки вихователь володіє знаннями специфіки розвитку дитини в умовах міжвікових взаємодій, вміє конструювати освітній процес з урахуванням взаємовпливу дітей різних вікових періодів та діагностувати хід розвитку

дітей і вносити необхідні зміни до змісту їх виховання і освіти.

10. З метою підвищення якості підготовки майбутнього вихователя до організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу нами були розроблені педагогічні умови, які створюються і реалізуються саме у просторі навчально-виховного процесу вищого навчального закладу. Їх реалізація повинна здійснюватися не епізодично, а складати комплекс, який характеризується поетапним ускладненням, чим забезпечується єдність усіх компонентів загально-педагогічної діяльності:

– міждисциплінарна інтеграція нормативних дисциплін психолого-педагогічного циклу з фаховими дисциплінами професійно-художньої спрямованості;

– моделювання навчально-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи;

– занурення студентів в активну професійно-художню діяльність.

Хід подальшого дослідження ми бачимо в використанні запропонованих нами педагогічних умов та реалізації розробленої нами експериментальної моделі підготовки майбутнього вихователя дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу.

Основні положення розділу представлені в публікаціях автора.

Розділ ІІ. Експериментальне дослідження підготовки майбутніх вихователів дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів.

2.1. Діагностика рівнів готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах

Експериментальне дослідження проводилося на базі факультету дошкільної педагогіки та психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського» і Миколаївського національного педагогічного університету імені В. О. Сухомлинського.

Експериментом, який тривав впродовж 2010-2014 років, було охоплено 150 студентів і проводилося в три етапи: констатувальний, формувальний і прикінцевий.

Завданням констатувального етапу дослідження, виступили:

– розробити критерії оцінювання і показники прояву готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного закладу;

– розробити методику діагностики наявних рівнів готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного закладу;

– визначити і узагальнити емпіричні дані за виділеними показниками і схарактеризувати рівні готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу.

На першому етапі констатувального експерименту з метою виявлення обізнаності респондентів щодо організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільних навчальних закладів було проведено опитування студентів.

Мета другого етапу констатувального дослідження складала визначення рівня готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу. Ці дані слугували в подальшому експерименті контрольними і відповідно до них оцінювалася ефективність запропонованої експериментальної методики формування у майбутніх вихователів готовності до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу.

Для виявлення ефективності педагогічних умов готовності майбутніх вихователів дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності було створено і обстежено дві вибірки: контрольна і експериментальна. Контрольну і експериментальну групи склали студенти 1-го курсу денної форми навчання факультету дошкільного виховання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» і Миколаївського національного педагогічного університету імені В. О. Сухомлинського.

Загальна кількість контрольної групи – 76 студентів, експериментальної – 74 студентів. За підсумками навчального року зі студентами проводилися зрізи за всіма показниками критеріїв сформованості у майбутніх вихователів готовності до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу. Одним з головних завдань, яке вирішувалося в процесі підготовки до проведення експерименту, було пов'язано з визначенням методів дослідження. Визначаючи методи, враховували, що формування майбутнього фахівця як професіонала відбувалося у трьох основних напрямах.

Перший напрям відбувався у процесі формування уявлень щодо всієї системи обраної професійної діяльності, її функцій, змісту, який склався і існує в освіті. У міру накопичення досвіду професійної діяльності, підвищення культури, ступеня усвідомлення загальних вимог щодо її виконання у майбутніх фахівців складаються власні уявлення щодо мети цієї діяльності, її призначення і можливостей.

Другий напрям пов'язаний із внутрішніми змінами особистості майбутнього вихователя, що позначається на способах вирішення професійних завдань. Ці зміни відбуваються у процесі формування відповідних елементів професійної свідомості і мислення, емоційно вольової і когнітивної сфер майбутніх фахівців у відповідності обраного способу реалізації професійної діяльності.

Третій напрям виступає в зміні ціннісних настанов і орієнтацій

майбутніх фахівців як суб'єктів професійної діяльності відповідно до вихованців, цієї діяльності, забезпечення їхнього статусу як суб'єктів навчально-виховного процесу. Відзначені зміни виявляються в увазі майбутнього вихователя до індивідуальних особливостей кожного вихованця, їхнього розвитку і вдосконалення; задоволення від успіхів, відповідальності за результати професійної діяльності.

Відповідно до теоретичного дослідження сутності і структури готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності було виділено критерії оцінки рівня готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу: когнітивний, організаційно-творчий, культурологічний, з відповідними показниками (дивись таблицю 2.1)

Таблиця 2.1

Компоненти, критерії та показники готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу і методики їх діагностики

Компоненти	Критерії	Показники	Методики обізнаності
Рефлексивний	**Когнітивний**	**– обізнаність із психологічними та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку;** **– обізнаність із формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу**	**Тести діагностування обізнаності майбутніх вихователів з психологічних та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку (додаток Б).** **Тести для діагностування у майбутніх вихователів обізнаності з формами, методами та прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу (додаток Г).**

Креативний	**Культурологічний**	**– обізнаність із творами світової та вітчизняної культури;** **– обізнаність з різними видами і жанрами мистецтва;** **– розуміння і здатність аналізувати твори мистецтва;** **–розуміння дитячих робіт, здатність бачити в них художній образ.**	**Вікторини щодо виявлення знань зі Світової Історії Мистецтва (додаток Д).** **Картки обізнаності студентів з різними видами і жанрами мистецтва (додаток Ж).** **Картки діагностування у майбутніх вихователів вміння аналізувати й розуміти здобутки мистецтва (додаток З).** **Картки діагностування у майбутніх вихователів розуміння дитячих робіт й вміння аналізувати, бачити в них художній образ(додаток К).**
Організаторський	**Організаційно-творчий**	**– вміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку з образотворчої діяльності,** **– вміння икористовувати в роботі інноваційні технології;**	**Аналіз планів освітньо-виховної роботи дошкільного закладу** **Картки наявності використання в роботі з дітьми інноваційних технологій (за Таама Аль Атабі Аяд Хаяві). (додаток Е)**

Обґрунтуємо вибір відмічених критеріїв для виявлення рівнів підготовки майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу

Когнітивний критерій. Ми вважаємо, що підготовка майбутніх фахівців

дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу не може відбуватися без загальних знань про дитину, специфіку роботи дошкільного закладу, специфіку роботи у різновіковій групі, знання методики роботи у дошкільному закладі. Для виявлення показників за когнітивним критерієм було використано наступні методики: тести діагностування обізнаності майбутніх вихователів з психологічних та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку (додаток Б); тести для діагностування у майбутніх вихователів обізнаності з формами, методами та прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного (додаток Г).

За когнітивним критерієм було виокремлено такі показники:

– обізнаність із психологічними, індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку;

– обізнаність із формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу

Для виявлення показників за культурологічним критерієм було використано наступні методики: тести, вікторини щодо виявлення знань зі світової історії мистецтва (додаток Д); картки обізнаності студентів з різними видами і жанрами мистецтва (додаток Ж), діагностування уміння розуміти й аналізувати твори мистецтва та художні вироби дітей, бачити в них художній образ (додаток З), (додаток К);

За культурологічним критерієм було виокремлено такі показники:

– обізнаність із творами світової та вітчизняної культури;

– обізнаність з різними видами і жанрами мистецтва

– розуміння і здатність аналізувати твори мистецтва;

– розуміння дитячих робіт, здатність бачити в них художній образ.

Для виявлення показників за організаційно-творчим критерієм було використано наступні методики: аналіз планів освітньо-виховної роботи дошкільного закладу; картки наявності використання в роботі з дітьми

інноваційних технологій (за Таама Аль Атабі Аяд Хаяві). (додаток В). За організаційно-творчим критерієм виокремлено такі показники:

– вміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку з образотворчої діяльності,

– вміння використовувати в роботі інноваційні технології

На основі зазначених критеріїв з показниками ми визначили рівні готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу. Рівні мають наступні характеристики.

Високий рівень. Студенти цього рівня ґрунтовно обізнані з формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи дошкільного навчального закладу, психологічними та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку; знають художні твори світової та вітчизняної культури, різні види і жанри мистецтва, вміють аналізувати художні твори, розуміють роботи дітей з образотворчого мистецтва, бачать у них художній образ; у них наявні вміння планувати роботу в різновікових групах ДНЗ згідно з вимогами чинних програм виховання і навчання, здатні використовувати в роботі інноваційні технології.

Достатній рівень. Майбутні вихователі цього рівня обізнані з формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи дошкільного навчального закладу, психологічними та індивідуальними особливостями дітей; здебільшого знають художні твори світової та вітчизняної культури, різні види і жанри мистецтва, можуть їх аналізувати, розуміють роботи дітей з образотворчого мистецтва, водночас подекуди відчувають труднощі в розумінні художнього образу дитячих робіт; уміють планувати роботу в різновікових групах дошкільного навчального закладу згідно з вимогами чинних програм, натомість відчувають труднощі у використанні інноваційних технологій.

Майбутні вихователі, яких було віднесено до **середнього рівня** готовності, не завжди правильно називають форми, методи і прийоми організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи дошкільного навчального закладу, відчувають труднощі з урахуванням психологічних та індивідуальних особливостями дітей різного дошкільного віку, не завжди впізнають художні твори світової та вітчизняної культури та розрізняють окремі види і жанри мистецтва; відчувають труднощі в аналізі творів мистецтва, розумінні робіт дітей з образотворчого мистецтва, не бачать у них художнього образу; майбутні вихователі відчувають труднощі у плануванні роботи в різновікових групах ДНЗ згідно з вимогами чинних програм, недостатньо застосують у роботі інноваційні технології.

Студенти **низького рівня** готовності здебільшого не обізнані з формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи дошкільного навчального закладу, психологічними та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку; не знають художніх творів світової та вітчизняної культури; не обізнані з різними видами і жанрами мистецтва; не здатні здійснювати аналіз творів мистецтва; відчувають значні труднощі в розумінні змісту художніх виробів дітей з образотворчого мистецтва, не бачать в них художнього образу; студенти відчувають труднощі у плануванні роботи в різновікових групах ДНЗ, не застосовують у роботі інноваційні технології.

На першому етапі констатувального дослідження було проведено опитування студентів денної форми навчання з метою виявлення існуючого рівня підготовленості до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи (додаток А). Проаналізуємо результати опитування.

На перше запитання «Дайте визначення поняття «організація образотворчого мистецтва з дітьми різновікової групи», були отримані такі відповіді: 20% студентів правильно визначили поняття, це – заняття з малювання, ліплення та аплікації за планом дошкільного навчального закладу, 60% студентів дали не чітке визначення поняття, 20% утруднилися з

відповіддю.

На наступне запитання «У чому різниця між різновіковою групою дошкільного навчального закладу і одновіковою?» 15% студентів відповіли так: групи відрізняються віковим складом дітей і програмовим змістом занять з навчання образотворчої діяльності, 65% студентів відповіли, що різниці немає, 20% студентів утруднилися з відповіддю.

На запитання «У чому специфіка роботи з дітьми різновікової групи?» 15% студентів відповіли, що в таких групах знаходяться діти двох, трьох вікових періодів, що ускладнює налагодити стосунки між дітьми, 75% студентів відповіли, що різниці немає, 10% утруднилися з відповіддю.

На четверте запитання «Які програмами навчання і виховання дітей дошкільного віку Ви знаєте?» 26% студентів відповіли так: «Дитина», «Я у Світі», 20% студентів назвали лише програмами, за якими працюють конкретно їх дошкільні навчальні заклади. 54% студентів утруднилися з відповіддю.

На запитання «Які тематичні програми з теорії і методики образотворчої діяльності Ви знаєте? Назвіть». 12% студентів відповіли так: «Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі», «Кольорові долоні», 65% студентів назвали «Я у Світі», «Дитина», 20% студентів утруднилися з відповіддю

На наступне запитання «Назвіть особливості організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи». 17% студентів відповіли так: педагог зобов'язаний знати вимоги програми виховання і навчання всіх вікових груп, вміти добирати методи і прийоми роботи з дітьми, правильно розподіляти увагу, розуміти і бачити кожну дитину і всю групу в цілому, забезпечувати розвиток дітей відповідно до їх можливостей, 65% студентів відповіли, що організація образотворчої діяльності така ж сама як і з дітьми одновікової групи, 18% студентів утруднилися з відповіддю.

На запитання «В якій групі Ви бажаєте працювати в майбутньому, різновіковій чи одновіковій групі? 21% студентів відповіли, що в групі з

одновіковим складом, 68% студентів відповіли, що різниці немає і 11% студентів утруднилися з відповіддю.

Як засвідчив аналіз отриманих даних, студенти мають недостатній рівень необхідних знань, вмінь та навичок; виявилися не підготовленими до організації занять у різновіковій групі, не вміють раціонально організовувати самоосвіту; не користуються сучасною навчальною і методичною літературою; також виявляється слабка орієнтація навчальних дисциплін вищого навчального закладу на різновіковий склад дошкільних установ.

На другому етапі констатувального дослідження було проведено діагностування рівнів готовності майбутніх вихователів дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу за рефлексивним компонентом когнітивного критерію з показниками.

Перший показник когнітивного критерію – обізнаність майбутніх вихователів із психологічними та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку.

Студентам було запропоновано відповісти на питання тесту (додаток Б), Відповідая на тестові завдання студент визначав рівень педагогічної компетенції, тренував професійну працездатність; рівень теоретичної підготовки; вміння аналізувати, робити припущення, вирішувати практичні завдання. Тест містив 15 запитань для кожного варіанту (всього 2 варіанти), із запропонованими відповідями, з яких необхідно було обрати правильний варіант.

Тестові завдання містили запитання із вже вивчених студентами курсів «Дошкільна педагогіка», «Дитяча психологія», «Анатомія, фізіологія та патологія дитини». Опитування майбутніх вихователів передбачало їхні відповіді на такі запитання: «Назвіть вік, коли дошкільників називають «Чомучками»?, «Які особливості має пам'ять чотирирічної дитини?», «Що ми можемо дослідити у дошкільника за допомогою шкали Вайленда?», «Назвіть вік дошкільника, який є оптимальним для розвитку почуття декоративного

кольору».

Студенти відповідали так: «Чомучками називають дітей 6-го року життя», «Пам'ять чотирирічної дитини нестійка і тривала». Деякі відповіді були невірними, як наприклад: «За допомогою шкали Вайленда у дошкільника можемо дослідити розвиток зору» (додаток Б варіант 2, завдання 1), «Для розвитку почуття декоративного кольору оптимальним є 5-й рік життя дошкільника».(додаток Б варіант 1, завдання 7).

За кожну правильну відповідь нараховувався 1 бал, максимально можлива кількість балів при наданні правильних відповідей – 30 балів

Розподіл рівнів готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу за першим показником когнітивного критерію подано в таблиці 2.2.

Як свідчить таблиця 2.2, на низькому рівні обізнаності з психологічними та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку було – 40,8% студентів контрольної і 39,2% студентів експериментальної груп. На середньому рівні – 34,2% студентів контрольної і 35,1% студентів експериментальної груп. На достатньому рівні – 22,4% студентів контрольної і 23% експериментальної груп, і на високому рівні – 2,6% студентів контрольної і 2,7% студентів експериментальної груп.

Отже, аналіз виконаних студентами тестів засвідчив, що майбутні вихователі ще недостатньо розуміють всю важливість професійних психолого-педагогічних знань, що є результатом відсутності практичного досвіду роботи з дошкільниками. Тому, під час лекційних і семінарських занять з психолого-педагогічного, спеціального циклів, особливу увагу викладачам виші необхідно звернути на розуміння студентами важливості і необхідності своєї майбутньої професії, що, в свою чергу, буде сприяти підвищенню знань фізіологічних, психологічних, індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку.

Показник – обізнаність із формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального

закладу.

Студентам було запропоновано відповісти на питання тестів (додаток Г), які складалися з 15 запитань (2 варіанти), питання для кожного варіанту із запропонованими відповідями, з яких необхідно було обрати правильний варіант.

Тестові завдання містили запитання із вже вивчених студентами курсів «Основи образотворчого мистецтва та методика керівництва образотворчою діяльністю дітей», «Загальна педагогіка».

Опитування майбутніх вихователів передбачало їхні відповіді на такі запитання: «На що необхідно вихователю звернути увагу при організації образотворчої діяльності у різновіковій групі?», «Яка програма розроблена співробітниками лабораторії АПН України під керівництвом О. Кононко?», «Назвіть форми організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи», «Що входить до складу класичного заняття в дошкільному навчальному закладі?», «На що необхідно вихователю звернути увагу при організації образотворчої діяльності у різновіковій групі?».

Студенти відповідали так: «При організації образотворчої діяльності у різновіковій групі вихователю необхідно звернути увагу на програмовий зміст заняття», «Співробітниками лабораторії АПН України під керівництвом О. Кононко була розроблена програма Я у Світі». Деякі відповіді були невірними, як наприклад: «З дітьми різновікової групи використовують колективні форми організації образотворчої діяльності» (додаток Г, варіант 1, питання 2), «При організації образотворчої діяльності у різновіковій групі вихователю необхідно звернути увагу на фарби і пензлі» (додаток Г, варіант 1, питання 10).

За кожну правильну відповідь нараховувався 1 бал, максимально можлива кількість балів при наданні правильних відповідей – 30 балів

Розподіл рівнів готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу за когнітивним критерієм рефлексійного компоненту подано в

таблиці 2.2.

Як засвідчує таблиця 2,2 із формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу обізнані: на низькому рівні – 44,7% студентів контрольної і 43,3% експериментальної груп. На середньому рівні – 26,5% студентів контрольної і 29,7% студентів експериментальної груп. На достатньому рівні – 28,8% студентів контрольної і 27% студентів експериментальної групи. На високому рівні студентів контрольної і експериментальної груп не було виявлено.

Аналіз виконаних тестів засвідчив, що майбутні вихователі недостатньо володіють знаннями про форми, методи та прийоми організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу, що є результатом нестачі практичного досвіду студентів.

Для діагностування першого показника культурологічного критерію – обізнаність із творами світової та вітчизняної культури, за креативним компонентом була запропонована вікторина, яка складалася з 15 запитань (2 варіанти), і мала кілька варіантів відповідей з яких необхідно було обрати правильний варіант (додаток Д).

Опитування майбутніх вихователів передбачало їхні відповіді на такі запитання: «В якому напрямку працював С. Далі?», «Назвіть центр епохи Відродження», «Який стиль в мистецтві наслідує античну культуру?», «Назвіть народну українську художницю, яка створювала яскраві, декоративні, фантастичні роботи, в яких з надзвичайною мистецькою силою поєдналися народний уклад, ритм, колір, образ і декор», «Назвіть автора картини «Жінка з парасолькою», який був видатним представником імпресіанизму», «В якому музеї знаходиться картина Рембранта «Даная»?».

Студенти відповідали так: «С. Далі працював в напрямку сюрреалізм, «Центр епохи Відродження – Італія», «Античну культуру в мистецтві наслідує стиль Барокко», «Картина Рембранта «Даная» знаходиться в Катериненському палаці». Деякі відповіді були невірними, як наприклад:

«Картину «Жінка з парасолькою» написав Огюст Ренуар (додаток Д, варіант 2, питання 7), «Прізвище народної української художниці (С Павловська), яка створювала яскраві, декоративні, фантастичні роботи (додаток Д, варіант 2, питання 1).

За кожну правильну відповідь нараховувався 1 бал, максимально можлива кількість балів при наданні правильних відповідей – 30 балів.

Розподіл рівнів готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу за культурологічним критерієм креативного компоненту подано в таблиці 2.2.

Як бачимо з таблиці 2,2 з творами світової та вітчизняної культури обізнаність на низькому рівні складає 38,2% студентів контрольної і 40,5% студентів експериментальної груп. На середньому рівні – 36,8% студентів контрольної і 35,2% студентів експериментальної груп. На достатньому рівні – 25% студентів контрольної і 24,3% студентів експериментальної груп. Високого рівня контрольної і експериментальної груп не виявлено.

Аналіз відповідей вікторини засвідчив, що взагалі студенти обізнані з творами світової і вітчизняної культури, але вони недостатньо мотивовані для придбання додаткових знань, які вкрай необхідні для їх майбутньої професії. Тому вважаємо за необхідне: підвищувати у студентів інтерес до творів світової і вітчизняної культури.

Показник: обізнаність з різними видами і жанрами мистецтва.

Студентам було запропоновано заповнити таблицю (додаток Ж), де необхідно було правильно розставити позначки на місця жанрів і видів мистецтва. Наприклад, скульптура – це вид мистецтва, тому позначку ставили в першій колонці, натюрморт – це жанр мистецтва, тому позначку ставили у другій колонці, фреска – це вид мистецтва, тому позначку ставили в першій колонці. Деякі відповіді були неточними, як наприклад: живопис – жанр мистецтва, фотографія – жанр мистецтва, пейзаж – вид мистецтва.

Оцінювали так: за кожну правильну відповідь опонент отримував 1

бал, більше 15 балів – високий рівень, 11-14 балів достатній, 6-10 балів середній рівень, 0-5 балів низький рівень.

Як бачимо з таблиці 2.2, з різними видами і жанрами обізнані на низькому рівні – 39,5% студентів контрольної і 43,2% студентів експериментальної груп. На середньому рівні – 36,8% студентів контрольної і 35,1% студентів експериментальної груп. На достатньому рівні – 23,7% студентів контрольної і 21,7% студентів експериментальної груп. На високому рівні студентів контрольної і експериментальної груп не виявлено.

Вважаємо, що необхідно приділяти більше часу на ознайомлення з різними видами і жанрами мистецтва, при обмеженні аудиторного часу це можуть бути екскурсії до музеїв та походи на виставки образотворчого мистецтва.

Показник**:** розуміння і здатність аналізувати твори мистецтва.

Для діагностування даного показника студентам було запропоновано розглянути кілька репродукцій картин, скульптури, епізодів архітектури, і відповісти на питання: Хто автор? Якому часу відповідає? В чому головна ідея твору? Дані пропонувалося записати в таблицю (додаток З). Опитування майбутніх вихователів передбачало їхні відповіді на такі запитання: «Хто автор статуї «Давид»? Якій епосі відповідає робота? В чому головна ідея твору мистецтва?», «Назвіть художника епохи «Відродження», назвіть його роботу, розкрийте головну ідею твору». Студенти відповідали так: «Автор статуї Давид – Мікеланджело, робота виконана в епосі Відродження. Головна ідея твору – показати волю людини. Деякі відповіді були помилковими, як наприклад: «Художник Відродження – Сальвадор Далі, написав полотно «Дама з горностаєм», основна ідея твору – відтворити жіночу красу часів Відродження».

Оцінювали таким чином: за кожну правильну відповідь студент отримав 1 бал, максимально можлива кількість балів при наданні правильних відповідей – 30 балів.

Як бачимо з таблиці 2,2, на низькому рівні вміння аналізувати твори

мистецтва знаходилось – 32,9% студентів контрольної і 29,7% студентів експериментальної груп. На середньому рівні – 47,4% студентів контрольної і 50% студентів експериментальної груп. На достатньому рівні – 18,4% студентів контрольної і 20,3% студентів експериментальної груп. На високому рівні 1,3% студентів контрольної групи, студентів експериментальної групи не виявлено.

Вважаємо, що необхідно приділяти увагу саме умінням аналізувати й розуміти добутки мистецтва тому що майбутній вихователь повинен в майбутньому розуміти дитячі роботи і вміти їх аналізувати.

Показник: розуміння дитячих робіт, здатність бачити в них художній образ.

Для діагностування даного показника студентам було запропоновано проаналізувати роботи дітей різновікової групи з малювання і записати данні в карту (додаток К). Необхідно було вказати основні особливості: декоративність, гіперболізм, порушення вертикальності, порушення пропорцій, прозорість, розташування зображення на одній смужці, схематизм. Оцінювали так: студенти, які вказували на 7 особливостей малюнків знаходились на високому рівні, 5-6 особливостей на достатньому рівні, студенти, які відмічали 3-4 особливості на середньому рівні, 2 і менше особливостей – на низькому рівні.

Наприклад: на малюнку зображені квіти висотою з ріст людини, студенти відмітили в карті особливість – гіперболізм, зображена дівчинка з великими долонями і головою більше за тулуб, студенти відмітили в карті особливість – порушення пропорцій, на малюнку зображені птахи ярко зеленого, жовтого та помаранчевого кольорів, студенти відмітили в карті особливість – декоративність.

Як бачимо з таблиці 2,2, на низькому рівні розуміння дитячих робіт, здатності бачити в них художній образ знаходиться – 23,7% студентів контрольної і 24,4% студентів експериментальної груп. На середньому рівні – 42,1% студентів контрольної і 45,9% студентів експериментальної груп. На

достатньому рівні знаходиться – 32,9% студентів контрольної і 29,7% студентів експериментальної груп. На високому рівні виявлено – 1,3% студентів контрольної групи, студентів експериментальної групи високого рівня не виявлено.

Вважаємо, що слід приділяти більшу увагу на практичних заняттях з образотворчого мистецтва аналізу дитячих малюнків, тому що ці знання і вміння будуть одним із показником професійності майбутнього вихователя.

Наступний показник: організаційно-творчого критерію за організаторським компонентом – вміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку з образотворчої діяльності.

Студентам було запропоновано зробити аналіз планів освітньо-виховної роботи дітей різновікової групи і записати отримані данні і вказати на скільки вони відповідають нині чинним програмам. Студентами було проаналізовано 36 освітньо-виховних планів дошкільних навчальних закладів міста Одеси і виявлено, що:

– вихователі нечітко формують освітні завдання;

– не дотримуються послідовності ускладнення занять;

– в кінці кожного дня не роблять висновків;

– не вказують індивідуальну роботу з дітьми різновікової групи ;

– не включають інноваційні технології,

– не планують роботу за новими програми.

Як свідчить таблиця 2,2 на низькому рівні показника організаційно-творчого критерію – уміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку з образотворчого мистецтва було – 28,9% студентів контрольної і 25,7% студентів експериментальної групи. На середньому рівні – 44,7% студентів контрольної і 48,6% студентів експериментальної групи. На достатньому рівні – 21,2% студентів контрольної і 21,6% експериментальної групи. На високому рівні – 5,2% студентів контрольної і 4,1% студентів

експериментальної групи.

Вважаємо, що основна кількість студентів контрольної і експериментальної груп знаходяться на середньому рівні, вони знайомі з вимогами чинних програм а більш конкретні і точні знання вони зможуть набути в період вивчення лекційного матеріалу і використання його на практиці.

Показник – вміння використовувати в роботі інноваційні технології, було використано «Картка використання в роботі з дітьми інноваційних технологій (за Таама Аль Атабі Аяд Хаяві) (додаток Е). Студенти експериментальної і контрольної групи самостійно оцінювали свої уміння використовувати можливості Інтернет. Маємо такі результати. Студенти високо оцінили свої «уміння спілкуватися за допомогою Інтернету (поштовими програмами, блогами, контактами, чатами)» і свої «знання про пошукові Інтернет-програми, уміння їх використовувати». На середньому рівні було оцінено «Уміння користуватися текстовим (WORD) і табличним (EXCEL)», «Уміння використовувати мультимедійні презентації (Power Point? Photoshop? Corel Draw Artweave)». Низько були оцінені «уміння користуватися електронними підручниками, енциклопедіями», і «Уміння користуватися освітніми і науковими сайтами». В процентному відношенні це виглядало так: на низькому рівні було – 40,7% студентів контрольної і 41,9% студентів експериментальної груп. На середньому рівні – 31,7% студентів контрольної і 29,7% студентів експериментальної груп. На достатньому рівні – 27,6% студентів контрольної і 28,4% студентів експериментальної груп. На високому рівні студентів контрольної і експериментальної груп не виявили.

Отримані данні свідчать про те, що більшість студентів знайомі з Інтернет-програмами, користуються різноманітними браузерами, це є результатом лекцій з інформатики на першому курсі

Таблиця 2.2.

Рівні готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу за критеріями з показниками на констатувальному етапі експерименту (у відсотках)

Показники когнітивного критерію за рефлексивним компонентом	Контрольна група 76 осіб				Експериментальна група 74 особи			
	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
обізнаність із психологічними та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку	2,6	22,4	34,2	40,8	2,7	23	35,1	39,2
обізнаність із формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу.	-	28,8	26,5	44,7	-	27	29,7	43,3
Показники культурологічного критерію за креативним компонентом	Контрольна група 76 осіб				Експериментальна група 74 особи			
	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
обізнаність із творами світової та вітчизняної культури;;	-	25	36,8	38,2	-	24,3	35,2	40,5

обізнаність з різними видами і жанрами мистецтва;	**-**	**23,7**	**36,8**	**39,5**	**-**	**21,7**	**35,1**	**43,2**
розуміння і здатність аналізувати твори мистецтва;	**1,3**	**18,4**	**47,4**	**32,9**	**-**	**20,3**	**50**	**29,7**
розуміння дитячих робіт, здатність бачити в них художній образ;	**1,3**	**32,9**	**42,1**	**23,7**	**-**	**29,7**	**45,9**	**24,4**
Показники організаційно-творчого критерію за організаторським компонентом	**Контрольна група 76 осіб**				**Експериментальна група 74 особи**			
	Високий рівень	**Достатній рівень**	**Середній рівень**	**Низький рівень**	**Високий рівень**	**Достатній рівень**	**Середній рівень**	**Низький рівень**
вуміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку з образотворчої діяльності	**5,2**	**21,2**	**44,7**	**28,9**	**4,1**	**21,6**	**48,6**	**25,7**
уміння використовувати в роботі інноваційні технології	**-**	**27,6**	**31,7**	**40,7**	**-**	**28,4**	**29,7**	**41,9**

Для аналізу та підтвердження достовірності результатів констатувального експерименту серед студентів був застосований багатофункціональний статистичний критерій φ^* - кутове перетворення Фішера, [44] з метою порівняння відсоткової частки досліджуваних у експериментальних групах із високим, достатнім, середнім та низьким

рівнями готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу з відсотковою часткою досліджуваних у контрольних групах, які характеризуються тими ж рівнями.

З даних, одержаних за сукупністю методик, виводився середній результат і обстежуваного можна було віднести до того, чи іншого рівня сформованості певної ознаки: високого, достатнього середнього та низького.

Будемо вважати «ефектом» високий і достатній рівні готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу експериментальних і контрольних груп, а відсутність «ефекту» – середній та низький рівні підготовленості досліджуваних відповідних груп.

Нульова гіпотеза H_0: частка досліджуваних експериментальних груп, що мають високий та достатній рівні готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу не більше ніж частка досліджуваних із тими ж рівнями в контрольних групах.

Альтернативна гіпотеза H_1: частка досліджуваних експериментальних груп, що мають середній та низький рівні готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу більше, ніж частка досліджуваних із тими ж рівнями в контрольних групах.

Насамперед, необхідно було з’ясувати, чи відрізнялися результати експериментальної та контрольної групи за відсотковою часткою із високим та достатнім рівнями готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу на констатувальному етапі експерименту, для чого складемо таблицю емпіричних частот за двома значеннями ознаки «є ефект» – «немає ефекту».

Таблиця 2.3

Розрахунок φ^* - критерію за даними констатувального етапу експерименту

Рівні	Високий рівень		Достатній рівень		Середній рівень		Низький рівень		Всього
Групи	Кількість досліджуваних	% частка	Кількість досліджуваних	% частка	Кількість досліджуваних	% частка	Кількість досліджуваних	% частка	
Експерим. група	2	2,8	18	24,3	29	39,1	25	33,8	74
Контр. група	2	2,6	19	25	27	35,6	28	36,8	76
Всього	4	5,4	37	49,3	56	74,7	53	70,6	150

За таблицею «Величини кута φ (в радіанах) для різних відсоткових часток: $\varphi = 2 \cdot \arcsin \sqrt{P}$ (за Урбахом В.Ю., 1964)» визначимо величини φ, що відповідають відсотковим часткам в контрольних та експериментальних групах:

$$\varphi_{1\,(27{,}63\%)}=1{,}106$$

$$\varphi_{2\,(24{,}32\%)}=1{,}031$$

Тепер підрахуємо емпіричне значення $\varphi^*_{емп}$ за формулою [1]

$$\varphi^*_{емп} = (\varphi_1 - \varphi_2) \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}$$

де

φ_1 - кут, що відповідає більшій відсотковій частці;

φ_2 - кут, що відповідає меншій відсотковій частці;

n_1 - кількість спостережень у виборці контрольної групи;

n_2 - кількість спостережень у виборці експериментальної групи.

У цьому випадку

$$\varphi^*_{емп} = (1{,}106 - 1{,}031) \cdot \sqrt{\frac{76 \cdot 74}{76 + 74}} \approx 0{,}075 \cdot 6{,}123 \approx 0{,}459$$

Тобто, $\varphi^*_{емп}$ приймаємо рівним 0,459.

Далі, за таблицею «Рівні статистичної значущості різних значень критерію φ^* Фішера» (за Гублером Е.В., 1978) визначаємо критичні значення, що

відповідають прийнятим в педагогіці та психології рівням статистичної значущості:

$$\varphi^*_{кр} = \begin{cases} 1{,}64 (p \le 0{,}05) \\ 2{,}31 (p \le 0{,}01) \end{cases}$$

Отже $\varphi^*_{емп} < \varphi^*_{кр}$. Побудуємо для наочності «вісь значущості»

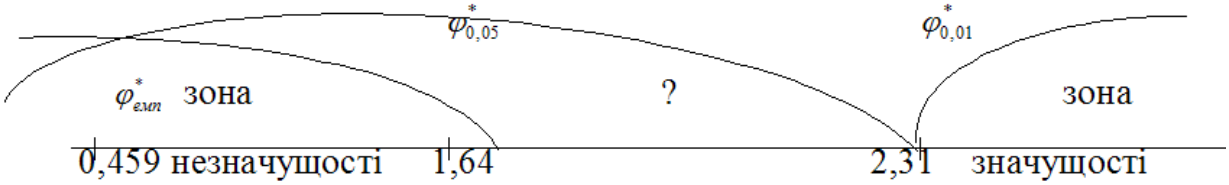

Отримане емпіричне значення φ^* знаходиться в зоні незначущості. Отже H_0 приймається.

Таким чином, на констатувальному етапі експерименту кількість досліджуваних експериментальної групи, що мають високий рівень прояву готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу складає 2,8%, контрольної групи – 2,6%. На достатньому рівні знаходиться 24,3% студентів експериментальної групи і 25% контрольної групи. На середньому рівні знаходяться 39,1% студентів експериментальної групи і 35,6% студентів контрольної групи. На низькому рівню знаходяться 33,8% студентів експериментальної групи і 36,8% студентів контрольної групи.

Результати, які отримали в ході констатувального експерименту виявили у студентів контрольної і експериментальної груп схожі недоліки:

– недостатньо розуміють всю важливість професійних психолого-педагогічних знань;

– недостатньо володіють знаннями про форми, методи та прийоми організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу;

– недостатньо обізнані з творами світової і вітчизняної культури, не мають мотивації для придбання додаткових знань;

– не розуміють різницю між видами і жанрами мистецтва;

– не вміють аналізувати добутки мистецтва;

– не розуміють дитячі роботи, не бачать в них художній образ;

– не вміють планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимого програми виховання й навчання дітей дошкільного віку;

– недостатньо використовують можливості Інтернету у своїй професійній діяльності.

Це дає можливість дійти висновку про необхідність побудови експериментальної моделі підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності дітей різновікової групи дошкільного навчального закладу.

2.2. Реалізація експериментальної моделі підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп

Формувальний етап експериментальної роботи проходив впродовж 2012-2014 навчального року. За цей період підготовка майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності здійснювалася в межах навчального процесу, де досліджувані педагогічні умови були реалізовані через вдосконалення змісту дисциплін психологічного, анатомічного, фізіологічного, естетичного циклів, наповнення його темами, що розкривають суть підготовки майбутніх вихователів до образотворчої діяльності; активізацію учбово-пізнавальної діяльності студентів засобами активних форм і методів навчання (участь в семінарах, конкурсах, виставках, екскурсіях, ділових іграх); оптимізацію програми педагогічної практики, наповнення її завданнями, які вимагали від студентів практичного використання різноманітних методів вдосконалення організації занять з образотворчого мистецтва.

Теоретичне дослідження, аналіз наявних навчальних планів і результати констатувального етапу дали підставу для побудови експериментальної моделі підготовки майбутніх фахівців до організації

образотворчої діяльності дітей різновікової групи дошкільного навчального закладу.

Педагогічний процес вищого навчального закладу, зміст навчання і способи взаємодії студентів і викладачів складають особливе навчально-виховне середовище, в якому відбувається підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності. Завдання педагога вищого педагогічного навчального закладу полягає в підготовці фахівців дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи, а саме, вміння планувати заняття на основі знань особливостей психофізіологічного розвитку дитини кожного віку, знань особливостей дитячої продуктивної діяльності, вміння зберігати індивідуальність, неповторність дитячих робіт, розуміти результати роботи дітей у прикладних видах художньої діяльності, розуміти задум дитини, підтримувати нестандартні рішення у виборі кольору, бачити створені виразні художні образи, уміння розуміти й цінувати твори мистецтва.

Відповідно до мети дослідження ця підготовка передбачала визначення основних, на нашу думку, специфічних принципів, які являють собою цілісну систему послідовних взаємодій викладача для забезпечення рівня готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності в різновікових групах. Враховували такі принципи:

– принцип інтегративного підходу, спрямований на узгодження навчальних предметів світоглядної, психолого-педагогічної, спеціальної художньої підготовки з метою забезпечення технологічної підготовленості майбутнього вихователя з огляду на вимоги сьогодення;

– принцип суб’єктивності, який надасть майбутньому вихователю можливість створювати педагогічний процес і бути вираженням індивідуальності, сутності, неповторності кожної дитини.

Експериментальна модель представлена у вигляді взаємозв'язаних структурних елементів, де цільовий комплекс процесу відображає тематику теоретичного, практичного і контрольного навчального матеріалу.

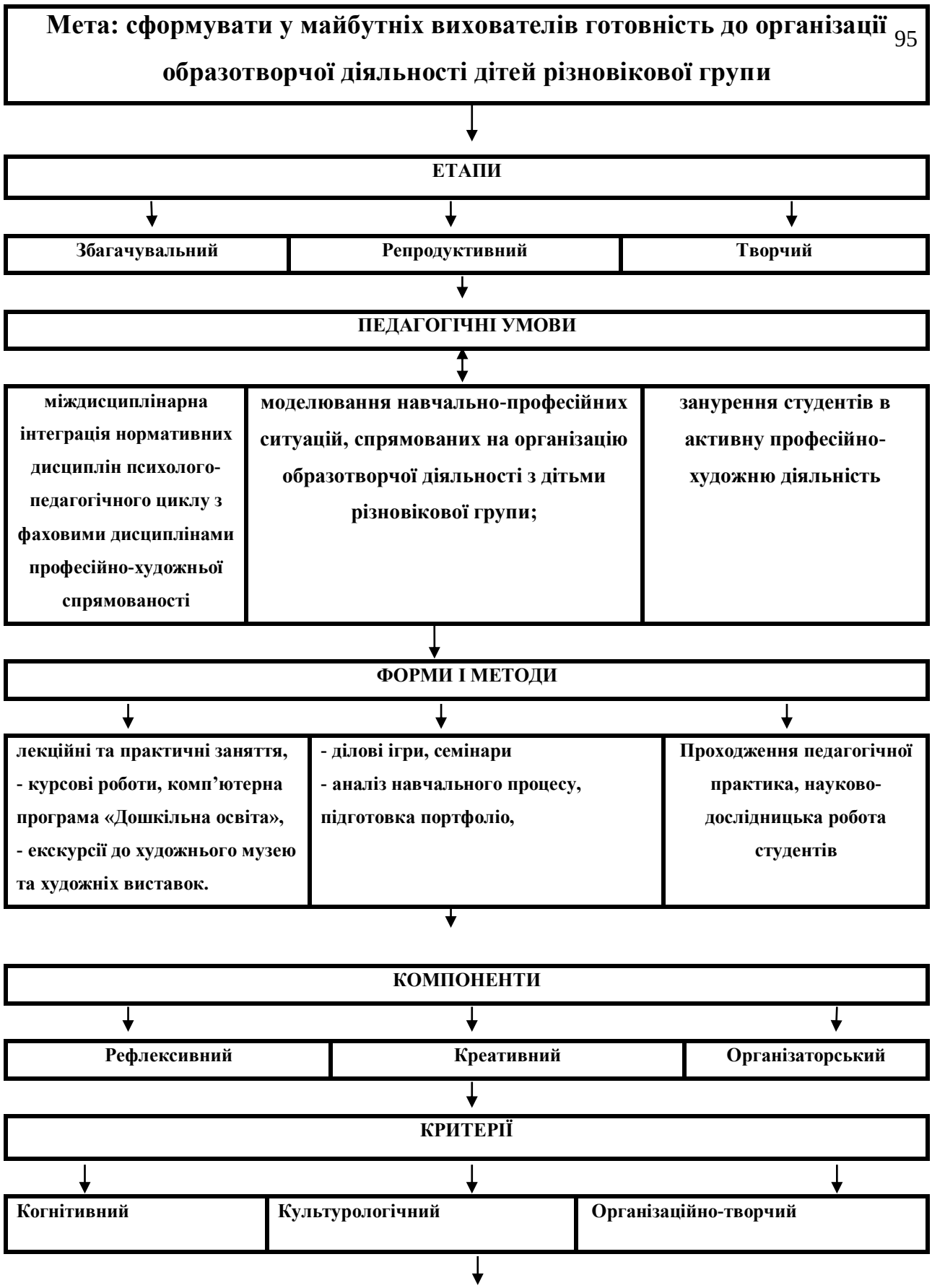

Результат: готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільного навчального закладу

Рис.2.1

Реалізація запропонованої моделі передбачала такі форми навчально-педагогічної діяльності: лекції і практичні заняття психолого-педагогічного, мистецтвознавчого напрямів, виконання рефератів, курсових робіт, проходження учбово-педагогічної практики, в процесі якої студенти проявляли накопичені знання, уміння і навики, мали можливість виконувати обов`язки вихователя різновікової групи.

Експериментальна модель підготовки майбутнього вихователя до організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу обіймала розроблені педагогічні умови (міждисциплінарна інтеграція нормативних дисциплін психолого-педагогічного циклу з фаховими дисциплінами професійно-художньої спрямованості; моделювання навчально-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи; занурення студентів в активну професійно-художню діяльність), які характеризуються їх поетапним ускладненням, чим забезпечується єдність усіх визначених нами принципів стосовно загальної педагогічної діяльності.

Розглянемо детальніше експериментальну частину дослідження і реалізацію педагогічних умов.

У формувальному експерименті брали участь студенти експериментальної групи 3 і 4 курсів. Вибір саме цих курсів був обумовлений наявністю у студентів певної бази теоретичної підготовки і практичного досвіду. Впродовж першого і другого курсів вони вже пройшли теоретичну підготовку з курсів: «Вступ до спеціальності», «Педагогіка загальна», «Історія дошкільної педагогіки», «Основи педагогічної майстерності», «Основи образотворчого мистецтва та методика керівництва зображувальною діяльністю дітей», «Художня праця», «Декоративне мистецтво та основи дизайну» на другому курсі, а також, навчальні дисципліни, вивчення яких передбачене учбовим планом на третьому і четвертому курсах, і отримали деякий досвід практичної професійної діяльності в процесі виконання програми педагогічної практики, що

дозволяють в повному об'ємі реалізувати визначені нами педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу.

На збагачувальному етапі було реалізовано першу педагогічну умову «інтеграція гуманітарних навчальних дисциплін із дисциплінами фахової підготовки. Задля цього до змісту кожної дисципліни («Психологія дитяча», «Дошкільна педагогіка», «Анатомія, фізіологія і патологія дитини», «Основи образотворчого мистецтва та методика керівництва образотворчою діяльністю дітей») було внесено відповідні теми, в яких розкривалися психофізіологічні й індивідуальні особливості дітей різного дошкільного віку (3-5 років), специфіка роботи в різновіковій групі, структура і вимоги до занять з дітьми різного віку, планування роботи відповідно до кожного вікового періоду. Так, наприклад, на заняттях з курсу «Педагогіка дошкільна» приділяли увагу питанням професійних і особистісних якостей майбутнього вихователя. Студентам ставили проблемні питання: «Вихователь сучасного дошкільного закладу-хто він?», «Чи важливо майбутньому вихователю обирати свій стиль в роботі?»

На заняттях з курсу «Психологія дитяча» звертали увагу студентів на закономірності психологічного розвитку дітей дошкільного віку, чинники формування особистості, методи та принципи діагностичної роботи. Перед студентами ставили такі питання: «Якості вихователя сучасного дошкільного навчального закладу включають знання дитячої психології?», «В чому особливість роботи вихователя з дітьми різновікової групи?», «Чи важлива позитивна психологічна атмосфера у групі?», «Дайте свої рекомендації, щодо створення здорової психологічної атмосфери у групі дітей з різновіковим складом».

Стрижнем інтегративного підходу було обрано навчальний курс «Основи образотворчого мистецтва та методика керівництва образотворчою діяльністю дітей», у процесі якого студенти оволодівали методикою організації і проведення занять з образотворчого мистецтва в кожній віковій групі,

навичками практичної роботи. Знайомилися з художніми картинами українських і зарубіжних художників; набували навичок проведення занять з малювання, ліплення, аплікації, аналізували варіативні програми (комплексні і парціальні) щодо змісту навчання дітей малювання, аплікації, ліплення.

Студенти відвідували музеї Одеси: Художній музей, музей Західного та Східного мистецтва, виставки Юрія Горбачова, Нікаса Софронова, Анатолія Козельского, на практичних заняттях проводили обговорювання. Наприклад, на авторській виставці Юрія Горбачова, студенти були вражені декоративними кольорами, казковими образами, фантастичними сюжетами картин. Також студентів підкорив діапазон творчості Никаса Сафронова – і іконопис, і кубізм, і символізм, і психологічні портрети, глибокі метафори і властиві авторові системи символів. Анатолій Козельский зацікавив студентів з'єднанням живопису і майже карикатури в одному забавному "напів жанрі".

Крім цього для реалізації першої педагогічної умови було розроблено комп'ютерну програму «Дошкільна освіта» (в електронному варіанті), яка складалась із двох розділів «Основи образотворчого мистецтва», «Сучасний вихователь дітей різновікової групи дошкільного навчального закладу». Розділ «Основи образотворчого мистецтва» був представлений віртуальною картинною галереєю. Студенти мали можливість ознайомитися з роботами відомих художників, маловідомими фактами з біографії, їхній внесок у світову культуру, особистісні якості, що вплинули на формування їхньої професійної і художньої культури. Наприклад, мистецтво «Відродження» було представлено творчістю видатних художників: Леонардо да Вінчі, Рафаеля Санті, Мікеланджело, Тіциана, Тінторетто, Веронезе; художників-експериментаторів: Мозаччо, П. Учелло, С. Боттічелі, П'єро Дела Франческа, Дж. Беллини та ін. Наприклад, творчість С. Ботіччелі викликала зацікавленість студентів: особлива співучість лінії в кожній з його картин, надзвичайне відчуття ритму, виражене в якнайтонших нюансах і в прекрасній гармонії його «Весни» і «Народження Венери». Мистецтво Нового часу було представлене кількома країнами: Італія (Карло Мадерн,

Лоренцо Берніні, Франческо Борроміні, Мікеланджело та Караваджо), Фландрія (бароко, Пітер Пауль Рубенс), Голландія (Рембрандт Херменс ван Рейн), Італія (Ель Греко, Дієго Веласькес).

Сучасне Мистецтво представлено різними напрямами живопису: імпресіонізм (Едгар Дега, Мане), абстракціонізм (В. Кандінський, К. Малевіч, М. Шагал), сюрреалізм (У. Арп, С. Далі), поп-арт (Ф. Бекон), кубізм(С. Далі). Завершенням вивчення першого розділу було проведення ділової гри з теми: «Екскурсія по музею історії мистецтва». Мета ділової гри: закріпити знання студентів про різні історичні епохи в мистецтві, уміти використовувати отриманий матеріал для проведення заходу. Студентів поділили на команди, далі завдання, вибрали членів комісії, які мали оцінювати відповіді і ставити бали. Кожна команда за допомогою слайдів, репродукцій картин відомих художників відстоювали свої знання. Так наприклад, студентам задавали такі запитання: «В якому напрямку працював С. Далі?», «Назвіть центр епохи Відродження», «Яка картина належить Леонардо Да Вінчі?», «Хто з імпресіоністів любив малювати балет і балерин?», «Відомий український художник, був розвідником за радянські часи, автор робіт «Зима», «Зимовий день», «Де зараз знаходиться картина Рембранта «Даная?»

По завершенні вивчення розділу було проведено ділову гру: «Екскурсія в музей історії мистецтва».

У другому розділі програми «Сучасний вихователь дітей різновікової групи дошкільного закладу» передбачалося тестування студентів щодо виявлення їхньої обізнаності з особливостями і професійними якостями вихователя, який буде працювати з дітьми різновікової групи. Були такі запитання: «Назвіть 5 якостей сучасного вихователя», «Закінчити фразу відомого педагога-новатора Ш. Амонашвілі: Вихователь-це людина….», «Закінчити фразу: Я радію, коли….», «Закінчити фразу: Я страждаю, коли….», «Назвіть 5 причин, чому вихователем бути гідно…», «Назвіть 5 причин, чому робота вихователя – це тяжкий труд», «Якщо б ви обирали

вихователя своєму малюку, то він відповідав би таким вимогам: перерахуйте….», «Чи вважаєте ви себе доброзичливою людиною? Доведіть», «Назвіть 5 вимог, яким би на вашу думку відповідали ваші вихованці».

Відповіді студентів оцінювали за десятибальною системою: від 0 до 10 балів – низький рівень, від 11до 15 балів – середній рівень, від 16 до 21 балів – високий рівень.

На першому етапі було розроблено спецкурс «Організація образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи в дошкільному навчальному закладі», який передбачав такі теми: «Теоретичні засади образотворчої діяльності дітей різновікової групи дошкільного навчального закладу», «Особливості організації образотворчої діяльності дітей у різновіковій групі», «Форми і методи організації образотворчої діяльності дітей різновікової групи в дошкільному навчальному закладі», «Використання інноваційних технологій на заняттях з образотворчого мистецтва в роботі з дітьми різновікової групи». Крім лекційних занять, студенти працювали на практичних та лабораторних заняттях, визначали за характером художніх виробів та малюнків дітей тему роботи, вік дитини, з'ясовували, в чому виявилась індивідуальність дитини, її емоційність, наявність художнього образу,(визначали за показниками: образна узагальненість предметів, істот, природних явищ засобами персоніфікації; емоційне та естетичне осмислення зображення; єдність форми і зображення (композиція); індивідуальний почерк зображення), пропонували можливі шляхи вдосконалення роботи вихователів щодо організації дитячої художньої творчості.

Так, наприклад, звернемось до фрагменту лекції, де розкрито роботу з розвитку почуття кольору у студентів і яка складалась з трьох серій завдань.

Перша серія завдань мала за мету знайомлення з роботами майстрів живопису (І. Шишкін, І. Левітан, І. Остроухов), звертали увагу на виразність кольору при зображенні пейзажу. На практичних заняттях спецкурсу з образотворчого мистецтва студенти вчилися отримувати холодні і теплі

відтінки кольорів. Використовувалися вправи з нетрадиційними техніками живопису (ниткографія, техніка акватипії, малюванням свічкою та інші).

Не менш важливе значення мали завдання другої серії розвитку в студентів почуття декоративного кольору як основи формування в людини колористичної культури, розуміння гармонії кольорових сполучень, уміння бачити і використовувати колір з метою декорування. Тут відхід від реального кольору часто не тільки можливий, але й бажаний.

Студентів знайомили з народно-прикладним мистецтвом різних регіонів України, з особливостями кольорової гамми і техніки її використання (Київщина – це світло-коричневі кольори, Опішня – жовті та зелені, Яворівщина – сині та білі і т. ін.). На заняттях студенти складали свої візерунки з елементів петриківського, косовського, опішнянського розписів. Створювали в своїх роботах зображення дівчат в українському вбранні з вінком і стрічками на голові та юнаків у вишиванках, використовуючи усю кольорову гаму.

Третя серія завдань включала кілька вправ, спрямованих на розвиток вміння співвідносити сполучення кольорів з емоційним станом персонажа: скласти серію зображень натюрморту в теплій, холодній та змішаній гамі; створити композиції зображень пейзажу в теплій, холодній та змішаній гамі.

Кожній порі року відповідає палітра кольорів, що поєднуються один з одним (кольори літа соковиті, яскраві і радісні, палітру складають трав'янисто-зелений, яскраво-червоний, синій, темно-жовтий і оранжевий кольори; весняна палітра складається з м'яких пастельних тонів: рожевого, абрикосового, блакитного, ясно-жовтого і охристого; осінню палітру складають фарби з теплих тонів синього і оранжевого, жовтого і фіолетового, червоного і жовтого; темні червоно-коричневий, бордовий; для зимової палітри характерні світлі відтінки блакитного, фіолетового, сяючі синюваті тони льоду, контрасти білого і чорного кольорів). Враховуючи це студенти під час малювання пейзажу намагалися кольором відобразити стан природи в різні часи року.

На практичних заняттях спецкурсу студенти відповідали на питання за змістом прочитаного лекційного матеріалу: «Назвіть основні особливості

дитячого малюнка за С. Смирновим», «Обґрунтуйте поняття «Художній образ», «Обґрунтуйте поняття кольоровий образ в дитячих малюнках», «Назвіть показники художнього образу», «Назвіть основні образотворчі задачі та методи навчання на заняттях з аплікації», «В чому виявляються трудності для вихователів різновікової групи при складанні занять з образотворчої діяльності?», «Розкрийте основні моделі пізнавально-розвиваючої діяльності дітей з образотворчого мистецтва в різновікових групах». На практичних заняттях студенти аналізували програми за розділами «Сюжетне малювання», «Предметне малювання», «Декоративне малювання», «Сюжетна аплікація», «Предметна аплікація», «Декоративна аплікація», «Предметне ліплення», «Сюжетне ліплення», «Декоративне ліплення» для дітей різновікової групи. Студенти аналізували дитячі роботи. Для цього їм були представленні роботи дітей різних вікових груп, на різні теми, з аплікації, малювання і ліплення. Студенти відповідали на такі питання: Яка тема роботи? Який вік дитини? Що здалося вам цікавим, незвичним? В роботі є індивідуальність? Емоційність? Композиція? Дитина створила художній образ? Чому ви так гадаєте? Аналізуючи дитячі роботи, студенти називали вік дитини і тему роботи, а також брали до уваги художні якості, індивідуальність, неповторність кожної дитячої роботи, визначали засоби виразності (колір, форма, композиція).

Студентам було запропоновано виготовити зразки з використанням нетрадиційних технік малювання для дітей різновікової групи (4-6 років) та низку творчих завдань, як-от: із букв свого імені створити виразний образ, що нагадував би живі істоти (птахи, риби, звірі та ін.), виявити фантазію, індивідуальний стиль. Студенти набували вмінь використовувати інноваційні технології (малювання фарбами на вологому аркушу паперу, свічкою, малювання ватними паличками, долонею тощо) в роботі з дітьми різновікової групи, користуватися електронними підручниками, енциклопедіями, освітніми і науковими сайтами, вчилися проводити мультимедійні презентації мистецтвознавчої тематики (Power Point,

Photoshop, Corel Draw, Art weave).

У позааудиторній роботі студенти під керівництвом педагогів відвідували обласні художні музеї (Одеса, Миколаїв), художні галереї, краєзнавчі музеї, періодичні виставки сучасних художників з наступним обговоренням творів образотворчого мистецтва, їх аналізом, готували анотації щодо методики використання окремих картин у різновіковій групі, складали конспекти занять за програмними творами.

На підсумковому занятті студенти готували доповіді, вказували, з яких джерел вони добули інформацію, які завдання вони ставили перед собою в процесі підготовки, і в якій послідовності, за допомогою яких дій їх вирішували. Це вимагало від студентів не формального відтворення інформації, а її творчої переробки, переосмислення, що формувало у майбутніх вихователів уміння користуватися необхідною інформацією в майбутній педагогічній діяльності.

Наведемо приклад доповіді на тему: «Проведення занять з малювання в різновікових групах (3-5 років) дошкільного навчального закладу», який підготувала студентка 3-го курсу .

Мета: виявити основні особливості організації і проведення занять з малювання в різновікових групах дошкільних навчальних закладів.

Студентка дослідила, що успіх заняття в різновіковій групі залежить від чітко продуманої структури й належної організації дитячого колективу. Вона також відзначила, що окрім обізнаності зі змістом нині чинних програм виховання і навчання дітей дошкільного віку для всіх вікових груп, слід пам'ятати про те, що діти створюють образи предметів і явищ, керуючись емоціями і власними враженнями, тому кожне заняття має бути емоційно забарвлене. Це підсилює дієвість формування образних уявлень та образного рішення, викликає яскраві естетичні переживання дітей. В результаті освоєння способів передачі предметів різної форми в малюнку в дітей виникають позитивні емоції, створюється гарний настрій. Вони радіють, що можуть намалювати, зрозуміле всім зображення; з нетерпінням чекають занять, із

задоволенням малюють у вільний час. Емоційна чуйність посилюється в ході оволодіння дітьми навичками й уміннями, тому доцільно протягом одного заняття поєднувати різний програмовий матеріал,чітко продумувати завдання для кожної підгрупи.

Таким чином, інтеграція гуманітарних, загально-професійних, прикладних знань і інноваційних технологій, сприяли розвитку теоретичного мислення студентів, формуванню у них здібності до цілісного системного бачення навчального матеріалу, умінню аналізувати, порівнювати і узагальнювати.

На репродуктивному етапі було реалізовано другу педагогічну умову «моделювання навчально-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи».

На цьому етапі студентів вчили: визначати рівень підготовки дошкільників різновікової групи до образотворчої діяльності; шляхи й етапи розвитку образотворчої діяльності дітей різновікової групи; використовувати на практиці різні методи, форми й прийоми організації образотворчої діяльності дітей дошкільного віку; планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку; розуміти й аналізувати твори мистецтва; розуміти й вміти аналізувати результат дитячої творчості.

Студентів вчили моделювати заняття з образотворчої діяльності (малювання, аплікація, ліплення), з розвитку мовлення та ознайомлення з природою (розглядання і бесіда за репродукціями художніх картин) для варіативного поєднання на одному занятті дітей різного віку: а) дітей суміжного віку (3 і 4 роки), (4 і 5 років); б) дітей усіх вікових категорій (3,4,5 років); в) заняття, які вимагають розмежовувати вік дітей, тобто проводити заняття окремо з кожною віковою категорією дітей.

На практичних заняттях студентам було запропоновано скласти примірне планування занять з образотворчої діяльності для дітей різновікової групи, та розробити перспективний план занять з образотворчого мистецтва

для дітей різновікової групи (додаток С). Так, з таблиці у додатку С бачимо, що для дітей різновікової групи раз на тиждень заплановано проведення заняття з малювання, заняття з ліплення чергується з заняттям по аплікації і також проводиться раз на тиждень.

Під час навчання студентів методики керівництва образотворчою діяльністю дітей в різновіковій групі дошкільного начального закладу сприятливими для моделювання були такі теми: «Методи навчання», «Класифікація занять», «Засоби навчання» та ін. Одне з професійно важливих умінь майбутнього вихователя – це вміння створювати конспект заняття. Студенти, які не мали цілісного уявлення про конспект заняття, під час проходження педагогічної практики допускали грубі логічні й методичні помилки, не враховували зв'язок між формою заняття і дидактичною метою, пропускали важливі для обраної форми заняття структурні елементи. Для моделювання структури занять з образотворчої діяльності нами визначені необхідні умови: 1) елементи структури заняття (організація дітей до роботи; повідомлення теми, мети і завдань заняття та ін.); 2) методи навчання (традиційні: бесіда, метод вправ, інтерактивні: комп'ютеризоване навчання; дидактичні ігри, та ін.); 3) засоби навчання (наочність: показ прийомів зображення, репродукції картин творів мистецтва, ілюстрації до творів літератури, роздавальний матеріал), 4) мета (навчальна: ознайомити, пояснити; закріпити вивчений матеріал, перевірити якість засвоєних знань і умінь; розвивальна: розвивати образне мислення, уяву, здатність аналізувати, систематизувати; виховна: виховувати повагу й пошану до цінностей народу, художній смак).

Нами було розроблено основні блоки (ми розглядаємо їх в нашому дослідженні як етапи послідовності виконання запропонованого дітям завдання) пізнавально-розвивальної діяльності дітей різновікової групи на заняттях з образотворчого мистецтва, які ми порадили студентам використовувати в подальшому на педагогічній практиці.

Перший блок. працюють старші діти 6-го року життя, їм пропонують

новий матеріал, а потім дають індивідуальні завдання. У цей час до роботи залучають дітей 5-го і 4-го років життя. Старші діти діляться з молодшими своїми успіхами, і разом виконують завдання, працюючи в парі. У другому блоці закладено поетапне закінчення діяльності, що має спільний для всіх вихованців починок: ігрова ситуація, пізнавальні або пошукові завдання, організаційний момент. У третьому блоці було заплановано поетапні початок і кінець діяльності. Вихователь розпочинав роботу з дітьми 6-го і 5-го року життя, пояснював новий матеріал, потім до роботи залучалися діти 4-го року життя і їм допомагали діти 6-го року життя. Четвертий блок. передбачав одночасну роботу підгруп за одним розділом програми з різним програмовим змістом. У п'ятому блоці було закладено групову організацію дошкільників за різними видами пізнавально-розвивальної діяльності. Для реалізації цього модуля необхідним було дотримання таких умов: 1) можливе проведення занять в різний час; 2) залучення до роботи помічника вихователя; 3) проведення заняття вихователем і помічником вихователя.

Розроблені студентами конспекти занять обговорювались, аналізувались, обиралися кращі варіанти. Студенти складали обґрунтовані анотації на художні картини, декоративні вироби за програмами ДНЗ, у яких зазначалися різні моделі їх використання в роботі з дітьми різновікової групи; готували професійне портфоліо для використання в період проходження педагогічної практики та для майбутньої професійної діяльності. Портфоліо складалося із накопиченого додаткового матеріалу: методичні рекомендації, програми навчання та виховання дітей дошкільного віку, конспекти занять з образотворчої діяльності, програми з образотворчої діяльності для гуртків, програма проведення батьківських зборів.

На цьому етапі було проведено ділові ігри: «Відкрите заняття в ДНЗ», «Методичне об’єднання з образотворчої діяльності», «Подарунки батькам», «Екскурсія в художній музей», «Педагогічна рада: організація образотворчої діяльності в різновіковій групі ДНЗ», «Виставка дитячих робіт». В основу гри була покладена імітація діяльності вихователя. Підготовка і проведення ділової

гри мала таку послідовність дій: планування, реалізація мети, а також аналіз її результатів.

Наведемо приклад ділової гри:

Тема: «Відкрите заняття з малювання в ДНЗ» (4-6 рік життя)

Мета ділової гри: вчити студентів використовувати свої вміння, навички, знання на практичних заняттях, організовувати образотворчу діяльність з дітьми різновікової групи дошкільного навчального закладу.

Студенти були поділені на три підгрупи (перша – четвертий рік життя, друга – п'ятий рік життя, третя – шостий рік життя). Першій групі було призначено завдання приготувати матеріали з малювання для дітей 4-го року життя та поставлені такі запитання: «Назвіть основні образотворчі задачі на заняттях з малювання», «Якими формами зображення повинні оволодіти діти 4-го року життя?», «Які фарби (гуаш чи акварель) і кольори використовують з дітьми цього віку?», «Покажіть, як правильно тримати пензель, малювати на всю ширину пензля», «Покажіть техніку промивання пензля у воді».

Друга група готувала матеріали з малювання для дітей 5-го року життя і відповідали на такі питання: «Назвіть основні образотворчі задачі на заняттях з малювання для дітей 5-го року життя», «Покажіть техніку роботи з фарбами акварель», «Покажіть техніку заштриховування невеликих площин, не виходячи за краї малюнка», «Чи можуть діти цього віку поєднувати 2,3 предмети на одній площі?» та ін.

Третя група готувала матеріали для дітей 6-го року життя і відповідала на питання: «Назвіть основні образотворчі задачі на заняттях з малювання з дітьми 6-го року життя», «Покажіть техніку малювання свічкою», «Малювання з натури», «Розкажіть техніку малювання фарбами (гуаш)».

По закінченню ділової гри, було проведено обговорювання, студентам поставили такі запитання: «Що було складним в ході проведення гри і вимагало особливої уваги?» «Які помилки були у студентів 1, 2 та 3 груп, як їх виправити», Студенти помітили, що група, яка готувала роздавальний матеріал для дітей 4-го року – декоративні овочі, не знайома з вимогами

програми виховання та навчання, діти цього віку не малюють цибулю, капустину, картоплю.

Група, яка готувала матеріал для дітей 5-го року життя не пригадала техніку промивання пензля у воді, яку необхідно нагадувати дітям на занятті з малювання фарбами, Група, яка готувала матеріал для дітей 6-го року життя розповіла про техніку малювання фарбами гуаш і продемонструвала на аркуші паперу, студенти помилок не виявили.

Таким чином у процесі ділової гри у майбутніх вихователів формувалося вміння проводити заняття, організовувати дітей.

На практичних заняттях студенти вирішували педагогічні ситуації, що склалися на заняттях з малювання у різновіковій групі дітей. Наприклад: діти 6-го року життя малюють фарбами дерева, на які спускається вечір. Хлопчик Саша К. намалював дерева синьо-сірою фарбою, а небо над ними фіолетовою, так дошкільник зобразив вечір, який скається на дерева. Його роботу побачила вихователь і зауважила: дерева не бувають синього кольору, вони – коричневі, негайно перефарбуй! Дитина перефарбувала дерева у коричневий колір. студентам поставили такі запитання: «Чи правильно вчинила вихователь?», «Яку помилку вона допустила?», «Як би ви вчинили на місці вихователя?». Студенти вказали помилку вихователя – це нав’язування кольорових штампів, не треба вказувати дошкільникам яким кольором малювати.

Запропоновані блоки проведення занять з образотворчої діяльності, ділові ігри, вирішення педагогічних ситуацій сприяли осмисленню майбутніми вихователями практичної значущості матеріалу, що вивчався, і набуттю професійного досвіду та інтеграції досвіду особистісного, професійного й навчального для вирішення складних задач при організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи.

На творчому етапі було реалізовано третю педагогічну умову «занурення студентів в активну професійно-художню діяльність». Було перевірено, як відбувається забезпечення практичної реалізації отриманих

знань, умінь та навичок у середовищі дошкільного навчального закладу, що є важливим аспектом підготовки студентів до організації образотворчої діяльності дітей. На цьому етапі студенти працювали в науковому гуртку «Образотворче мистецтво», в якому поєднували науково-дослідну роботу (проводили досліди в різновікових групах ДНЗ, готували доповіді на засідання гуртків, студентські наукові конференції, статті в збірник студентських робіт) з практичною (оволодівали інноваційними технологіями з малювання, аплікації, ліплення, виготовляли сайти, комп'ютерні програми з образотворчого мистецтва для ДНЗ), організовували виставки своїх робіт, брали участь у конкурсах на краще портфоліо «Я у професії». Для проходження педагогічної практики кожний студент мав підготовлений ним портфоліо з образотворчої діяльності. До завдань практики входило: підготувати конспекти занять для різних варіантів вікового поєднання дітей у різновіковій групі; організувати виставку дитячих робіт для батьків; провести методичне об'єднання вихователів ДНЗ та взяти участь у роботі районного (міського, обласного) методичного об'єднання; створити гурток для дітей з образотворчої діяльності; провести екскурсію з дітьми старшого дошкільного віку та їхніми батьками в художній музей; взяти участь у роботі педради та батьківських зборах з питань образотворчої діяльності; оформити музей з образотворчого мистецтва та діяльності дітей у ДНЗ.

На педагогічній практиці студенти 4-го курсу мали можливість виступити у ролі вихователя різновікової групи та організувати заняття з образотворчої діяльності. Вони використовували різні методи та прийоми для розвитку образного мислення, уваги, уяви, проводили заняття на закріплення отриманих знань, умінь та навичок. На підсумкових заняттях студенти перевіряли, як діти різновікової групи засвоюють програмовий матеріал, які виникають у них труднощі. Наприклад, при організації занять з малювання студенти помітили, що діти не дуже охоче малюють олівцями, стисло тримають їх у руці, що в подальшому може призвести до порушень у навчанні малювання. Студенти дійшли висновку, що невірний прийом

малювання прищеплювався ще дітям 4-го року життя і в подальшому закріплювався у дітей 5-го та 6-го року життя.

Студенти організовували батьківські збори, на яких давали пропозиції, щодо ознайомлення дошкільників з образотворчим мистецтвом, та організації занять з малювання, ліплення, аплікації в домашніх умовах. Для батьків проводили день відкритих дверей, запрошували їх на заняття з образотворчої діяльності, організовували виставки дитячих робіт.

Наведемо приклад батьківських зборів в різновіковій групі дошкільного навчального закладу.

Батьківські збори на тему: «Малювання в житті дитини дошкільного віку»

Мета: Ознайомити батьків зі спектром можливостей образотворчого мистецтва в естетичному розвитку дітей 3-5 років.

На початку зборів вихователь-студент розповів батькам про важливість, корисність, необхідність малювання в житті дошкільника. Розказав, що малювання – це улюблене дитяче заняття. Дуже важливо, щоб батьки стали помічниками своїм дітям у себе вдома. Адже через образотворчу діяльність, дитина самовиражається як особистість. У малюнку дитина випліскує як позитивні, так і негативні емоції. Неоціниму послугу малювання надає розвитку уяви та фантазії дитини. Батькам було запропоновані для прикладу малюнки дітей з різних видів образотворчої діяльності (предметного, декоративного та сюжетного малювання).

Для підтримування інтересу дитини до малювання, батькам запропонували ряд основних правил:

− дитина повинна мати максимальну свободу для прояву ініціативи і необхідний для цього фізичний і психологічний простір;

− у дитини повинно бути достатня кількість кольорових олівців, фломастерів, фарб і паперу;

− сюжет малюнка не повинен піддаватися критиці;

− малюнок, виконаний дитиною, потрібно розмістити, де-небудь в

зручному для дитини місці й запропонувати юному художнику прокоментувати його.

Батькам розповіли, що в малюванні дитина дістає унікальну можливість перенести на папір свої хвилювання, а не зберігати їх в собі. Будь-яке переживання травмує дитячу психіку і, тому можливість пережити їх в малюнку має терапевтичний ефект і сприяє заспокоєнню дитини. Це ж сама дія може надати позитивний ефект, якщо дитина отримала сильне враження від якоїсь яскравої події. І якщо це нове враження захоплює дитину, вона дуже дорожить ним і хоче знову випробувати його. Зображення предмету або явища дозволяє дитині ще раз пережити те, що колись схвилювало його. В процесі занять з образотворчого мистецтва у дітей формується сміливість дій, упевненість, свобода володіння інструментами і матеріалами. Вони набувають технічної легкості, свободи, яка є спонукачем малювання. Згодом це позначається на індивідуальності дитини.

Якщо дитина неправильно тримає олівець: щіпкою, в долоні, скорченими пальчиками, то рука швидко втомлюється, зображення змінюється, і як правило, результат: незадоволеність, засмучення і втрата інтересу, а в процесі заняття (не вийшла та або інша лінія, розтеклася фарба) дитина кидає кисть або олівець, емоційніші діти можуть навіть заплакати, відмовитися малювати. Якщо їм вчасно не допомогти, то малювання перетворюється для них на муку.

Запропонували батькам спостерігати за виконанням малюнків їх дітей за такими темами: «Мені весело», «Я журюся», «Гарне і погане з погляду дитини». По завершенні роботи батьки пояснювали малюнки своєї дитини: «На малюнку зображене сонечко, зелена травичка, діти грають у різнокольоровий м’яч, кольори всі яскраві, світлі, так Діма І.(5-й рік життя) намалював на тему: «Мені весело», дитина відобразила момент коли відпочивала у бабусі і грала у м’яча, їй було весело. На малюнку Іри Л. (4-рік життя) зображено дощ, хмари, кольори сірі, чорні – так вона передала свій настрій на тему: «Я журюся»,(у дитини був поганий настрій, вона розбила

мамину улюблену чашку, в цей день йшов дощ, тому дівчина запам’ятала це як сумно). На малюнку Саша К. (6-рік життя) зображено сюжет з казки «Мій Додир», забруднений хлопчик, з чорними руками і сірими плямами на обличчі, поруч Мойдодир тримає жовте мило та білий рушник. Свій малюнок він назвав «Гарне і погане».

Батькам було запропоновані кілька педагогічних задач, наприклад:

− одна мама говорить інший: «Як добре малює ваш Серьожа. А у мого сина одні карлючки. Скільки не кажу, щоб малював старанно, він кожного разу малює погано. – А ви намагалися його вчити? – Я часто усаджую Петю за малювання. Напевно у нього немає здібностей»,- засмутилася мама Петі. Чи має рацію мама Петі, стверджувати що у її дитини немає здібностей;

− якщо спостерігати за дітьми, перед якими поставили предмет для малювання з натури, то можна встановити загальну для дошкільників особливість: ледве поглянувши на предмет, вони продовжують швидко і упевнено малювати на папері. Поясніть причину цього явища;

−мама Сашка (3 року) любила малювати і хотіла, щоб син точно репродукував її малюнки. Так вона намалювала городню лійку. Сашко побачив в малюнку мами рибу з розкритим ротом. Мама сказала: «Не кажи дурощів, це лійка. Намалюй». Проаналізуйте поведінку мами з погляду бачення малюнка її сина.

На практиці студенти брали участь у методичних об'єднаннях, семінарах, гуртках, які проводили дошкільні заклади. Методичні об'єднання проводилися за різними темами, наприклад: «Важливість пояснень для дітей різновікової групи на заняттях з образотворчої діяльності» студенти відмітили як дуже важливу тему, тому що пояснення і вказівки використовують у роботі з дітьми усіх віків і мають велике значення для розвитку уяви, пам'яті, образного і логічного мислення. Студенти вивчали методичну літературу, складали і обговорювали плани роботи, конспекти, відвідували і потім аналізували відкриті заняття учасників семінару. Так, наприклад, студентка 4-го курсу підготувала доповідь на тему: «Особливості

взаємодії дітей різновікової групи на заняттях з образотворчої діяльності». Студенткою визначені особливості взаємодії дітей різновікової групи на заняттях з образотворчої діяльності та виявлена послідовність формування спільної діяльності дітей різного віку на заняттях з образотворчої діяльності, як наприклад:

−виховання зацікавленого ставлення до загального результату. Результат, отриманий в наслідок спільних зусиль декількох дітей, дуже часто не сприймається дитиною як спільний, оскільки її увага зосереджена тільки на власній частині роботи. Наприклад, діти**,** розглядаючи картину, складену з їхніх малюнків, вишукують свою частину і радісно повідомляють: «А це я зробив!»;

− організація вихователем взаємодії дітей різновікової групи перед початком діяльності з метою майбутньої роботи і розподілу обов'язків**.** Етап становлення спільної діяльності – взаємодія з одногрупником перед початком роботи. У образотворчій діяльності це допускає попереднє сумісне планування і конкретизацію задуму спільної справи. Попереднє планування не повинне ускладнювати розвиток індивідуальності дитини;

−формування взаємодії з товаришами в ході роботи. Сумісна домовленість необхідна тільки в тому випадку, якщо необхідно вирішити, хто з дітей зображуватиме один предмет, наприклад сонце, вагон в спільному поїзді, Діда Мороза і т. д., або узгоджувати, яку пору року (зиму, літо) слід показати, яку погоду (сонячний день, дощ, снігопад) і так далі. В цьому випадку взаємодія необхідна для того, щоб визначити, яку частину загального задуму реалізує кожна дитина.

Це допомогло дійти висновку, що взаємодія дітей різновікової групи дошкільного навчального закладу на заняттях з образотворчого мистецтва цілком залежить від того, наскільки вихователь володіє знаннями специфіки розвитку дитини в умовах міжвікової взаємодії, уміє конструювати освітній процес з урахуванням взаємовпливу дітей різного віку, статевої приналежності, діагностувати хід розвитку дітей і вносити необхідні зміни до

змісту освітнього процесу.

При проведенні занять з декоративного малювання студенти знайомили дітей з петриківським розписом, розповідали їм, що петриківський розпис характеризується як рослинний, переважно квітковий. Він ґрунтується на уважному вивченні реальних форм місцевої флори та створенні на цій основі фантастичних неіснуючих у природі форм квітів. Як-от традиційна квітка «цибулька», схожа на розрізану навпіл цибулину; «кучерявка» з вигнутими пелюстками; крупні пластичні та дрібні листочки; тонесенькі, наче пухнасті пестики квітів; бутони на стеблі, виконані легкими уривчастими мазками; застосовуються мотиви садових (жоржини, айстри, тюльпани, троянди) та польових (ромашка, волошка) квітів, ягід (калина, виноград, полуниця). Для кольорового рішення характерне контрастне сполучення основних та додаткових кольорів з переваженням червоного і зеленого. На відміну від інших митців-художників, майстри Петриківки малюють відразу фарбами, без попереднього наміченого контуру. Віртуозність виконання досягається письмом за допомогою тоненького пензлика з котячої шерсті.

Ознайомлюючи дітей різновікової групи з технікою петриківського розпису, студенти дотримувались наступних рекомендацій: розглядання зразків та ілюстрацій супроводжувати запитаннями до дітей, читанням віршів та уривків з художніх творів, що сприятиме краще зрозуміти той чи інший образ та вдало і точно його відтворити; у повсякденному ознайомленні з творами народного мистецтва здійснювати поєднання цього процесу з читанням художньої літератури, працею, іграми, слуханням музики, самостійною художньою діяльністю; для дітей старшого віку (5-й і 6-й рік народження) подавали короткі історичні відомості про петриківський розпис, про технологію виготовлення та призначення виробів (посуд, шкатулки, меблі та ін.)

Готуючись до заняття студенти дотримувались наступних вимог до відбору предметів народного та декоративно-прикладного мистецтва: форма

предметів повинна бути доцільною; декоративне оформлення не повинно змінювати утилітарну форму предмета, а навпаки, виявляти і підкреслювати її; предмети декоративно-прикладного мистецтва повинні виражати національний характер, нести риси національних традицій.

На заняттях студенти допомагали дітям зрозуміти художній зміст твору; зрозуміти деякі принципи декоративно-прикладного мистецтва з його функціональним призначенням, співвідношенням матеріалу та форми.

З метою встановлення рівнів розвитку дитячої декоративної творчості та подальшої його корекції у роботі студенти використовували на практиці засоби діагностики. Так, наприклад, студентами була запропонована наступна методика відображення елементів українського петриківського розпису. Студенти показали дітям прийоми виконання українського петриківського розпису. Потім діти вправлялися в їх виконанні. На наступному занятті дітям пропонували з цих елементів (цибулина, кучерявка, бутон, листя) самостійно відтворити візерунок за мотивами петриківського розпису. По завершенні роботи студенти підраховували коефіцієнт відображення за формулою К=Р/n•100.

К – коефіцієнт відображення, Р – кількість відображених елементів розпису, n – загальна кількість елементів розпису, запропонованих дітям.

Наприклад, дітям різновікової групи було запропоновано намалювати елементи петриківського розпису: старшим дітям (6-й рік життя) – 5 елементів, середнім дітям (5-й рік життя) – 4 елементи і молодшим дітям (4-й рік життя) – 3 елементи. Після виконання завдання дивимось скільки елементів використала дитина кожної вікової групи і можемо підрахувати: К=4/5•100 – коефіцієнт відображення для дошкільника 6-го року життя 80%. К=3/4•100 – коефіцієнт відображення для дошкільника 5-го року життя складав 74%; К=1/3•100 – коефіцієнт відображення у дитини 4-го року життя склав 33.3%. Коефіцієнт відображення елементів українського петриківського розпису рахувався на кожну дитину різновікової групи. Враховуючи данні коефіцієнту відображення діти були поділені на підгрупи

для проведення наступного завдання.

Завдання наступної методики було: перевірити як діти різновікової групи можуть впізнавати предмети народного мистецтва. Для дітей організували гру під назвою: «Хто більше назве?», були запропоновані 10 предметів різноманітних видів українського мистецтва (скло, кераміка, народна іграшка, декоративний розпис, кружево). На питання вихователя дитина повинна вказати предмет і назвати його, наприклад: «Це килим».

Підрахувати коефіцієнт впізнавання предметів народного мистецтва треба так: К=Р/n•100, де К – коефіцієнт впізнавання предметів народного мистецтва, Р – кількість вірних відповідей, n – кількість запропонованих предметів.

Наприклад: дітям 6-го року життя запропонували 10 предметів народного декоративно-прикладного мистецтва, дітям 5-го року життя запропонували 7 предметів народного декоративно-прикладного мистецтва, дітям 4-го року життя – 5 предметів народного декоративно-прикладного мистецтва. Можемо підрахувати. Наприклад: дитина 6-го року життя правильно назвала 8 предметів народного декоративно-прикладного мистецтва з десяти запропонованих, тому К=8/10•100 и отримуємо коефіцієнт впізнання предметів народного мистецтва 80%. Дитина 5-го року життя назвала 5 предметів із семи запропонованих, тому К=5/7•100 и отримуємо коефіцієнт впізнання 74.1%. Дитина 4-го року життя назвали 3 предмета із п’яти запропонованих, тому К=3/5•100 и отримуємо коефіцієнт впізнавання 60%. Коефіцієнт впізнання предметів народного декоративно-прикладного мистецтва рахується на кожну дитину різновікової групи. Враховуючи данні коефіцієнту впізнання, діти були поділені на підгрупи для проведення наступного завдання. (Протокол експерименту додаток Л.).

Студенти також брали участь у підготовці до святкування 200-ї річниці Т. Г. Шевченка. З дітьми різновікової групи було проведено заняття за темою картини «Тече вода з під явора» (художника Компанець Микола). На початку заняття дітям запропонували пригадати день народження якого видатного

українця буде святкувати 9 березня вся Україна? Потім дітям різновікової групи було запропоновано прослухати вірш Т. Г. Шевченка «Тече вода з під явора», і відповісти на запитання: «Хто головні герої вірша?», «Опішить калину?», «Якого кольору в неї плоди?», «Опішить явір, «Якого кольору у нього листя?», «Якого кольору художник намалював річку?», «Які кольори передають спокійний настрій річки?».

Дітям 6-го і 5-го року життя запропонували намалювати калину і явір по пам'яті. Діти 4-го року життя в цей час роздивлялися з вихователем ілюстрації до вірша «Тече вода з під явора». Після завершення роботи діти 5-го і 6-го року життя за допомогою помічника вихователя розглядали альбом з малюнками Т. Г. Шевченка, а дітям 4-го року життя було запропоновано вихователя намалювати річку, яка тече з-під явора. Після закінчення роботи діти 4-го року життя приєдналися до дітей 5-го і 6-го року життя. Потім всі діти готували на стенді колективний колаж зі своїх робіт для виставки до дня народження Т. Г. Шевченка.

Враховуючи основні блоки, розроблені нами і представлені на репродуктивному етапі, студенти організували і провели заняття з малювання, ліплення і аплікації в різновікових групах ДНЗ, відповідно до програмних вимог (додаток Н). Наведемо приклади.

Тема: «Спогади про Новий рік» (6-й рік життя).

Мета**:** вчити малювати по пам’яті спогади про новорічні свята, використовувати усі кольори спектру, змішувати фарби; закріплювати уміння, використовувати пензель і нетрадиційні техніки малювання (ватяні паліччі).

Тема: «Новорічна ялинка» (5-й рік життя).

Мета: вчити передавати образ новорічної ялинки, вдосконалювати техніку малювання гуашшю та пензлем (гілки на ялинці), закріпити уміння користуватися ватяними паличками – прийом прикладання (гірлянда на ялинці); виховувати інтерес і бережне ставлення до природи, лісових дерев.

Тема: « Прикраси для ялинки» (4-й рік життя).

Мета**:** викликати інтерес дітей до новорічного свята, вчити малювати ялинкові прикраси (коло) різні за розміром, (маленькі, великі), використовувати пензлі з широким і тонкім ворсом для малювання.

На першому етапі заняття працювати з вихователем-студентом почали діти 6-го року життя і 5-го року життя. Діти 4-го року життя за допомогою та під наглядом помічника вихователя в той же час розглядають гірлянди на новорічній ялинці.

На початку заняття вихователь-студент звернувся до досвіду дошкільників дітей 6-го і 5-го років життя, до їх самостійних спостережень. Діти пригадали яке свято наближається? Без якого деревця воно не буває? Торкнувшись екологічного напряму, нагадали, що для природи корисніше, коли прикрашають у приміщені штучну ялинку. Діти пригадали художні твори відповідної тематики, діти 6-го року життя продемонстрували різні варіанти зображення ялинки, пригадали які бувають прикраси на ялинці та додали, що під ялинкою завжди бувають подарунки. Саме таку ялинку вихователь і запропонував їм зобразити. Вихованці 5-го року життя пригадали прийомом прикладання (за допомогою ватяних паличок) і вирішили зобразити новорічну красуню з музичної зали. Вона прикрашена різнокольоровими кулями. Діти 4-го року життя приєдналися до праці. Їм запропонували намалювати прикрашену ялину різнокольоровими кулями, використовуючи прийом прикладання (за допомогою ватяних паличок). Діти 5-го року життя, закінчивши роботи, прибрали свої місця та за допомогою помічника вихователя прикрасили своїми роботами групову кімнату. Діти 4-го року життя закінчили малювати і також, за допомогою вихователя приєдналися до дітей старших підгруп з метою оформлення групової кімнати до свята, та пораділи за свою гарну сумісну працю.

Наступний блок: студенти організували заняття з ліплення для трьох вікових груп за однією темою.

Тема: «Овочі на бабусиному городі» (6-й рік життя).

Мета**:** вчити передавати в ліпленні форми овочів (буряк, морква,

помідор), вдосконалювати вміння використовувати прийоми ліплення (розкачування, скачування, розплющення дрібних шматочків пальцями, забирати зайву глину стекою). Спонукати дітей складати композиції з виліплених овочів.

Тема: «Овочева сімейка» (5-й рік життя).

Мета: вчити обробляти пальцями шматочки пластиліну, використовувати прийоми розкатування, вміння з'єднувати частини (хвостик до моркви, хвостик до помідора), згладжувати поверхню вологим пальцем, прошкрябувати стекою.

Тема: «Сеньйор Помідор» (4-й рік життя).

Мета**:** вчити передавати в ліпленні ознаки предмету круглої форми (томат), вчити загострювати краї (хвостик томата) розкачаної форми, ділити пластилін на дві частини, вчити використовувати стеку.

Наприклад, на першому етапі заняття вихователь звернувся до досвіду дітей і їх самостійних спостережень і запропонував пригадати поїздку у село до бабусі і назвати овочі та фрукти, які ростуть на бабусиному огороді. Старші діти (6-й рік життя) і діти 5-го року життя назвали овочі та фрукти, які вирощують їх бабусі (томати, огірки, кабак, морква), дітям запропонували самостійно підготувати пластилін (6-й рік життя) і виліпити моркву, яблуко і томат, дітям 5-го року життя запропонували виліпити моркву, використовуючи прийом загострення, а молодшим дітям (4 рік життя) вихователь показав прийоми розкачування пластиліну круговими діями і разом з ними виліпив помідор. Молодші діти закінчили заняття і разом з помічником вихователя почали відбирати справжні овочі і фрукти для святкового столу. Старші діти (6-й рік життя) і діти 5-го року життя закінчили ліпити з пластиліну, склали в кошики овочі і фрукти, які ліпили молодші діти і запросили всіх до свята Урожаю.

Наступний блок: заняття з аплікації.

Тема: «Прикрасимо ляльковий посуд» (4-й рік життя).

Мета: вчити дітей складати візерунки з готових геометричних форм

(квадрат, коло), розташовувати їх симетрично на крузі, наносити клей на деталі візерунка та приклеювати їх, приумакувати серветкою.

Тема: «Чайний сервіз» (5-й рік життя).

Мета: вчити користуватися ножицями, вирізувати різні геометричні форми з паперу (коло, трикутник, квадрат), закріпити вміння користуватися клеєм: наносити на деталь візерунка і потім примазувати її на готову форму (чашка).

Тема: «Серветка для лялькового сервізу» (6-й рік життя).

Мета: вчити вирізувати предмети симетричної та асиметричної форми з паперу на квадратних і круглих формах складеного по діагоналі. Розвивати творчість.

На початку заняття вихователь пропонує дітям пригадати сюжет з казки «Матусина чашка», де дівчинка Даша розбила улюблену чашку з чайного сервізу і просить допомогти Даші зробити нову чашку. Діти 6-го та 5-го років життя починають працювати першими. Діти 5-й року життя вирізали круглі та квадратні форми для декоративного оформлення чашки, а старші (6-й рік життя) вирізали серветки для чайного сервізу. Діти 4-й року життя в цей час грали в ігровій кімнаті. Коли форми для посуду та серветки були готові, вихователь запропонував дітям 4-року життя скласти візерунки з готових геометричних форм і наклеїти на чашки.. По завершенню заняття всі діти подарували лялькам новий чайний сервіз.

Після заняття було проведено обговорювання на якому студенти зробили такі висновки:

– успіх заняття в різновіковій групі залежить від чітко продуманої структури й належної організації дитячого колективу;

– окрім обізнаності зі змістом нині чинних програм виховання і навчання дітей дошкільного віку для всіх вікових груп, слід пам'ятати про те, що діти створюють образи предметів і явищ, керуючись емоціями і власними враженнями, тому кожне заняття має бути емоційно забарвлене. Це підсилює дієвість формування образних уявлень та образного рішення, композицій з

малювання, ліплення, аплікацій;

– у результаті освоєння способів та прийомів створення предметів різної форми в малюнку й ліпленні в дітей виникають позитивні емоції, зацікавленість до роботи. Вони радіють, що можуть намалювати, виліпити зрозуміле всім зображення; з нетерпінням чекають занять, із задоволенням малюють і ліплять у вільний час;

– емоційна чуйність посилюється в ході оволодіння дітьми навичками й вміннями, тому доцільно протягом одного заняття поєднувати різний програмовий матеріал,чітко продумувати завдання для кожної підгрупи.

Таким чином на творчому (третьому) етапі ми забезпечували практичну реалізацію отриманих студентами знань, навичок та вмінь у середовищі дошкільного навчального закладу.

Отже, на формувальному етапі нашого дослідження була проведена цілеспрямована робота з підготовки майбутніх вихователів дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності в групах дітей з різновіковим складом, про що свідчить побудова і реалізація експериментальної моделі підготовки майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності дітей різновікової групи дошкільного навчального закладу, яка представлена нами у вигляді взаємозв'язаних структурних елементів, де цільовий комплекс процесу відображає тематику теоретичного, практичного і контрольного учбового матеріалу і включала розроблені нами: етапи (збагачувальний, репродуктивний і творчий), педагогічні умови (міждисциплінарна інтеграція нормативних дисциплін психолого-педагогічного циклу з фаховими дисциплінами професійно-художньої спрямованості; моделювання навчально-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи; занурення студентів в активну професійно-художню діяльність), форми і методи роботи (лекційні та практичні заняття, курсові роботи, екскурсії до художнього музею та художніх виставок, ділові ігри, семінари, аналіз навчального процесу, науково-дослідницька робота студентів під час практики), компоненти

(рефлексивний, креативний, організаторський), критерії (когнітивний, культурологічний, організаційно-творчий).

1.3. Порівняльна характеристика сформованих рівнів готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного закладу на констатувальному і заключному етапах експеримента

По закінченню формувального експерименту, який в експериментальній групі проводився впродовж трьох учбових років (2-3-4 курси, обсяг вибірки складав 150 студентів-респондентів) були проведені повторні зрізи за показниками критеріїв готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу, за методиками констатувального етапу експерименту. Результати завершальних зрізів наводилися в послідовності, аналогічній опису результатів констатувального етапу експерименту.

Як свідчать дані таблиці 2.6 на прикінцевому етапі експерименту відбулися значні зміни: так на констатувальному етапі експерименту по показнику готовності майбутніх вихователлів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу – обізнаність із психологічними, індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку були отримані такі данні: на високому рівні студентів експериментальної групи не опинилось, на достатньому рівні – 28,4% студентів, на середньому рівні – 23% студентів,на низькому – 41,9% студентів, у контрольній групі маємо такі данні: на високому рівні студентів контрольної групи не опинилось, на достатньому рівні – 27,6% студентів, на середньому рівні – 23,7% студентів,на низькому – 40,7% студентів.

На прикінцевому етапі експерименту по даному показнику маємо такі данні: на високому рівні виявлено – 11,2% (8) студентів ЕГ, тоді як у КГ 2,5%

(2) студентів, на достатньому рівні виявлено – 44,4% (33) студентів ЕГ і 30% (23) студентів КГ, на середньому рівні – 19,4% (14) студентів ЕГ і 30% (23) студентів КГ, на низькому рівні – 25%(19) ЕГ і 37,5% (28) КГ .

Як видно з рис.2.1. на прикінцевому етапі експерименту студенти експериментальної групи мають кращі показники ніж студенти контрольної групи. Ми вважаємо, що є результатом цілеспрямованої роботи педагогів вищого навчального закладу лекційні, семінарські заняття, дискусії, ділові ігри, бесіди, що сприяло розумінню студентів усієї важливості і необхідності своєї майбутньої професії. І що, в свою чергу, сприяло підвищенню знань студентів о фізіологічних, психологічних, індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку.

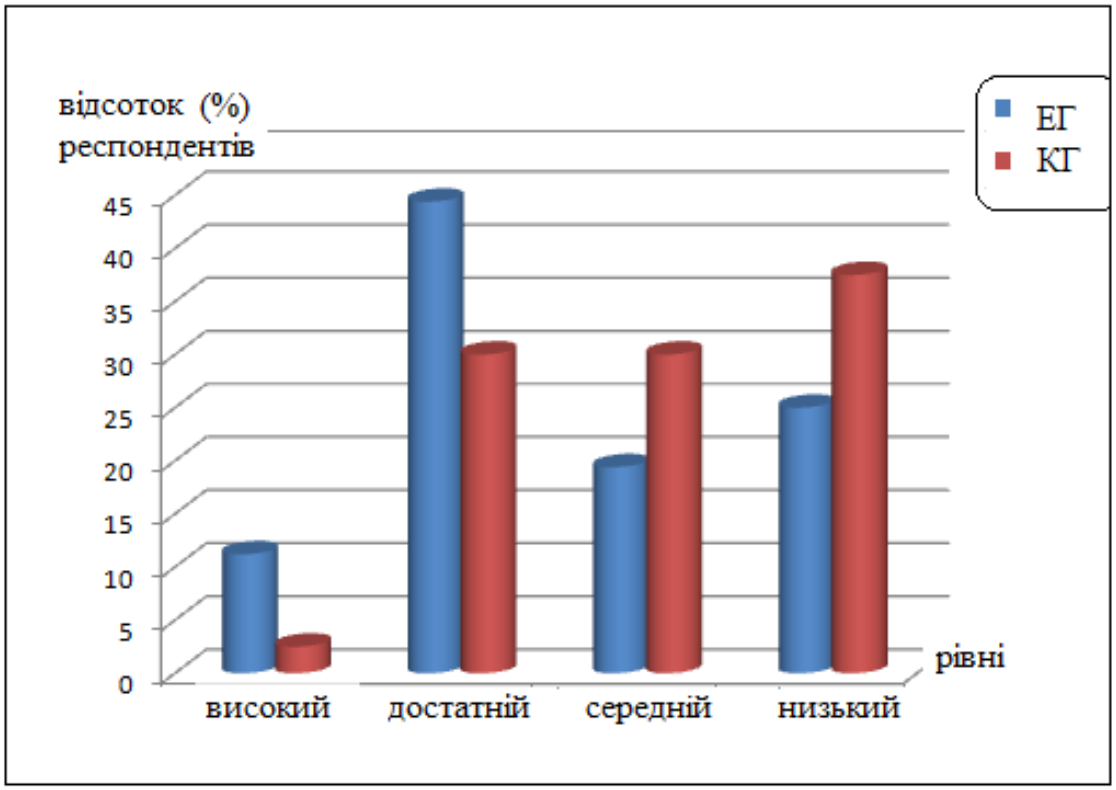

Рис.2.1. Порівняльна діаграма, що ілюструє рівень сформованості знань із психологічних, індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку у експериментальній (синій колір) та контрольній (червоний колір) групах на прикінцевому етапі педагогічного експерименту

Рівні готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу за критеріями з показниками на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту (у відсотках) **Таблиця 2.6**

Показники когнітивного критерію за рефлексивним компонентом	Рівні експерименту	Контрольна група 76 осіб				Експериментальна група 74 особи			
		Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
обізнаність із психологічними та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку	констатувальний	2,6	22,4	34,2	40,8	2,7	23	35,1	39,2
	прикінцевий	2,5	30	30	37,5	11,2	44,4	19,4	25
обізнаність із формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу	констатувальний	-	28,8	26,5	44,7	-	27	29,7	43,3
	прикінцевий	7,5	32,5	25	35	8,4	44,4	19,4	27,8

По наступному показнику – обізнаність із формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу на констатувальному етапі експерименту були отримані такі данні: в експериментальній групі на високому рівні не виявлено студентів, на достатньому рівні – 27% студентів,на середньому рівні – 24,3% студентів, на низькому рівні – 43,2% студентів. В контрольній групі мали такі данні: на високому рівні не виявлено студентів, на достатньому рівні – 28,9% студентів, на середньому рівні – 17,3% студентів, на низькому рівні – 44,6% студентів.

На прикінцевому етапі експерименту маємо кращі показники, а саме: на високому рівню виявлено – 8,4% (6) студентів ЕГ, тоді як у КГ 7,5% (6) студентів, на достатньому рівні – 44,4% (33) студентів ЕГ і 32,5% (24) студентів КГ, на середньому рівні – 19,4% (14) ЕГ и 25% (19) студентів КГ, на низькому рівні – 27,8% (21) студентів ЕГ і 35% (27) студентів КГ.

Діаграма, яка представлена на рис.2.2, наочно ілюструє той факт, що на прикінцевому етапі проведеного нами педагогічного експерименту, студенти експериментальної групи мають кращі показники. Це свідчить, що запропонована нами оригінальна методика організації навчального процесу дозволяє в більшій мірі оволодіти новими знаннями форм, методів та прийомів організації образотворчої діяльності, саме в різновіковій групі дошкільного навчального закладу. Отже, результат набуття практичного досвіду студентами під час проведення нашої дослідницької роботи є очевидним.

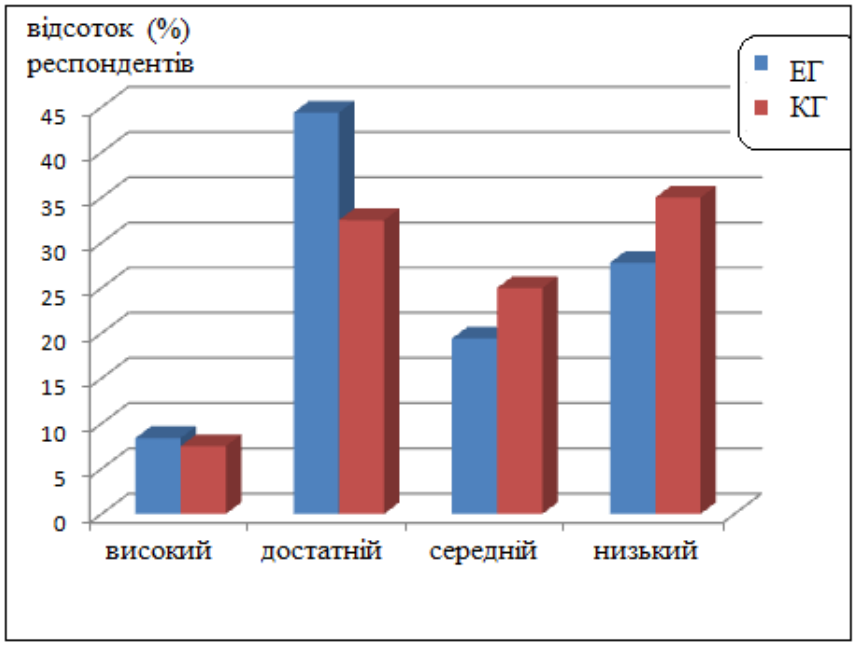

Рис.2.2. Порівняльна діаграма, що ілюструє рівень сформованості обізнаності із формами, методами і прийомами організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу у експериментальній (синій колір) та контрольній (червоний колір) групах на прикінцевому етапі педагогічного експерименту

Рівні готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу за критеріями з показниками на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту (у відсотках) (продовження) Таблиця 2.6

Показники культурологічного критерію за креативним компонентом	Рівні Експерименту	Контрольна група 76 осіб				Експериментальна група 74 особи			
		Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
обізнаність із творами світової та вітчизняної культури;	констатувальний	-	25	36,8	38,2	-	24,3	35,2	40,5
	прикінцевий	5	27,5	30	37,5	11,1	36,1	27,8	25
обізнаність з різними видами і жанрами мистецтва	констатувальний	-	23,7	36,8	39,5	-	21,7	35,1	43,2
	прикінцевий	2,5	25	37,5	35	13,8	38,9	25	22,3
розуміння і здатність аналізувати твори мистецтва	констатувальний	1,3	18,4	47,4	32,9	-	20,3	50	29,7
	прикінцевий	-	22,5	47,5	30	5,6	33,3	38,8	22,3
розуміння дитячих робіт, здатність бачити в них художній образ	констатувальний	1,3	32,9	42,1	23,7	-	29,7	45,9	24,4
	прикінцевий	5	32,5	42,5	20	11,2	38,9	30,5	19,4

Нами була проаналізована динаміка показника, що віддзеркалює культурологічний критерій, а саме, обізнаність майбутніх вихователів із творами світової та вітчизняної культури були виявлені зміни і в експериментальній і в контрольній групах, тому, на констатувальному етапі експерименту ми одержали такі результати у експериментальній групі: на високому рівні не виявлено студентів, на достатньому рівні – 24,3% студентів, на середньому рівні – 35,2% студентів, на низькому рівні 40,5% студентів. В контрольній групі мали такі данні: на високому рівні не виявлено студентів, на достатньому рівні – 25% студентів, на середньому рівні – 36,8% студентів, на низькому рівні 38,1% студентів.

Результати, які отримані на прикінцевому етапі експерименту дозволяють констатувати позитивну динаміку, а саме: на високому рівні опинилося – 11,1% (8) студентів ЕГ, студентів КГ – 5% (4), на достатньому рівні – 36,1% (27) студентів ЕГ і 27,5% (21) студентів, на середньому рівні – 27,8% (21) студентів ЕГ і 30% (23) студентів КГ, на низькому рівні – 25% (18) студентів ЕГ і 37,5% (28) студентів КГ. Цей факт наочно відображає діаграма рис.2.3.

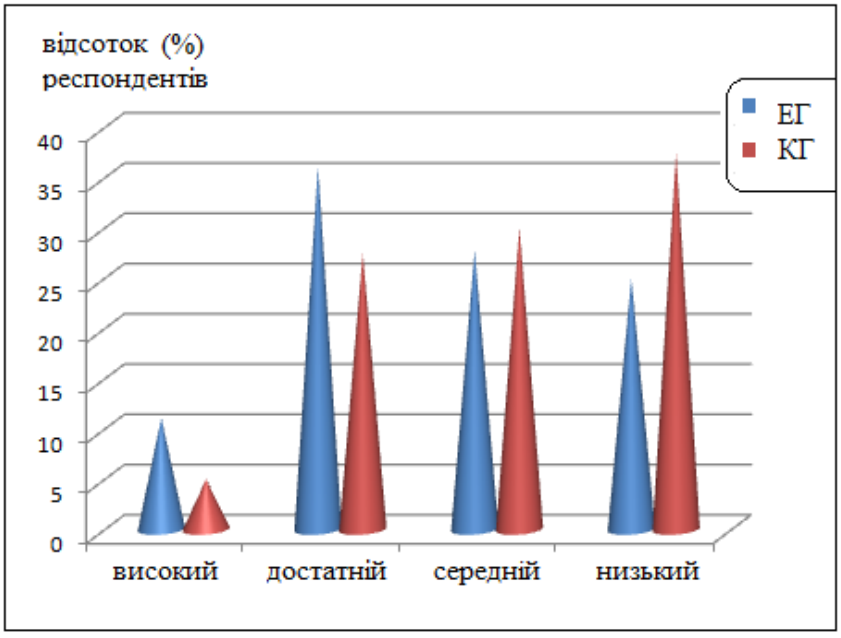

Рис.2.3. Порівняльна діаграма, що ілюструє рівень обізнаності майбутніх вихователів із творами світової та вітчизняної культури у

експериментальній (синій) та контрольній (червоний) групах на прикінцевому етапі о експерименту.

Отримані нами данні свідчать про те, що у студентів експериментальної групи підвищився інтерес до творів світової та вітчизняної культури, різниця між результатами експериментальної і контрольної груп обумовлена тим, що з експериментальною групою проводилась додаткова робота (заняття із спецкурсу, екскурсії до музеїв Одеси та Миколаєва, художніх виставок) з пошуку та вивчення необхідної інформації для практичних занять.

За показником обізнаність із різними видами і жанрами мистецтва на констатувальному етапі після статистичної обробки нами були отримані результати, які наочно ілюструє діаграма на рис.2.4. Далі наведемо пояснення.

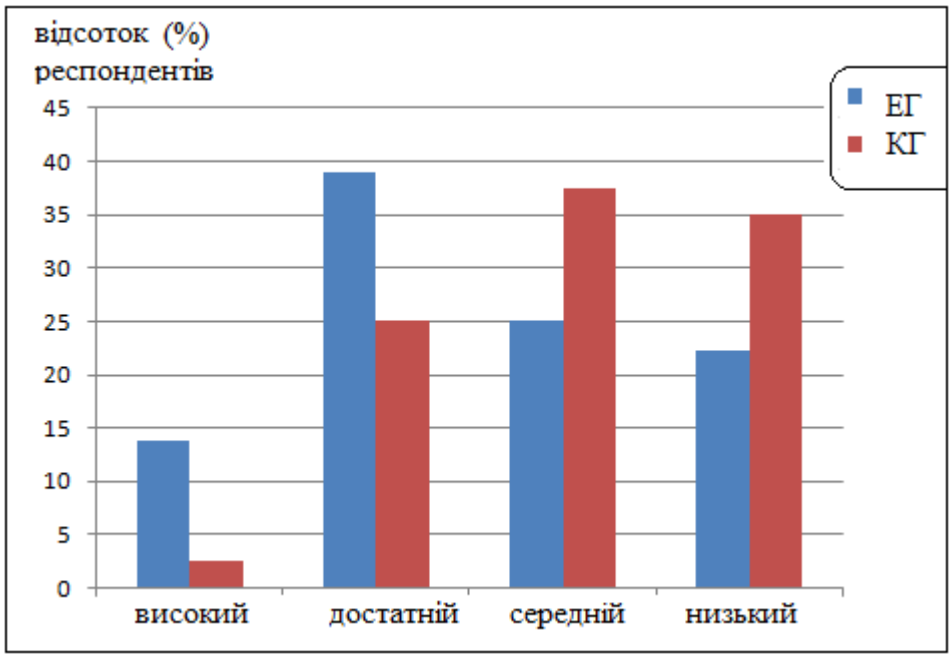

Рис.2.4. Порівняльна діаграма, що ілюструє рівень обізнаності із різними видами і жанрами мистецтва у експериментальній (синій) та контрольній (червоний) групах на прикінцевому етапі педагогічного експерименту

У експериментальній групі: на високому рівні не виявлено студентів,

на достатньому рівні – 21,7% студентів, на середньому рівні – 35,1% студентів, на низькому рівні – 43,2% студентів. В контрольній групі мали такі данні: на високому рівні не виявлено студентів, на достатньому рівні – 23,7% студентів, на середньому рівні – 36,8% студентів, на низькому рівні – 39,5% студентів.

На прикінцевому етапі експерименту маємо такі результати: на високому рівні знаходяться – 13,8% (10) ЕГ, студентів КГ – 2,5% (2), на достатньому рівні знаходиться – 38,9% (29) студентів ЕГ і 25% (19) студентів КГ, на середньому рівні – 25% (19) студентів ЕГ і 37,5% (28) студентів КГ, на низькому рівні – 22,3% (16) студентів ЕГ і 35% (27) студентів.

Отримані данні свідчать про те, що методика, яка була розроблена для експериментальної групи і яка включала в себе додаткові часи для навчання студентів ефективно вплинула на підвищення обізнаності студентів із видами і жанрами мистецтва.

Аналогічний результат отриманий нами щодо наступного показника – розуміння і здатність аналізувати твори мистецтва. Так, на констатувальному етапі були отримані наступні результати. Для експериментальної групи високий рівень підготовленості не виявив жодного зі студентів. Достатній рівень мали 20,3% студентів, середній - 50% студентів, низький - 29,7% студентів. Щодо студентів контрольної групи маємо наступні данні: на високому рівні освіченості за даним показником знаходилося 1,3% студентів, на достатньому - 18,4%, на середньому - 47,4%, на низькому рівні - 32,9% студентів.

Після реалізації нашої експериментальної моделі, тобто на прикінцевому етапі експерименту, була виявлена досить суттєве позитивне зростання показників, що відображає діаграма на рис.2.11. Отже, високий рівень мали – 5,6% (4) студентів ЕГ, на цьому рівні студентів КГ не виявлено; на достатньому рівні – 33,3% (25) студентів ЕГ і 22,5% (17) студентів КГ; на середньому рівні – 38,8% (29) студентів ЕГ і 47,5% (36)

студентів КГ; на низькому рівні – 22,3% (16) студентів ЕГ і 30% (23) студентів КГ.

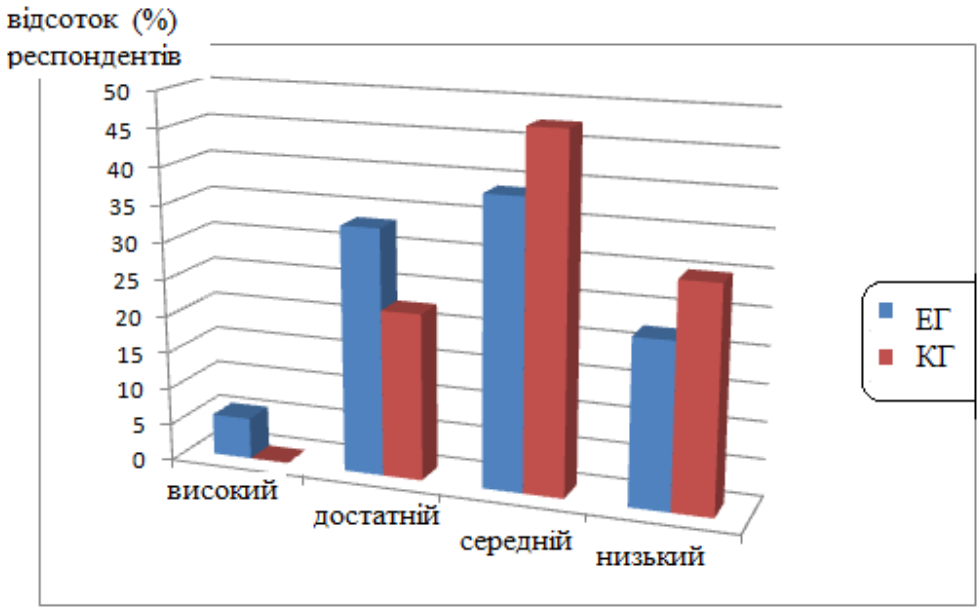

Рис.2.5. Порівняльна діаграма, що ілюструє зміну розуміння і здатність аналізувати твори мистецтва у експериментальній (синій) та контрольній (червоний) групах на прикінцевому етапі педагогічного експерименту.

Наступний показник – розуміння дитячих робіт, здатність бачити в них художній образ. На констатувальному етапі нами було виявлено в експериментальній групі: на високому рівні не виявлено студентів, на достатньому рівні - 29,7% студентів, на середньому рівні - 45,9% студентів, на низькому рівні - 24,4% студентів. В контрольній групі на високому рівні виявлено - 1,3% студентів, на достатньому рівні - 32,9% студентів, на середньому рівні - 42,1% студентів, на низькому рівні - 23,7% студентів.

На прикінцевому етапі нами отримано результати, які систематизуються у такий спосіб, що ілюструє порівняльна діаграма на рис.2.6 для контрольної та експериментальної груп. На високому рівні виявлено – 11,2% (8) студентів ЕГ і 5% (4) студентів КГ; на достатньому рівні – 38,9% (29) студентів ЕГ і 32,5% (25) студентів КГ; на середньому

рівні 30,5% (23) студентів ЕГ і 42,5%(32) студентів КГ; на низькому рівні виявлено – 19,4% (14) студентів ЕГ і 20% (15) студентів КГ.

Значне підвищення результатів експериментальної групи ніж контрольної свідчить про майстерність, обізнаність і виступає показником професійності майбутнього вихователя.

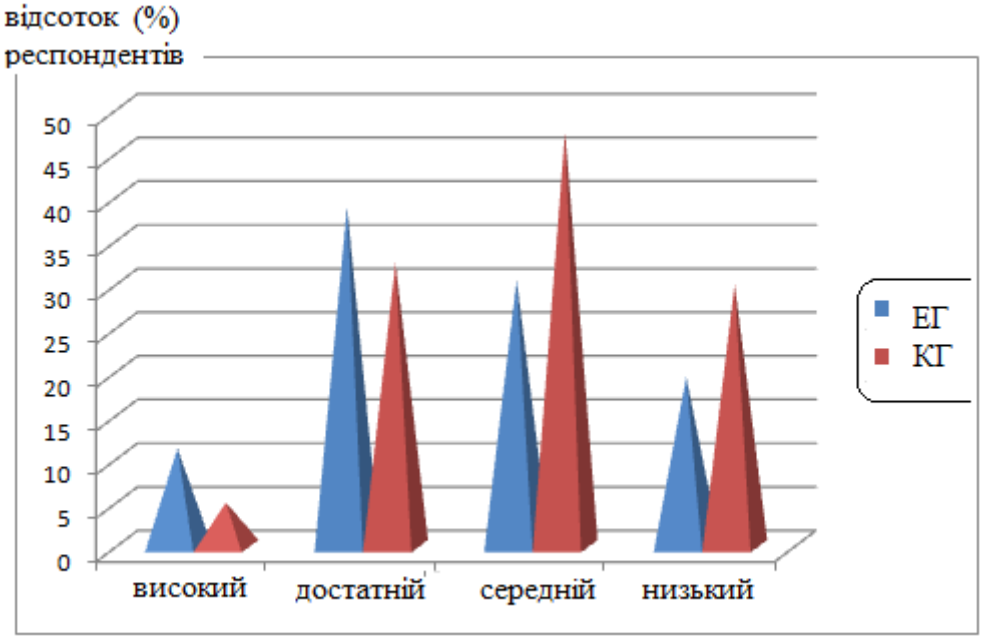

Рис.2.6. Порівняльна діаграма, що ілюструє динаміку показника розуміння дитячих робіт, здатність бачити в них художній образ у експериментальній (синій) та контрольній (червоний) групах на прикінцевому етапі педагогічного експерименту

Кількісний аналіз було проведено щодо з'ясування зміни такого показника, як «вміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку з образотворчої діяльності». Зокрема, на констатувальному етапі були отримані наступні результати. У експериментальній групі: на високому рівні зазначених вище умінь, виявлено у 4,1% студентів; на достатньому – 21,6% студентів, на середньому – 48,6% студентів, на низькому – 25,7% студентів. Щодо контрольної групі, то результати значно різнилися: на високому рівні виявлено – 5,2% студентів, на достатньому – 21,2%, на

середньому – 44,7%, на низькому – 28,9% студентів.

Після впровадження запропонованого нами підходу, тобто на прикінцевому етапі з'ясувалося, що високий рівень вмінь виявили – 13,8% (10) студентів ЕГ і 7,5% (6) студентів КГ; на достатній – 33,4% (25) ЕГ і 25% (19) студентів КГ; середній – 33,4% (25) студентів ЕГ і 40% (30) студентів КГ; низький – 19,4% (14) студентів ЕГ і 27,5% (21) студентів КГ (рис.2.7).

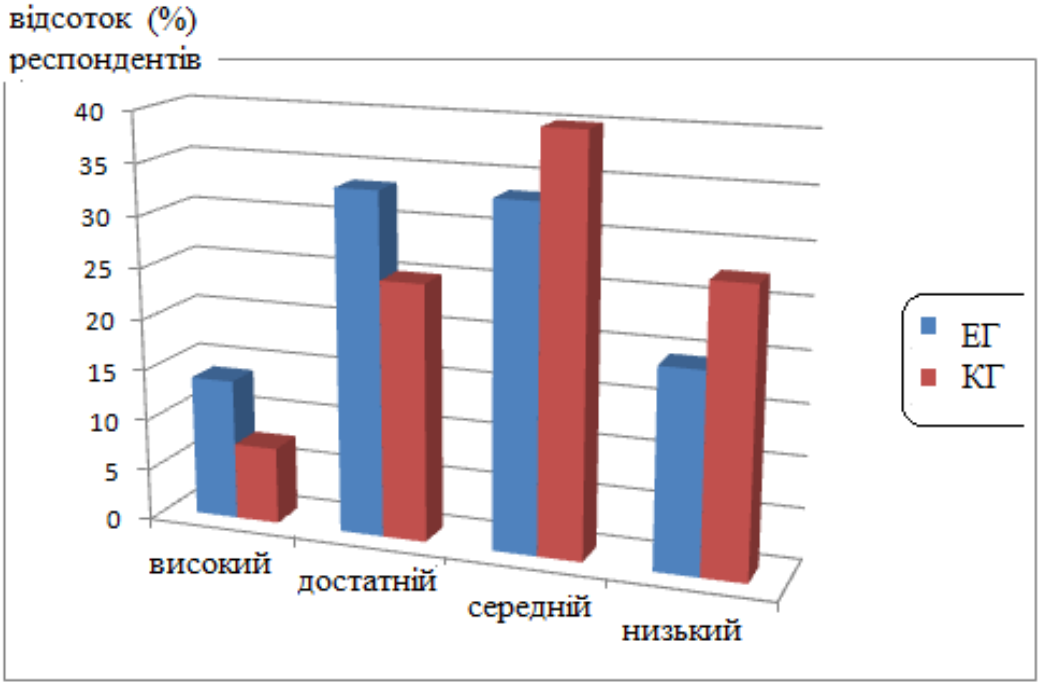

Рис.2.7. Порівняльна діаграма, що ілюструє динаміку показника «вміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку з образотворчої діяльності». в експериментальній (синій) та контрольній (червоний) групах на прикінцевому етапі педагогічного експерименту

Останнім показником, що характеризував готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми у різновікових групах дошкільного навчального закладу є «вміння використовувати в роботі інноваційні». Це одна з найважливіших характеристик за якою може бути оцінена спроможність майбутнього фахівця до вдосконалення власної

професійної майстерності. Отже, на констатувальному етапі нами були отримані наступні кількісні параметри (див.рис.2.8). У експериментальній групі: на високому рівні не виявлено було жодного зі студентів. Достатній рівень володіння цими уміннями проявили 28,4% студентів, середній – 29,7%, на низький – 41,9% студентів. Щодо контрольної групи, то результати дещо відрізнялися, хоча високий рівень умінь використання інноваційних технологій не виявив жоден зі студентів. Але достатньо цим показником характеризувалося 27,6% студентів. Середній рівень продемонструвало – 31,7% студентів, а низький – 40,7% студентів.

На прикінцевому етапі на високому рівні виявлено – 8,9% (7) студентів ЕГ і 5% (4) студентів КГ; на достатньому рівні – 41,1% (30) студентів ЕГ і 22,5% (17) студентів КГ; на середньому рівні – 22,2% (16) студентів ЕГ і 37,5% (28) студентів КГ; на низькому рівні виявлено – 27,8% (21) студентів ЕГ і 35% (27) студентів КГ .

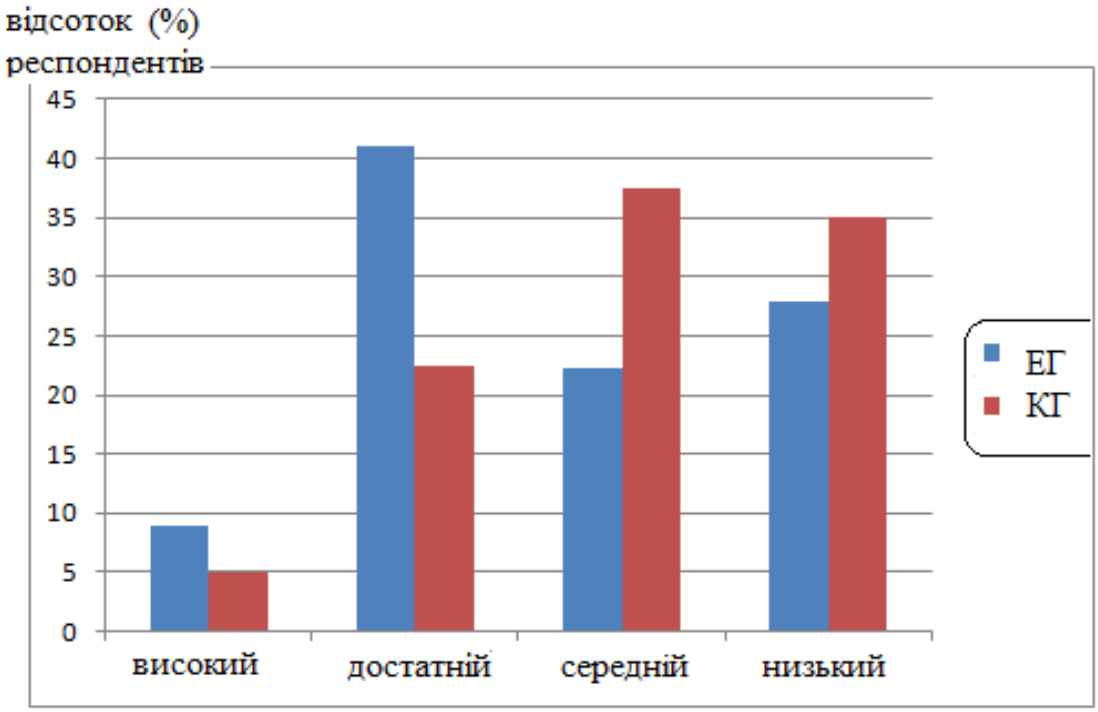

Рис.2.8. Порівняльна діаграма, що ілюструє динаміку показника «вміння використовувати у роботі інноваційні технології». у експериментальній (синій) та контрольній (червоний) групах на прикінцевому етапі педагогічного експерименту.

Рівні готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу за критеріями з показниками на констатувальному і прикінцевому етапахексперименту (у відсотках) продовження Таблиця 2.6

Показники організаційно-творчого критерію за організаторським компонентом	Етапи есперименту	Контрольна група 76 осіб				Експериментальна група 74 особи			
		Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
вміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку з образотворчої діяльності,	констатувальний	5,2	21,2	44,7	28,9	4,1	21,6	48,6	25,7
	прикінцевий	7,5	25	40	27,5	13,8	33,4	33,4	19,4
вміння використовувати у роботі інноваційні технології	констатувальний	-	27,6	31,7	40,7	-	28,4	29,7	41,9
	прикінцевий	5	22,5	37,5	35	8,9	41,1	22,2	27,8

На прикінцевому етапі було проведено порівняльне обстеження сформованості рівнів готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного закладу в експериментальній і контрольній групах. Порівняльні дані констатувального (КЗ) і прикінцевого (ПЗ) зрізів подано в таблиці.

Таблиця

Динаміка сформованості рівнів готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного закладу на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту (у%)

Група	Рівні готовності							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	КЗ	ПЗ	КЗ	ПЗ	КЗ	ПЗ	КЗ	ПЗ
Експериментальна	2,8	11,7	24,3	47,9	39,1	28,7	33,8	11,7
Контрольна	2,6	5,3	25	27	35,6	35,9	36,8	31,8

Як бачимо з таблиці, в ЕГ відбулися суттєві позитивні зміни. Високого рівня досліджуваної готовності в ЕГ досягли – 11,7% студентів (було 1,7%), КГ – 5,3% (було 2,5%), достатній рівень виявлено у 47,9% майбутні вихователі ЕГ (було 24%) та 27% (було 25,1%) у КГ, на середньому рівні досліджуваної готовності стало в ЕГ – 28,7% (було 39,5%) і 35,9% (було 36,2%) у КГ; низький рівень готовності до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи виявили 11,7% (було 34,8%) студентів ЕГ і 31,8% (було 36,2%) у КГ

Підводячи підсумок результатів проведеного нами кількісного аналізу показників, що характеризують готовність майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу, слід зауважити наступне. Перше. Очевидним є зростання цих

показників після завершення педагогічного експерименту. Це ілюструє графік, представлений на рис.2.8, де показано на скільки змінився останній показник («вміння використовувати у роботі інноваційні технології») на початку та наприкінці експерименту. Ці данні свідчать про необхідність та важливість використання інноваційних технологій в процесі навчання майбутніх вихователів різновікової групи. Тут можуть бути використані різні форми, а саме, підготовка презентацій при знайомстві з роботами художників, розробка сайтів, розробка фрагментів занять, підготовка рефератів, докладів для практичних занять тощо.

Друге. Порівняльний аналіз результатів у контрольній та експериментальних групах (що ілюструють діаграми рис.2.1-2.8) дозволяє виокремити найбільш впливові на інтегральну характеристику («Готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу») показники.

А отже, і запропонувати напрямок формування дієвих методик на позитивно орієнтовану динамічну зміну цих показників. Між іншим, порівняння відсотку студентів на констатувальному та прикінцевому етапах проведення педагогічного експерименту, що ілюструє наприклад, рис.2.9, дозволяє зробити наступні пропозиції.

Так, впровадження запропонованої методики, відкриває можливість не лише збільшити кількість студентів, які виявляють високий рівень готовності (у ЕГ цей показник збільшився на 8,9%, у КГ на 5%), але й кількість студентів з достатнім рівнем збільшилася на 12,7% у ЕГ. А середній і низький рівень освіченості у ЕГ скоротився на 7,5% та 14,1% відповідно. Цей факт є незаперечним і дозволяє констатувати, що запропонована нами методика орієнтована не лише на т.зв. «відмінників», але й на тих, кого викладачі оцінюють, як «середняків».

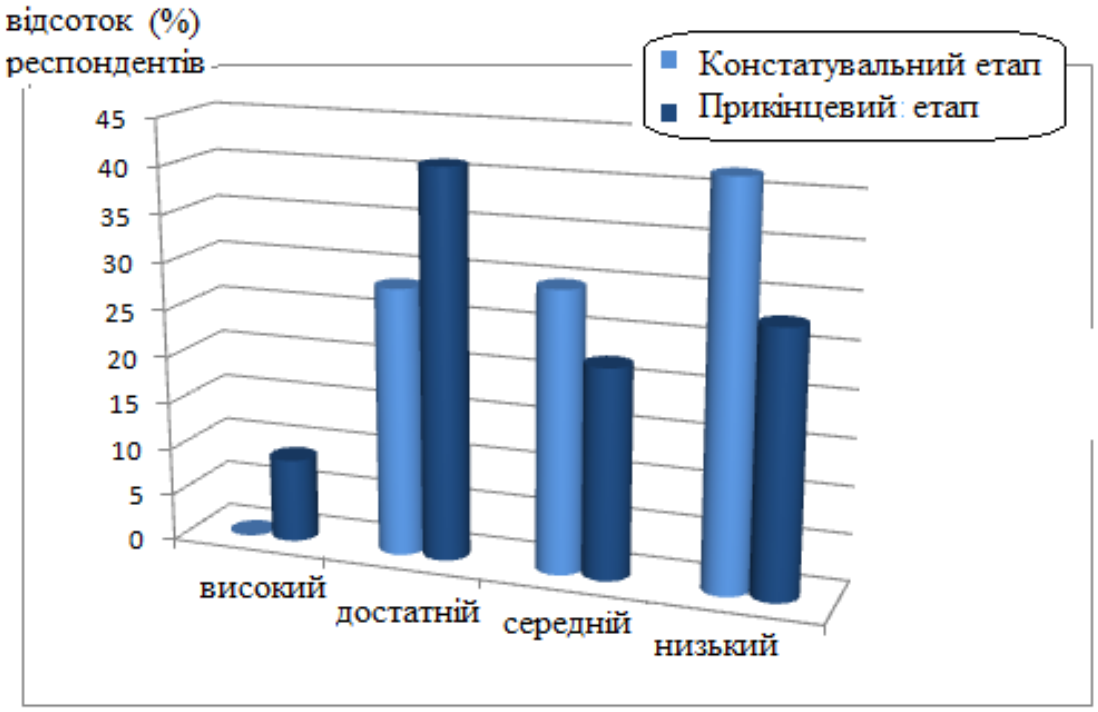

Рис.2.9. Порівняльна діаграма для студентів експериментальної групи, що ілюструє динаміку показника «вміння використовувати у роботі інноваційні технології». на констатувальному та прикінцевому етапі педагогічного експерименту

Третє. Процес проведення статистичного аналізу дозволив з'ясувати той мінімально припустимий обсяг вибірки респондентів (учасників експерименту), який дозволяє виявити тенденцію щодо висновків по генеральній сукупності з похибкою до 5%.

Четверте. Отже, на підставі аналізу результатів отриманих після проведення формувальної стадії педагогічного експерименту щодо формування готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу, нами було з'ясовано, що як в експериментальній, так і в контрольній групах результати значно змінилися. Але виникає питання чи є зазначена нами позитивна динаміка результатом впровадження нами обраних оригінальних форм і методів залучення студентів до різних методів та прийомів, що має важливе значення для майбутньої професійної діяльності майбутнього

вихователя чи це є результатом випадкового співпадіння? А можливо, що ефективність цього процесу сприяли також визначені нами напрямки роботи на формувальному етапі дослідження, оскільки прикінцевий зріз проводився на старших курсах і після проходження студентами педагогічної практики, де вони мали можливість застосувати одержані в університеті знання й уміння.

П'яте. Для визначення достовірності отриманих даних, нами було використано λ – критерій Колмогорова-Смірнова. Цей статистичний метод використовують для зіставлення емпірично отриманих розподілів. Зазначений критерій дозволяє не лише знайти точку, де сума накопичених розбіжностей між розподілами є максимальною, але оцінити достовірність цієї розбіжності, тобто оцінити ймовірність впливу випадкового фактору на результати статистичного аналізу.

Згідно до формалізму цього підходу, нами було висунуто статистичну гіпотезу H_0: різниця між двома розподілами не є достовірною (зважаючи на точку максимально накопиченої розбіжності між ними), тобто емпіричний розподіл рівнів досліджуваної готовності в КГ та ЕГ не відрізняється, тобто величина критерію λ не є значущою. Повністю алгоритм розрахунку λ при зіставленні розподілів КГ та ЕГ наведено в роботі [*В.В.Ковальчук, Л.В.Долинская, А.М.Клименко. Введение в теорию информационно-измерительных систем. Применение статистических методов // Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, - 2011. - 102 с.]*.

Розрахунки критерію λ здійснювалися за формулою:

$$\lambda = d_{\max} \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}\ , \qquad (2.1)$$

де n_1 - кількість спостережень у виборці КГ,

n_2 – кількість спостережень в ЕГ,

d_{max} - найбільша абсолютна різниця.

За результатами проведених розрахунків ми одержали:

$$\lambda = 0{,}127 \cdot \sqrt{\frac{76 \cdot 74}{76 + 74}} = 0{,}77$$

Для рівня статистичної значущості (див. таблицю рівнів значущості розбіжностей між двома розподілами [Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. – СПб.: ООО «Речь», 2000. – С. 329], для величини p = 0,999 параметр $\lambda_{кр}$ дорівнює 1,12. Проведені нами розрахунки засвідчили, що $\lambda_{емп}$ має величчину 0,77. Тобто, $\lambda_{кр} > \lambda_{емп}$, що підтверджує гіпотезу H_0. У зв'язку з тим, що розподіл студентів за рівнями готовності в КГ та ЕГ на констатувальному етапі співпадав, ми доходимо висновку щодо правильності розподілу груп на контрольні та експериментальні.

Аналізуючи одержані результати внаслідок проведення експериментальної роботи, ми дійшли висновку що показники за всіма визначеними нами критеріями значно змінилися в експериментальній групі, де проводилася цілеспрямована робота щодо формування готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу (визначимо її, як інтегральна ознака, і позначимо літерою ***D***). Щодо показників рівнів сформованості зазначених компонентів готовності студентів до формування визначеної нами інтегральної ознаки ***D*** у контрольних групах, в яких така робота не проводилася, то зазначимо, що вони також змінилися на краще, проте ці зміни, на відміну від показників експериментальної групи, не є суттєвими, як це наочно ілюструють діаграми на рис. 2.1-2.9.

Як видно з цих діаграм, а також доповнюючи наведенні у таблицях 2.7 та 2.8 результати кількісних оцінок, зробимо наступні висновки. Так, на **високому** рівні показник за когнітивним компонентом, який становить 11,1% в ЕГ і 5% у КГ (на констатувальному етапі – 2% ЕГ і 2% КГ), за культурологічним компонентом – 12,2% в ЕГ та 6,4% у КГ (на констатувальному етапі – 4,1% студентів ЕГ і 3,2% КГ), за організаційно-творчим компонентом 12% в ЕГ і 6,4% в КГ (на констатувальному етапі – 0% ЕГ та 1,5 % КГ).

На достатньому рівні було одержано наступні результати: за когнітивним компонентом, показник становить 44,2% в ЕГ і 31,6% у КГ (на констатувальному етапі – 24,6% ЕГ і 25,3% КГ), за культурологічним компонентом – 34% в ЕГ та 25,6% у КГ (на констатувальному етапі – 23,7% студентів ЕГ і 24,3% КГ), за організаційно-творчим компонентом 35,5% в ЕГ і 24% в КГ (на констатувальному етапі – 23,3% ЕГ та 25,7 % КГ).

.

Таблиця 2.7

Порівняльні данні сформованих рівнів готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільного закладу на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту за критеріями (у%)

Рівні сформованості	**Етапи експ-ту**	**Критерії**					
		Когнітивний **($К_1$)**		*Культурологічний* **($К_2$)**		*Організаційно-творчий* **($К_3$)**	
		КГ(%)	**ЕГ(%)**	**КГ(%)**	**ЕГ(%)**	**КГ(%)**	**ЕГ(%)**
Високий	прикінц	**5**	**11,1**	**4,5**	**12,2**	**6,4**	**12**
	конст	**2**	**2**	**4,1**	**3,2**	**1,5**	**0**
Достатній	прикінц	**31,6**	**44,2**	**25,6**	**34**	**24**	**35,5**
	конст	**25,3**	**24,6**	**24,3**	**23,7**	**25,7**	**23,3**
Середній	прикінц	**28,6**	**21,2**	**41,2**	**31,5**	**38**	**33,5**
	конст	**31,1**	**32,3**	**39,3**	**41,1**	**38,3**	**45,2**
Низький	прикінц	**34,8**	**23,5**	**28,7**	**22,3**	**31,6**	**19**
	конст	**41,6**	**41,1**	**32,3**	**32**	**34,5**	**31,5**

На середньому рівні результати за когнітивним компонентом, показник становить 21,2% в ЕГ і 28,6% у КГ (на констатувальному етапі – 32,3% ЕГ і 31,1% КГ), за культурологічним компонентом – 31,5% в ЕГ та 41,2% у КГ (на констатувальному етапі – 41,1% студентів ЕГ і 39,3% КГ), за організаційно-

творчим компонентом 33,5% в ЕГ і 38% в КГ (на констатувальному етапі – 45,2% в ЕГ і 38,3% в КГ).

На низькому рівні компоненти розподілилися в такий спосіб: за когнітивним компонентом, показник становить 23,5% в ЕГ і 34,8% у КГ (на констатувальному етапі – 41,1% ЕГ і 41,6% КГ), за культурологічним компонентом – 22,3% в ЕГ та 28,7% у КГ (на констатувальному етапі – 32% студентів ЕГ і 32,3% КГ), за організаційно-творчим компонентом 19% в ЕГ і 31,6% в КГ (на констатувальному етапі – 31,5% в ЕГ і 34,5% в КГ).

Аналізуючи середньоарифметичні дані за результатами формувального експерименту, ми дійшли висновку, що після проведення експериментальної роботи з майбутніми фахівцями з дошкільного виховання щодо формування в них готовності до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу, відбулися значні зміни.

Порівняльні середньоарифметичні дані подано в таблиці 2.8. Як бачимо з таблиці 2.8 та 2.7, а також діаграм, що наведені на рис.2.1-2.9, показники рівнів сформованості готовності майбутніх вихователів дошкільної освіти на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту змінилися. Зауважимо, що в ЕГ, де здійснювалася цілеспрямована робота з формування зазначеної готовності, показники значно вищі, ніж КГ, в якій така робота не проводилася. Так, показники на **високому** рівні в ЕГ збільшилися на 20,8% (у КГ – на 1%), на **достатньому** рівні в ЕГ показники збільшилися на 39% (у КГ – на 4%), на **середньому** рівні показники в ЕГ зменшилися на 22,4% (у КГ вони збільшилися на 5%) і на низькому рівні показники в ЕГ зменшилися на 37,4% (у КГ - зменшилися на 10 %).

Таблиця 2.8

Різниця (у відсотках) між показниками рівнів готовності майбутніх вихователів дошкільної освіти щодо формування в них готовності до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу за результатами педагогічного експерименту (різниця між значеннями на констатувальному та прикінцевому етапах)

Рівні	Високий рівень (%)			Достатній рівень (%)			Середній рівень (%)			Низький рівень (%)		
Критерії	**К1**	**К2**	**К3**	**К1**	**К2**	**К3**	**К1**	**К2**	**К3**	**К1**	**К2**	**К3**
ЕГ	+ ***9,1***	+ ***9,0***	+ ***12***	+ ***19,8***	+ ***10,3***	+ ***12,2***	+ ***19,6***	- ***9,6***	- ***11,7***	- ***17,6***	- ***9,7***	- ***12,5***
КГ	+ ***3***	+ ***0,4***	+ ***4,9***	+ ***6,3***	+ ***1,3***	- ***1,7***	- ***2,5***	+ ***1,9***	- ***0,3***	- ***6,8***	- ***3,6***	- ***2,9***

* Знак «+» означає збільшення показника, а знак «-» - його зменшення**.**

З огляду на усе вищезазначене, ми дійшли висновку, що цілеспрямована, спеціально організована робота зі студентами під час вивчення спецкурсів та проходження педагогічної практики в дошкільних закладах значно впливає на формування готовності в майбутніх вихователів щодо підготовки до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільних навчальних закладах.

Висновки з розділу ІІ

Для досягнення мети, що поставлена на етапі експериментального дослідження необхідно було вирішення наступних завдань:

- розробити критерії і показники готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного закладу;

- визначити методику діагностики відмічених критеріїв з показниками, яка забезпечить отримання надійних і достовірних даних в умовах експериментальної роботи;

- визначити і узагальнити емпіричні дані за виділеними показниками і схарактеризувати рівні готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу.

1. На першому етапі констатувального дослідження було проведено анкетування студентів, яке виявило, що студенти мають недостатній рівень необхідних знань, вмінь та навичок, що викликало відсутністю навчальної і методичної літератури з досліджуваної проблеми, невмінням раціонально організовувати самоосвіту, слабкою орієнтацією навчальних дисциплін вищого навчального закладу на різновіковий склад дошкільних установ.

2. На другому етапі констатувального дослідження був визначений існуючий рівень готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу. Були підібрані діагностичні методики для визначення особливостей усвідомлення майбутніми фахівцями суті своєї професійної діяльності, чинників, що впливають на її результати.

3. Відповідно до теоретичного дослідження суті і структури готовності майбутніх фахівців були виділені критерії з показниками оцінки рівня готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу: когнітивний критерій з показниками (знання психологічних, індивідуальних особливостей дітей

дошкільного віку; знання форм, методів та прийомів організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу); культурологічний критерій з показниками (обізнаність з художніми творами світової та вітчизняної культури; обізнаність з різними видами і жанрами мистецтва; вміння аналізувати твори мистецтва і роботи дітей з образотворчої діяльності, бачити в них художній образ); іорганізаційно-творчий критерій з показниками (уміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку, уміння використовувати в роботі інноваційні технології).

4. На основі виявлених нами критеріїв з показниками ми визначили рівні готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу: високий, достатній, середній, низький.

5. Для аналізу та підтвердження достовірності результатів констатувального експерименту серед студентів був застосований багатофункціональний статистичний критерій φ^* – кутове перетворення Фішера, з метою порівняння відсоткової частки досліджуваних у експериментальних групах із високим, достатнім, середнім та низьким рівнями готовності майбутніх фахівців до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу з відсотковою часткою досліджуваних у контрольних групах, які характеризуються тими ж рівнями. В КГ на високому рівні було виявлено – 2,5% студентів, на достатньому – 25,1%, на середньому – 36,2% студентів і на низькому – 36,2%. В ЕГ на високому рівні було виявлено – 1,7% студентів, на достатньому – 24%, на середньому – 39,5% студентів і на низькому – 34,8%.

6. За результатами констатувального експерименту було розроблено модель підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу, яка включала в себе: педагогічні умови, етапи для проведення формувального

експерименту: збагачувальний, репродуктивний, творчий.

На підготовчому (першому) етапі було встановлено інтегративні курси дисциплін гуманітарної, природничо-наукової, професійної та практичної підготовки, що складали цикл професійної та практичної підготовки та передбачали наявність знань студентів з психолого-педагогічних дисциплін та їх взаємозв'язок.

На навчальному (другому) етапі було здійснено моделювання навчальних ситуацій, спрямованих на засвоєння студентами методики керівництва зображувальною діяльністю у роботі з дітьми різновікових груп.

На завершальному (третьому) етапі було перевірено, як відбувається забезпечення практичної реалізації отриманих знань, умінь та навичок у середовищі дошкільного навчального закладу, що є важливим аспектом підготовки студентів до організації образотворчої діяльності дітей.

На прикінцевому етапі дослідження був визначений метод оцінювання та критерій погодження: метод Колмогорова-Смірнова. Було доведено, що в ЕГ, де здійснювалася цілеспрямована робота з формування зазначеної готовності, показники значно вищі, ніж КГ, в якій така робота не проводилася показники були наступними: в експериментальній групі високий рівень збільшився з 1,7% до 11,7%, достатній – із 24% до 47,9%, на середньому стало 39,5% (було 28,7%) на низькому залишилося 11,7% (було 34,8%). У контрольній групі високого рівня досягли 5,3% студентів (було 2,5%), достатнього – 27% (було 25,1), середнього 35,9% (було 36,2%), низький рівень зберігся у 31,8% студентів (було 36,2%).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і практичне вирішення наукової проблеми підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи, що дозволило обґрунтувати і побудувати модель забезпечення цього процесу, визначити та експериментально перевірити педагогічні умови.

1. Визначено сутність і структуру феномена «готовність майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових груп дошкільних навчальних закладів» як інтегральне особистісне утворення, результат процесу засвоєння майбутніми фахівцями системи знань, умінь і навичок професійно-художньої спрямованості щодо роботи з дітьми різного віку з образотворчої діяльності в дошкільних навчальних закладах.

2. Уточнено поняття «різновікова група», що розуміється як соціально організоване групове об’єднання дітей різного дошкільного віку (від молодшого до старшого), яке має спільний освітній простір (групова кімната), одного вихователя і помічника вихователя; спільні кімнати для занять, ігор, харчування, умивання, роздягання, спільне обладнання, іграшки; створюється можливість для спілкування, обміну досвідом старших дітей з молодшими; взаємодопомоги і взаємонавчання, виховання гуманних взаємовідносин у різновіковому колективі дітей з урахуванням основних принципів комплектування: вікових ознак, індивідуальних особливостей розвитку дітей та родинних зв’язків. «Організація образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи» розглядається як взаємодія вихователя і дітей різного віку на заняттях з образотворчої діяльності з метою навчання їх малювання, ліплення, аплікації; вміння сприймати й аналізувати твори мистецтва, що регулюється встановленим режимом і умовами роботи дошкільного навчального закладу.

3. Визначено структуру готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи, що містить три

взаємопов'язаних компоненти (рефлексивний, креативний, організаторський). Критеріями і показниками готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи було обрано: когнітивний (знання психологічних, індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку; знання форм, методів та прийомів організації образотворчої діяльності в різновіковій групі дошкільного навчального закладу), культурологічний (обізнаність з художніми творами світової та вітчизняної культури; обізнаність з різними видами і жанрами мистецтва; вміння аналізувати твори мистецтва і роботи дітей з образотворчої діяльності, бачити в них художній образ) і організаційно-творчий (уміння планувати роботу в усіх вікових групах відповідно до вимог програми виховання й навчання дітей дошкільного віку; вміння використовувати в роботі інноваційні технології); рівні готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи (високий, достатній, середній, низький).

4. Визначено й обґрунтовано педагогічні умови готовності майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах: міждисциплінарна інтеграція нормативних дисциплін психолого-педагогічного циклу з фаховими навчальними дисциплінами професійно-художньої спрямованості**;** моделювання навчально-професійних ситуацій, спрямованих на організацію образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи; занурення студентів в активну професійно-художню діяльність.

5. На констатувальному етапі експерименту в КГ на високому рівні було виявлено – 2,5% студентів, на достатньому – 25,1%, на середньому – 36,2% студентів і на низькому – 36,2%. В ЕГ на високому рівні було виявлено – 1,7% студентів, на достатньому – 24%, на середньому – 39,5% студентів і на низькому – 34,8%.

6. Для проведення формувального етапу експерименту побудовано й апробовано модель і експериментальну методику підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікових

груп, яка передбачала проведення цілеспрямованої роботи, що відбувалася поетапно (збагачувальний, репродуктивний, творчий) із упровадженням педагогічних умов. Метою збагачувального етапу було озброєння студентів системою знань із психолого-педагогічних і фахових навчальних дисциплін і спецкурсу «Організація образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи в дошкільному навчальному закладі». Формами навчання виступили лекції і практичні заняття психолого-педагогічного, мистецтвознавчого напрямів, написання рефератів, курсових робіт, екскурсії до художнього музею, виставок майстрів образотворчого мистецтва тощо.

Репродуктивний етап мав за мету набуття практичних умінь і навичок, професійного досвіду для вирішення завдань організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи. Застосовувалися такі форми навчання, як аналіз конспектів занять, складання анотацій до художніх картин, декоративних виробів, програм ДНЗ, виготовлення портфоліо, проведення ділових ігор.

На творчому етапі здійснювалося занурення студентів в активну професійно-художню діяльність і застосування набутих знань, умінь і навичок під час проходження педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах. На цьому етапі проводилася науково-дослідна робота в різновікових групах ДНЗ, організація виставок робіт студентів і дітей різновікової групи, розробка презентацій і сайтів, проведення методичних об’єднань і створення гуртків для дітей та їхніх батьків з образотворчої діяльності.

7. Встановлено, що впровадження моделі та методики підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу дозволило досягти позитивних змін у рівнях готовності студентів експериментальної групи порівняно з контрольною. Так, в експериментальній групі високий рівень збільшився з 1,7% до 11,7%, достатній – із 24% до 47,9%, на середньому стало 39,5% (було 28,7%) на низькому залишилося 11,7% (було 34,8%). У контрольній групі високого рівня досягли 5,3% студентів (було 2,5%), достатнього – 27% (було

25,1), середнього 35,9% (було 36,2%), низький рівень зберігся у 31,8% студентів (було 36,2%).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності дітей у різновікових групах дошкільного навчального закладу. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні методів, прийомів і засобів підготовки фахівців до організації образотворчої діяльності з дітьми різновікової групи в системі підвищення кваліфікації педагогів дошкільної освіти.

.

Література

1. Аванесова В. Н. Воспитание и обучение в разновозрастной группе / В. Н. Аванесова. – М., 1979.

2. Адольф В. А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя / В. А. Адольф // Педагогика – 1998. – №1. – С. 72-75.

3. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя: [монография] / Красноярский Гос. университет / В. А. Адольф. – Красноярск: КрГУ, 1998. – 286 с.

4. Алексеев С. С. О цвете и красках / С. С. Алексеев. – М.: Изд. «Искусство», 1962.

5. Аркин Д. Е. Образы архитектуры и образы скульптуры / Д. Е. Аркин. – М.: «Искусство», 1990. – 400 с.

6. Аркин Е. А. Ребенок в дошкольные годы / Е. А. Аркин : под ред. А. В. Запорожца и В. В. Давыдова. – М. : «Просвещение», 1967. – 445 с.

7. Арушанов А. Г., Вавилова Е. М. Обучение детей в дошкольных учреждениях села (в условиях разновозрастной группы) / Под ред. А. С. Алексеевой / [Арушанов А. Г., Вавилова Е. М., Гербова В. В. и др.]. — М.: «Просвещение», 1990. — 174 с. — (Б-ка воспитателя дет. сада).

8. Базовий компонент дошкільної освіти

9. Батчаева Н. А. Содержание и методика формирования общепедагогической готовности студентов музыкального колледжа к педагогической деятельности : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук: 13.00.02 : «Теория и методика обучения и воспитания» / Н. А. Батчаева – Москва, 2006. – 245 с.

10. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Изд.«Искусство», 1986. – 444 с.

11. Бебих Г. Д. Розвиток творчої особистості дитини через образотворче мистецтво / Г. Д. Бебих // Дошкільний навчальний заклад. – Харків : ТОВ «Видавнича група», «Основа», 2007. – №4.

12. Белкина В. Н. Структура профессиональной готовности педагога дошкольного образования к регулированию взаимодействия детей / В. Н. Белкина // Костромской педагогический вестник. – 2000. – № 2. – С. 51-57.

13. Бернацька О. В. Моделювання ситуацій професійної діяльності у навчанні іноземної мови у вищому навчальному закладі військового профілю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 ─ «Теорія і методика професійної освіти» / О. В. Бернацька. – Київ, 2004. – 19 с.

14. Бєленька Г. В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.08 ─ «Дошкільна педагогіка» /Г. В. Бєленька. – Київ, 2012. – 38 с.

15. Біла О. О. Формування готовності студентів до активізації художньої діяльності молодших школярів: диссер…на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.04 ─ «Теорія і методика професійної освіти» /О. О. Біла. – Ізмаїл,1999. –267с.

16. Блащук Л. Радість творчості / Л. Блащук // Дошкільне виховання.-1984. – №1.

17. Богатеева З. А.Чудесные поделки из бумаги. – Москва.:Изд-во. МГУ, 1992. – 208 с.

18. Богданов А. А. «Всеобщая организационная наука (текстология)» (1913 г.) – [Електронний ресурс] :http://www.mangeshine.ru/dius-833-1.html

19. Бодалев А. А. Личность и общение: Изб. психологические труды / А. А. Бодалев. – Междунар. Пед. академия, 1995. – 324 с.

20. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком / А. А. Бодалев. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 199 с.

21. Бондаренко О. В. Краєзнавча спрямованість як показник готовності студентів до професійної діяльності [Електронний ресурс] : Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (25). pp. 200-202-Режим доступу до журналу:http://eprints.zu.edu. ua/1369/1/05bovspd.pdf.

22. Булгукова А. В.Организация и содержание физического воспитания детей 4-6 лет в разновозрастных группах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / А. В. Булгукова. – Краснодар, 2006. – 155 с.

23. Буре Р. С., Михайленко Н. Я., Котырло В. К. и др. Воспитание детей в дошкольных учреждениях села (в условиях разновозрастной группы) / Сост. Н. А. Реуцкая, Н. А. Петрова; Под ред. Р. А. Курбатовой. — М.: «Просвещение», 1989.— 158 с: ил.— (Б-ка воспитателя дет. сада).

24. Бурлакова Т. В. Индивидуализация профессиональной подготовки студентов в педагогическом вузе: автореф. … дисс. доктора пед. наук: 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования»; 13.00.08 – «Теория и методика профессионального образования» / Т. В. Бурлакова [Место защиты: ГОУВПО "Ярославский государственный педагогический университет"]. – Ярославль, 2009. – 468 с.

25. Буров А. И. Проблемы эстетического развития личности школьника / А. И. Буров. – М., 1987.

26. Буров А. И. Эстетика: проблемы и споры. Методологические основы дискуссии в эстетике / А. И. Буров. – М. : «Искусство», 1975. – 175с.

27. Бутенко В. М. Особенности межличностных отношений в разновозрастных группах дошкольников: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07 – «Педагогическая психология» / М. В. Бутенкою. – Москва, 2007. – 20 с.

28. Велитченко Л. К. Категории педагогического взаимодействия / Л. К. Велитченко // Псіхалогія. – 2001. – Вып. 2.

29. Венгер Л. А. Вопросы детского восприятия / Л. А. Венгер // Дошкольное воспитание. – 1967. – № 3. – С. 31-33.

30. Венгер Л. А. От чего зависят способности ребенка / Венгер Л. А.// Дошкольное воспитание. – 1965. – № 6. – С. 28-32.

31. Венгер Л., Дьяченко О., Тарасова К. Детское общение,

направленное на развитие способностей / Л. Венгер, О. Дьяченко, К. Тарасова // Дошкольное воспитание. – 1992. – № 9/10. – С. 28-31.

32. Венгер Л. А., Венев И. Д. Развитие восприятия цвета в дошкольном детстве / Л. А. Венгер, И. Д. Венев // Формирование восприятия цвета в дошкольном детстве / Под ред. А. В. Запорожца, Л. А. Венгера. – М.: Просвещение, 1968. – С. 34-81.

33. Венгер Л. А. Воспитание сенсорной культуры ребёнка от рождения до 6-ти лет / Л. А. Венгер. – М. : «Просвещение», 1988.

34. Ветлугина Н. А. Современные концепции эстетического воспитания детей / Н. А. Ветлугина // Актуальные проблемы художественного воспитания детей дошкольного и школьного возраста. – М., 1983. – С. 3-10.

35. Виготский Л. В. Воображение и творчество в детском саду / Л. В. Виготский. – М. : «Просвещение», 1967. – 96 с.

36. Вишнякова Н.Ф. Креативная акмеология. Психология высшего образования: [монография]: в 2-х т. – Т.1. «Психология развития творческой личности взрослого человека» / Н.Ф. Вишнякова. – Минск: ООО «Дэбор», 1999. – 238 с.

37. Вовчик-Блакитная Е. А. Мотивы взаимодействия старших дошкольников с младшими детьми: дис. … канд. психол. наук : спец. 19.00.07 – «Теория и методика дошкольного образования» / Е. А. Вовчик-Блакитная. – Киев, 1988. – 141 с.

38. Волков Н.Н. О восприятии рисунка / Н.Н. Волков. – М.: Просвещение, 1968. – 252 с.

39. Воспитание детей в сезонных дошкольных учреждениях / Под ред. А. Ф. Говорковой, Н. И. Кузиной.— [2-е изд., испр. и доп.]. — М.: «Просвещение», 1981. — 208 с, ил.— (Б-ка «Дет. сад на селе»).

40. Вульфов Б. З., Харькин В. Н. Педагогика рефлексии / Б. З. Вульфов, В. Н. Харькин. – [Издание 2-е.]. – М.: «Издательство Магистр», 1999. – 112 с.

41. Выгодский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выгодский. – М.: «Педагогика», 2001. – 57 с.

42. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования / Л.С. Выготский. – М. : «Изд-во АНП РСФРС», 1958.

43. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І.В. Гавриш. – Луганськ, 2006. – 44 с.

44. Галигузова Л. Как общаться с ребенком: особенности психики ребенка второго года жизни / Л. Галигузова // Дошкольное воспитание. – 2006. – № 1. – С. 111-120.

45. Герасимова Е. Н. Педагогические основы построения образовательного процесса в разновозрастных группах детского сада : дис. … доктора пед. наук: 13.00.07 — «теория и методика дошкольного образования» / Е.Н. Герасимова. – Санкт-Петербург, 2002. – 290 с.

46. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. Гончаренко. – Рівне: «Волинські обереги ,2011. – С.552.

47. Грама Н. Г. Теоретико-методичні засади фахової підготовки педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей: дис. …доктора пед.наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти /Грама Ніна Григорівна. – Харків, 2003 – 376 с.

48. Гублер Е.В.Вычислительные методы анализа и распознавания патологических последствий. Л.: Медицина, 1978. 296 с.

49. Гуменникова Т. Р. Готовність майбутніх вчителів до особистісно орієнтованого виховання дитини / Т. Р. Гуменникова // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського : Збірник наукових праць. – 2004. – № 1-2. – 243.

50. Гусарова И.Л. Эстетическое воспитание в детском саду / И.Л. Гусарова. – М. : «Учпедгиз», 1962. – 51 с.

51. Гусарова И.Л. Руководство рисованием по замыслу детей Лекция для студентов-заочников факультетов дошкольного воспитания педагогических институтов / И.Л. Гусарова. – М. : «Просвещение», 1965. – 35 с.

52. Давидович В. Н. Формирование положительного взаимовлияния детей старшего дошкольного возраста в процессе совместной продуктивной деятельности: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – «Теория и история педагогики» / В. Н. Давидович. – Москва, 1994. – 166 с.

53. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М., 1986.

54. Дайджест-справочник (Основные принципы менеджмента) по книге Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. - Пер. с англ. под редакцией Л.И.Евенко. - М.: Университетский гуманитарный лицей, 1998 -282с.

55. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. М. Даль ; [под. ред. М. И. Бодуэна де Куртене]. – М. : Цитадель, у 4х т. Т. 2. – 1998.– 1024 с

56. Данилюк Д. Я. Навчальний предмет як інтегрована система / Д. Я. Данилюк // Педагогіка. – 2007. – № 4. – С. 24-28.

57. Дахин О.М. Моделирование в педагогике: попытка осмысления / О. М. Дахин. [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://ua.coolreferat.com/Моделирование_в_педагогике_попытка_осмысления

58. Детский сад на селе / Под ред. Е. Г. Батуриной. – М.: «Просвещение», 1967. – 222 с.

59. Детский сад по методу Е. И. Тихеевой при Ленинградском государственном педагогическом институте им. Герцена. – Ленинград, 1928.

60. Дитина в дошкільні роки : керівництво для вихователів дитячих садків та батьків. – Запоріжжя : ДМ, 1991. – 228 с.

61. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років/ наук.кер.проекту: О.В.Огнев'юк, К.І.Волинець; Проскура О.В., Л.П.Кочина, В.У.Кузьменко. /Мін. осв.і наук., мол. та спорту України, Голов. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Гринченка. – 3-є вид., доопр. та доп. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Гринченка, 2012. – 492с.

62. Дитячий садок №31. «Організація та зміст навчально-виховного процесу в ДНЗ». – К.: Шкільний світ, 2005.

63. Доронова Т.Н. Воспитание детей в малокомплектных дошкольных учреждениях / Т.Н. Доронова // Дошкольное воспитание. – 1984 – №2. – С.46-50.

64. Дронова О. Феномен дитячого малюнка / Дронова О. // Дошкільне виховання. – 2005. – №10.

65. Дунаєва О.М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія та методика професійної освіти» / О.М. Дунаєва. – Вінниця, 2008.

66. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – «Теория и история педагогики» / К.М. Дурай-Новакова. – Москва, 1983. – 44 с.

67. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 176 с.

68. Дьяченко Н.Т. Рисование в детском саду Н.Т. Дьяченко. – К. : Рад. шк., 1980. – С.47.

69. **Едакова И. Б. Воспитатель дошкольного воспитательного учреждения / И.Б. Едакова. – М. : Издательство ООО «Творческий Центр Сфера», 2007. – №6. – С. 26-29.**

70. **Емельянова Н. Л. Підготовка майбутніх вихователів до роботи над засвоєнням старшими дошкільниками народознавчої лексики:** автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец.13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» /Н. Л. Емельянова. – Одеса, 2003. – 20с.

71. Еремкин А. И. Педагогические основы междисциплинарного подхода в профессиональной подготовке учителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец.13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования»/А. И. Еремкин. – Херсон, 1991. – 22 с.

72. Жаровцева Т.Г. Теоретико-методичні засади підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями / Т.Г. Жаровцева. – Одеса: ПНЦ АПН України; СВД М.П. Черкасов, 2006. – 367с.

73. Жаровцева Т.Г.Самоврядування в навчальній діяльності студентів/ Науковий Вісник Південноукраїнського Національного Педагогічного Університету імені К.Д.Ушинського. Спецвипуск «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю:шлях до інтеграції». Одеса,2010.-с.119-123.

74. Закон України «Про дошкільну освіту» // Бібліотечка журналу «Дошкільне виховання». – К. : Ред. ж-лу «Дошкільне виховання». – 2001. – С.4–33.

75. Залізняк А. М. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку: автореф.дис.на здобуття наук.ступеня канд.пед.наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. М. Залізняк. – К.,2009. – 20 с.

76. Запорожец А.В. Психологические проблемы эстетического воспитания / А.В. Запорожец // Дошкольное воспитание. – 1969. – № 11. – С.8-14.

77. Зарецкая И.И. Внеклассная работа по курсу «Эстетическое воспитание». Методические рекомендации / И.И. Зарецкая. – М. : «Высшая школа», 1976. – 30 с.

78. Зарецкая И. И. Связь эстетического и нравственного воспитания будущих молодых рабочих / И.И. Зарецкая. – М. : Высшая школа, 1981. – 96 с.

79. Захарова О. Л. Развитие готовности ребенка к школе в условиях разновозрастных групп детского сада: автор. дис. … канд. псих. наук: 19.00.07 – «Педагогическая психология» / О. Л. Захарова. – Москва, 2006.

80. Зданевич Л. В. Професійна підготовка майбутніх вихователів до роботи з дезадаптованими дітьми: теорія і методика : [моногр.] / Л. В. Зданевич. – Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 564 с.

81. Зданевич Л. В. Підготовка майбутніх вихователів до використання

творів живопису як засобу розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку / Л. В. Зданевич // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. А.Й.Сиротенко. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – Вип. 4. – С. 66–73

82. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования: [учебное пособие] / Э. Ф. Зеер. – Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та 2000. – 368 с.

83. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті / І. А. Зязюн // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку : матеріали Наук.-практ. конф. (м. Київ, 17–18 квітня 1996 р.). – К., 1996. – С. 6–12.

84. Иванова Э. Воображение и творчество ребёнка /_Э. Иванова // **Дошкольное воспитание. – М. «Просвещение», 1987. – №10. – С. 51-53.**

85. Игнатьев Е.И. Психология изобразительной деятельности детей / Е.И. Игнатьев. – М. : Учпедгиз, 1961. – 180 с.

86. Игнатьев Е.И. Формирование способностей к рисованию // Способности ваших детей / Сост. М. Линькова и др. – М.: Просвещение, 1969. – С.62-67.

87. Инжестойкова В. О. Основные закономерности создания художественного образа детьми старшего дошкольного возраста в процессе рисования. Науковий Вісник Південноукраїнського Національного Педагогічного Університету імені К. Д. Ушинського. Спецвипуск «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю:шлях до інтеграції». Одеса, 2010.-с.161-166.

88. Инжестойкова В.А. Формирование художественного образа в изобразительной деятельности старших дошкольников : дис. … канд. пед. наук: 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В.А. Інжестойкова. – Москва, 1987.

89. Інжестойкова В.О. Барвами веселки / В.О. Інжестойкова // Дошкільне виховання. – 1985. – №6. – С.11-12.

90. Інжестойкова В.О. Изобразительное искусство в системе формирования художественной культуры будущих воспитателей детей

дошкольного возраста/ Педагогічний альманах: Парадигми, стратегії, практика сучасної освіти. Збірник студентських наукових статей – Одеса, ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, 2014. – С. 282-285

91. Інжестойкова В. О. Використання символіки України в національному вихованні старших дошкільників/ Педагогічний альманах: Парадигми, стратегії, практика сучасної освіти. Збірник студентських наукових статей – Одеса, ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, 2014. – С.41- 44

92. Кадченко Л. П. Формирование готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности средствами иностранного языка: автор. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – «Общая педагогика и история педагогики» / Л.П. Кадченко. – Харьков, 1992. – 18 с.

93. Казакова Т. Г. Индивидуальный подход в воспитании / Т. Г. Казакова. – М.: Просвещение, 1993. – 112с.

94. Казакова Т. Г., Блащук Л. А. Изучение особенностей интереса к изобразительной деятельности у старших дошкольников / Т.Г. Казакова, Л. А. Блащук // Актуальные проблемы воспитания и обучения дошкольников: Сборник научных трудов. – М.: Доклады АПН РСФСР, 1985. – С.54-57

95. Казин А. Л. Художественный образ и реальность: Опыт эстетически искусствоведческого исследования. / Александр Леонидович Казин. – Л.: Изд-во ЛГУ,1985. – 120 с.

96. Кавиліна Г. К. Особливості взаємодії дітей різновікової групи на заняттях з образотворчої діяльності / Г. К. Кавиліна // Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань, 2010. – С.60-64

97. Кавиліна Г. К. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до організації образотворчої діяльності в різновікових групах дошкільного навчального закладу / Г. К. Кавиліна // Науковий Вісник Південноукраїнського Національного Педагогічного Університету імені К.Д.Ушинського. Спецвипуск «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю:шлях до інтеграції». – Одеса, 2010. – С.166-170.

98. Кавиліна Г. К. Деякі особливості проведення занять з малювання з дітьми різновікової групи./ Г. К. Кавиліна // Зб. Наук. праць. Педагогічні науки. Херсонський державний університет. – Херсон, 2011. – С.56-60

99. Кавиліна Г. К. Этапы реализации педагогических условий подготовки будущих воспитателей к организации изобразительной деятельности с детьми разновозрастной группы / Г. К. Кавиліна // Концепт. – 2014.-№9 (сентябрь)

http://e-koncept.ru/

100. Кавиліна Г.К. Критерії оцінки рівня підготовки майбутніх вихователів до організації образотворчої діяльності у різновікових групах дошкільного навчального закладу/ Педагогічний альманах. Сучасні проблеми дошкільної освіти.Одесса,2014.-с.49-52.

101. Капченко Л.М. Моделювання організаційно-педагогічної діяльності в системі управління професійно-технічними навчальними закладами: автор. дис. … канд. пед. наук, 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Л.М. Капченко. – Київ, 2002 – 21с.

102. Кара С. І. Особливості структури особистості майбутнього вчителя Міжнародна науково-практична конференція «Інтегративний характер ціннісних вимірів освіти в стандартах Болонського процесу: [Інтернет ресурс]: Режим доступу : http://www.bdpu.org/scientific_published/conf_2008

103. Карпова Э Э. Категория качества в теории и практике подготовки будущего учителя к профессиональной деятельности: дис. … докт. пед. наук: 13.00.01 – «Общая педагогика и история педагогики» / Э.Э. Карпова. – Одесса, 1993. – 260 с.

104. Кауфман Р. С. Очерки истории русской художественной критики 19 века / Р. С. Кауфман. – М. : Искусство, 1985. – 166 с.

105. Кашницкий В. І. Формирования коммуникативной компетентности будущего учителя: автореф. дис. … канд. пед. наук: 19.00.01 – «Общая педагогика» / В.І. Кашницкий. – Кострома, 1995. – 17 с.

106. Климов Е. А. Как выбрать профессию / Е. А. Климов. – М, 1990. – С.50.

107. Княжева І. А. Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в у мовах магістратури: автореф.дис. на здобуття наук.ступеня док. пед. наук: спец.13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти», 13.00.08 – «Дошкільна педагогіка» / І. А. Княжева. – Одеса, 2014. – 45 с.

108. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : «Академия», 2001. – 176 с.

109. Козырева О. А. Моделирование дефиниций категорий современной педагогики в структуре инновационной деятельности будущего педагога : [монография] / О. А. Козырева. – Новокузнецк : КузГПА : МОУ ДПО ИПК, 2008. – 374 с.

110. Колбіна Л.А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування соціально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» /Л. А. Колбіна. – Одеса, 2008. – 195 с.

111. Комарова Т. С. Детское изобразительное творчество: что под этим следует понимать? / Т. С. Комарова // Дошкольное воспитание. – 2005. – № 2.

112. Комарова Т. С. Изобразительная деятельность в детском саду. Программа и методические рекомендации / Т. С. Комарова. — М. : «Мозаика-Синтез», 2006. — 192 с.

113. Комлик Л.Ю. Формирование психологической готовности студентов к обеспечению межвозрастного взаимодействия дошкольников в игровой деятельности : дисс. … канд. психол. наук : 19.00.07. – «Педагогическая психология» / Л. Ю. Комлик. – Елец, 2006, – 137 с.

114. Кондрашова Л. В. Теоретические основы воспитания нравственно-психологической готовности студентов педагогического

института к профессиональной деятельности: Автор. дисс. … докт. пед. наук: 13.00.01. – «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Л.В.Кондрашова. – Москва, 1989. – 18 с.

115. Кононко О.Л. Самостійність як чинник становлення моральної позиції в дошкільному дитинстві // Педагогіка і психологія. 1998. №4.

116. Корнещук В. В. Теорія і практика формування професійної надійності майбутніх спеціалістів соціономічної сфери діяльності : дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / В.В.Корнещук. – Одеса, 2009. – 415 с.

117. Котляр В. «Творчість і малювання» / В. Котляр // Дошкільне виховання. – К.: Радянська Україна, 1990. – № 11.

118. Кремешна Т.І. Формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів музики : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Т.І. Кремешна. – Одеса, 2008. – 250 с.

119. Кузин В.С. Психология: [учебник] / Под. ред. Б.Ф. Ломова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. школа, 1982. – 256 с.

120. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності : навч. посібник / З. Н. Курлянд. – Одеса : Б.И., 1995. – 160 с.

121. Курлянд З. Н. Формирование и развитие профессиональной устойчивости учителя : автореф. дис. … докт. пед. наук : 13.00.01. «Теория и история педагогики» / З. Н. Курлянд. – Одесса, 1992. – 39 с.

122. Левина М. М. Основы технологии обучения профессиональной деятельности / Левина М. М. – Минск : Институт повышения квалификации и переподготовки руководства работников и специального образования, 1996. – 230 с.

123. Лейзеров Н.Л. Образность в искусстве / Н.Л. Лейзеров. – Москва: «Наука», 1974.

124. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. — М., 1981. — С. 418-419.

125. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтье в. – М.,Политиздат, 1975. – С.340.

126. Ликова І.О. Образотворча діяльність у дитячому садку: планування, конспекти занять, методичні рекомендації. Молодша група / І. О. Ликова. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2007. – 144 с.

127. Ликова І.О. Образотворча діяльність у дитячому садку: планування, конспекти занять, методичні рекомендації. Середня група / І. О. Ликова. – Харків: Веста:ТОВ Видавництво «Ранок», 2007. – 144 с.

128. Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання і розвитку дітей 2-6 років «Кольорові долоньки» / І. О. Ликова. – Харків, 2007. – 128 с.

129. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка / М. И. Лисина / Под ред. А. Г. Рузской. – М.; Воронеж, 1997. – 384 с.

130. Листунов О. Д. Междисциплинарная интеграция в подготовке будущих учителей к профессионально–педагогической деятельности / автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования» / О. Д. Листунов. – Ижевск, 2003. – 18 с.

131. Линенко А.Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : срец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» /А.Ф.Линенко. – К.,1996.-25с.

132. Луцан Н. І. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну: [Навчально-методичний посібник] / Н. І. Луцан. – Одеса: ПНЦ АПН України; СВД Черкасов, 2007. – 87 с.

133. Луценко І. О. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : срец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / О. І. Луценко. – К.,2013. – 40 с.

134. Мажар Н. Е. Теоретические основы рааазвития творческой индивидуальности учителя: автореф. дис. …канд. Пед.наук : спец. 13.00.01–

«Теория и история педагогики» / Н.Е. Мажар.-Москва, 1996.-42с.

135. Маймин Е.А. Искусство мыслит образами / Е. А. Маймин. – М.: «Просвещение», 1977.

136. Макаренко М.К. Зоопарк із пластиліну / М.К.Макаренко. – Харків:ТОВ Видавництво «Ранок»,2014. — 64 с.

137. Максимова Б.Н. Межпредметные святи в процессе обучения / Б. Н. Максимова. – М.: «Просвещение», 1988. – 191 с.

138. Малокомплектный детский сад: Пособие для воспитателя детского сада / В.В. Гербова, А.Н. Давидчук, Т.Н. Доронова и др.; Под ред. М.А. Васильевой. – М. : Просвещение, 1988. – 271 с.

139. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку/ авторській коллектив З.П.Плохій, С.О.Ладивир,Т.О.Пироженко,В.О.Інжестойкова – К., 1999. – 287

140. Мардарова І. К. Підготовка майбутніх вихователів до використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників: дис. …канд.пед.наук: 13.00.08 / Мардарова Ірина Костянтинівна. – Одеса, 2012. – 239 с.

141. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – №8. – С. 82-88.

142. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Изд-во: Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 312 с.

143. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / Под ред. Г. А. Балла, А.Н. Киричука, Д.А. Леонтьева. – М.: Наука, 1999. – 430 с.

144. Медведев Л.Г. Формирование графического художественного образа на занятиях по рисунку / Л. Г. Медведев. – Москва: «Просвещение», 1986.

145. Мелик-Пашаев А. А. Педагогика искусства и творческие способности / А. А. Мелик-Пашаев. – М. : Знание, 1981. – 96 с.

146. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей

від двох до семи років «Дитина» / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Голов. упр. осв. і наук. викон. та доп. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 400 с.

147. Мигунов А.С. Художественный образ. Эстетический анализ / А. С. Мигунов. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 210 с.

148. Минкина М.В. Методика работы в разновозрастной группе детсада / Изд. 2-е, доп. и перераб. / М.В. Минкина. – Мн. : «Вышейшая школа», 1977. – 144 с.

149. Мірошніченко О. В.Підготовка майбутнього вчителя до впровадження дидактичних технологій у початковій школі: дис. канд. пед. наук : 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / О. В. Мірошніченко. – Ізмаїл, 2009. – 222 с.

150. Мистецтво розвитку особистості. Монографія / За ред..М. Нічкало. – Чернівці:Зелена Буковина,2006. – 224 С.

151. Мухина В. С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта / В. С. Мухина. — М. : «Педагогика», 1981. — 240 с.

152. Нестеренко В. В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання :автореф.дис.на здобуття наук. ступеня док.пед.наук : спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти», 13.00.08 – «Дошкільна педагогіка» /В. В. Нестеренко. – Одеса, 2013. – 42 с.

153. Общая педагогика, история педагогики образования / А. И. Еремкин. – Москва, 1991. – 32 с.

154. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]/ Видавництво «Центр учбової літератури».-м. Київ, 2009. – 472 с.

155. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід : дис. … докт. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» /

І. О. Пальшкова. – Одеса, 2009. – 420 с.

156. Пантелеева Л.В. Формирование чувства цвета у детей 5 – 7 лет / Л.В. Пантелеева // Художественное творчество в детском саду: Пособие для воспитателя и музыкального руководителя / Под ред. Н.А. Ветлугиной. – М.: Просвещение, 1974. – С. 164 – 171.

157. Панько Е. А. Психология деятельности воспитателя детского сада / Е. А. Панько. – Минск: Высш. шк., 1986. – 157 с.

158. Парамонова Л.А. Конструирование / Л.А. Парамонова // Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию / Под ред. Н.П. Сакулиной и Т.С. Комаровой. – М.: Просвещение, 1979. – 260 с.

159. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво Словник-довідник / А.М. Пасічний. – Тернопіль.: «Навчальна книга – Богдан», 2003. – 216 с.

160. Пастушенко Н.М. Просвітницька діяльність та педагогічні погляди Юліяна Дзеровича: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 – «Загальна педагогіка і історія педагогіки» / Н. М. Пастушенко. – Київ, 2001. – 19с.

161. Педагогіка вищої школи. Навч. посібник. – Одеса: ПДПУ, 2002. – С. 191-196].

162. Педагогічний потенціал педагогічної комунікації: Книга для учителя: науково-методичний посібник / За редакцією С. О. Мусатова. – К. : «Педагогічна думка», 2008. – 96 с.

163. Петровская Л. А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. — М. : МГУ, 1989. — 216 с.

164. Петрусенко С. Ю. Педагогічні умови професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / С. Ю. Петрусенко. – Одеса, 2008. – 203 с.

165. Платонов К. К. Структура и развитие личности / Отв. ред. А. Д. Глоточкин; Ин-т психологии АН СССР. – М. : Наука, 1986. – С. 56.

166. Плетеницька Л. С. Підготовка студентів до народознавчої роботи в

дошкільному закладі / на матеріалі народної математики /: дис. … канд. пед. наук : 13.00.01 – «Загальна педагогіка і історія педагогіки» / Лідія Степанівна Плетеницька. – Одеса, 1995. – 206 с.

167. Поддяков Н.Н. Новый поход к развитию творчества у дошкольников / Н.Н. Поддяков // Вопросы психологии. – 1990. – №1. – С.16-20.

168. Подзюнська Т. Б. Рекомендації з питань організації навчально-виховної роботи в різновікових групах дошкільних закладів / Т. Б. Подзюнська. – Одеса: «Астропринт», 1998. – 59 с.

169. Полуянов Ю. О. Воображение и способности / Ю. О. Полуянов. — М. : «Знание», 1982. — 96 с. — (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Педагогика и психология»; № 11).

170. Пономарев А. Я. Психология творчества: общая, дифференциальная, прикладная / А.Я. Пономарев. – М. : Наука, 1990. – 222 с.

171. Пономаренко Т. О. Теорія і методика формування управлінської культури керівника дошкільної освіти: автореф. дис. … доктора. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Т. О. Пономаренко. – Луганськ, 2013. – 44 с.

172. Психофізіологічне забезпечення готовності студентів до педагогічної діяльності : [монографія] / за ред. О.М. Кокуна. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 296 с.

173. Рейпольська О. Д. Педагогічні умови мовленнєвого розвитку дітей у різновіковій групі дитячого садка (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.08 – «Дошкільна педагогіка» / О. Д. Рейпольська. – Київ, 2004. – 12 с.

174. Репина Т.А. Соціально-психологическая характеристика группі детского сада /Т. А. Репина – М:.Педагогіка, 1988. – 120С.

175. Розвиток потенціалу можливостей учнів в умовах сучасного навчання : [монографія] / за ред. С.А. Гончаренко, Л.О. Кондратенко. – К.: «Педагогічна думка». – 2008. – 200с.

176. Розвиток творчої активності майбутніх педагогів: теорія і практика: [монографія] / Колектив авторів у складі: Е. Е. Карпова, В. В. Нестеренко, О. А. Листопад, Н. В. Кононенко, Т. І. Койчева – Одеса, 2005. – 306 с.

177. Роменець В.А. Психологія творчості : Навч. посібник [2-ге вид., доп.] / В.А. Роменець. — К. : «Либідь», 2001. — 288 с.

178. Рубинштейн М. М. Основная идея педагогического образования / М. М. Рубинштейн // Педагогическая мысль, 1923. – №4. – С.105.

179. Ружицкий В. А. Экспериментальная модель развития профессиональных умений учителя изобразительного искусства в системе педагогического образования. [Электронный ресурс] : режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2007-3/07rvappo.htm

180. Русан Л., Колосінська Г. Різновікова група в дитячому садку / Л. Русан, Г. Колосінська. — К. : Шкільний світ, 2007. — 128 с. — (Б-ка «Шкільного світу»).

181. Русова С. Нові методи дошкільного виховання / С. Русова. — Прага, 1927.

182. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Ф. Русова. – Львів – Краків – Париж : «Просвіта», 1993. – 127 с. (Популярна енциклопедія «Просвіти»; Ч. 4).

183. Савінська Т.

184. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.

185. Савченко Р. А. Теорія і методика формування музично-педагогічної компетентності майбутніх вихователів та музичних керівників дошкільних навчальних закладів: автореф.дис.на здобуття наук.ступеня доктора пед.наук :спец.13.00.02 « теорія та методика музичного навчання» / Р. А. Савченко. – К., 2014. – 44 с.

186. Сакулина Н. П. Народное декоративное искусство в воспитательной работе детского сада / Н.П. Сакулина. – Москва : «Известия

АПН РСРСФ», 1947. – Вып. 11. – 125 с.

187. Сакулина Н.П. Развитие художественно-творческих способностей у детей дошкольного возраста в занятиях рисованием / Н. П. Сакулина / Наглядность и слово в художественном воспитании дошкольников (Методы художественного воспитания): Труды института художественного воспитания / Отв. ред. Н. П. Сакулина. – М. : «Известия АПН РСФСР», 1959. – Вып. 100. – С.7 – 99.

188. Сакулина Н. П. Роль слова и наглядных приемов в обучении рисованию и лепке в детском саду / Н. П. Сакулина // Наглядность и слово в художественном воспитании дошкольников (Методы художественного воспитания): Труды института художественного воспитания / Отв. ред. Н.П. Сакулина. – М. : «Известия АПН РСФСР», 1955. – Вып. 69. – С. 9 – 84.

189. Сельский детский сад. Книга для воспитателя / Под ред. Р. А. Курбатовой и Т. А. Марковой. (Сост. В. А. Калмыкова). – М. : «Просвещение», 1972. – 383 с.

190. Семенова А.В. теоретичні і методичні засади застосування парадигмального моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : автор. дисс. … на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук : 13.00.04 – «Теорія і методик а професійної освіти» / А.В. Семенова. – Тернопіль, 2009. – 21 с.

191. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования / Ю. В. Сенько. – М.: Академия, 2000. – 240 с.

192. Серьожникова Р.К. Формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача у процесі професійної підготовки в університеті: дис. … док. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Р.К. Серьожникова. – Донецьк, 2009. – 444 с.

193. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии.- СПб.: Речь, 2000. – 350с

194. Синенький Д.В. Особливості сприймання художнього образу студентами образотворчих спеціальностей / Д.В. Синенький // Наука і освіта.

– 2008. – №8 – 9. – С. 103-120.

195. Скиданова Л. Я., Сірченко Л. І. Декоративне малювання та аплікація в дитячому садку / Л. Я. Скиданова, Л. І. Сірченко. – Київ: Радянська школа, 1981. – 63 с.

196. Скрипка Н.Г. Використання новітніх технологій в зображувальній діяльності / Н.Г. Скрипка // Бібліотечка вихователя дитячого садка. – Київ: ТОВ «Допоможи дитині», 2005. – №5-6. – С. 120.

197. Сластенин В. А. Педагогіка: [навчальний посібник] / В. А. Сластенин, І. Ф. Ісаєв, А. І. Міщенка, О. Н. Шиянов. – М. : Школа-Пресс, 1998. – 512 с.

198. Сластенин В. А. Формирование социально-активной личности учителя: вопросы методологии и методики / В. А. Сластенин // Формирование социально-активной личности учителя. – М. : МГПИ, 1982.

199. Слепцова И. Ф. Формирование готовности будущих воспитателей к взаимодействию с детьми дошкольного возраста в процессе профессиональной подготовки: автор. дисс. … канд. пед. наук : 13.00.08 – «Теория и методика профессионального образования» / И. Ф. Слепцова. – Москва, 2007. – 207 с.

200. Словарь Ожегова. Толковый словарь русского языка/ Електроний ресурс: http://www.ozhegov.org/words/6101.shtml

201. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1998. – 800 с.

202. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенові. – Одеса: Пальміра, 2006. – 272 с.

203. Смирнов А. А. Психология ребенка и подростка / А. А. Смирнов. М., 1927.

204. Смирнова Е.О. Влияние общения ребёнка со взрослыми на эффективность обучения дошкольников: автореф. дисс. канд. псих. наук.: 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія» / Е.О. Смирнова. – Москва, 1977. – 22 с.

205. Смольникова Г.В. Психологічні особливості спілкування дітей в

різновікових групах дошкільного навчального закладу: дис. … канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія» / Г.В. Смольникова. – Київ, 2008. – 239 с.

206. Современный словарь по педагогике / Сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: "Современное слово", 2001. – 928 с.

207. Соловьёв О.В. Взаимодействие детей разного возраста в игре как фактор их социального развития : автореф. дисс. … канд. пед. наук.:13.00.01 «Общая педагогика» / О.В. Соловьёв. – Ярославль, 1997. – 19 с.

208. Спирин Л. Ф. Формирование профессионально-педагогических учений учителя-воспитателя / Л. Ф. Спирин. – Ярославль, 1976. – 83с.)

209. Спиркин А. Г. Происхождение сознания / А. Г. Спиркин. (Академия наук СССР, Институт философии). – М. : Госполитиздат, 1960. – 471 с.

210. Суворов Н.Н. Пути создания художественного образа (Роль воображения в художественном творчестве) / Н. Н. Суворов. – Москва: «Знание», 1984. – 63 с.

211. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : [підручник] / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур / За ред. Г. В. Сухорукової. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376 с.

212. Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду / Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по специальности /В.Б.Косминская, Е.И.Васильева, Н.Б.Халезова и др – М.: «Просвещение», 1977. – 253 с.

213. Теплов Б. М. Психологические вопросы художественного воспитания / Б. М. Теплов // Известия АПН РСФСР. – М.; Л., 1947. – Вып. 11. – С. 7-26.

214. Ткачук О. В. Формування професійної здатності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до художнього навчання школярів: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» /

О. В. Ткачук. – Одеса, 2003. – 180с.

215. Троїцька Т.С. Аксіологічні засади методологічної підготовки педагога / Т.С. Троїцька // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №1. – Бердянськ: БДПУ, 2006. – 216 с. Електронний ресурс http://www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_1_2006/rezume.doc)

216. Тюрікова Олена Миколаївна . Підготовка вчителів образотворчого мистецтва до професійної діяльності в умовах культуротворчого середовища загальноосвітньої школи : дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Тюрікова. – Одеса, 2008. – 232 с.

217. Узнадзе Д. Н. Психология установки / Д. Н. Узнадзе. — СПб.: Издательский дом «Питер», 2001. – 416 с. («Психология-классика»).

218. Українотворець. Програма виховання дітей дошкільного віку. / П.П. Кононенко, Л.Г. Касян, О.В. Семенюченко. – Київ: Українське агентство інформації та друку «РАДА», 2008.

219. Усова А. П. Обучение в детском саду / А. П. Усова. – М., 1970. – С. 288.

220. Утробина В. Г. Возрастные и индивидуальные особенности отношения дошкольников к сверстнику: автореф. дис. … канд. психол. наук: 19.00.13- «Психология. Детская психология. Общие проблемы детской психологии»/ В. Г. Утробина. – М., 1995. – 21 с.

221. Урбах В.Ю.Биометрические методы. Статистическая обработка опытных данных в биологии, сельском хозяйстве и медицине. М.: Наука, 1964. - 415 с.

222. Філософська енциклопедія. М.: Мысль, 2010. —Т. 4 - 736

223. Флерина Е. А. Изобразительное искусство в дошкольных учреждениях. Элементы обучения в руководстве изобразительным творчеством ребенка / Е. А. Флерина // История дошкольной педагогики: [хрестоматия] / Сост. С.В. Лыков. – М.: Академия, 1999. – С.458 – 465.

224. Флерина Е. А. Эстетическое воспитание дошкольника /

Е. А. Флерина. – М., 1961.

225. Флерина Е. А. Развитие детского изобразительного творчества под влиянием учебно-воспитательного руководства / Е. А. Фльорина // Труды Всероссийской научной конференции по дошкольному воспитанию. – М., 1949. – С. 70.

226. Фоменко Л. К. Формирование синтаксического строя речи у дошкольников малокомплектного детского сада: автореф. дисс. … канд. пед. наук : 13.00.01-« Общая педагогика, история педагогики и образования»/ Л. К. Фоменко. – Елец, 1998. – 18 с.

227. Халезова Н. Изобразительная деятельность в сельском детском саду / Н. Халезова // Дошкольное воспитание. – 1982. – № 8. – С.73-74.

228. Халезова Н. Б. Народная пластика и декоративная лепка в детском саду / Н. Б. Халезова. – Москва, 1984. – 112 с.

229. Харламов И. Ф. Педагогика / И. Ф. Харламов. – М. : Гардарики, 1999. – 520 с.

230. Хоменко І. У світі речей / І. Хоменко // Дошкільне виховання. – 1990. – №11.

231. Художественный образ и историческое сознание. Межвузовский сборник (Ред. коллегия: д-р филолог. наук И.П. Лупанова). – 1974.

232. Чередов І. М. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці інформатики") / І. М. Чередов // Електронний ресурс: (http://school111.ucoz.ua/publ/formi_organizaciji_navchalno_piznavalnoji_dijalnosti_uchniv_na_uroci_informatiki_quot/1-1-0-7,

233. Чичерин А. В. Ритм образа: Стилист. пробл. А. В. Чичерин. – [2-е изд. расшир.]. – М. : Сов. писатель, 1980. – 335 с.

234. Чубук Р. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із студентською молоддю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Р. В. Чубук. – Одеса, 2008. – 213 с.

235. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Шапар.:Пранор, 2005 – 640с.

236. Шульгина Е.В. Наследие Е.И.Тихеевой как педагогическая

система // Alma mater. Вестник высшей школы. №11. М., 2006. С. 73-75.

237. Щур В. Г. Особенности общения детей при самостоятельной организации совместной деятельности: автореф. дисс. … канд. псих. наук спец. : 19.00.01 «Общая психология»/ В. Г. Щур. – М., 1981. – 19 с.

238. Якобсон С. Г. Проблемы межвозрастного общения детей / С. Г. Якобсон // Ребенок в детском саду. – 2003. – № 2. – С. 17 – 20.

239. Якобсон С. Г., Доронова Т.Н. Предпосылки организации совместной деятельности в разновозрастной группе малокомплектного детского сада / С. Г. Якобсон, Т. Н. Доронова // Дошкольное воспитание. — 1985. — №6. – С. 10 – 12.

240. Янцур М.С. Теоретико - методичні засади профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів технологій/ Збірник наукових праць. Наукови записки Рівненського державного гуманітарного університете.Випуск №5(48),2012//Електронний ресурс:

241. Янцур М. С. Практикум з теорії і методики трудового і професійного навчання: Навч. посібник для студентів, вчителів та майстрів трудового і виробничого навчання. – Рівне: РДГУ, 2000.

242. Fein G.G.Pretent play in childhood// Child. Devel., 1981. 52. – P. 1052 – 1118.

243. Neil R. Current models and approaches to In-Service Teacher Education // British Journal of In-Service Education. 1986. Vol. 14. №2: 2

244. Rubin K. H., Maioni T. Y., Hornung M. Free play behavior in middle and lovverclass preschoolers // Cnild. Develop., 1976., Vol. 47. P. 414-419.

245. Rubin K. H., Watson k. S., Jambor T.W. Free play in preschool and kindergaten children// Cnild. Develop., 1978.-Vol. 49. P. 534 -536.

246. Urban, K.K. (1990). Recent trends in creativity research and theory in Western Europe. European Journal for High Ability, 1, 99-113.

247. Wallace M. Action research: How to do it. Paper presented at the 2nd international Conference of the Malaysian English Language teaching association, 24 – 27 Mau, 1993: 2